Бутун дунё пролетарлари, бирлашингиз!

СОВЕТ ЎЗБЕКИСТОНИ

ГАЗЕТА 1918 ЙИЛ 21 ИЮНДАН ЧИҚА БОШЛАГАН

ЎЗБЕКИСТОН КОММУНИСТИК ПАРТИЯСИ МАРКАЗИЙ КОМИТЕТИ, ЎЗБЕКИСТОН ССР ОЛИЙ СОВЕТИ ВА МИНИСТРЛАР СОВЕТИНИНГ ОРГАНИ

№ 249-250 (20. 816-817) • 1990 йил 31 октябрь, чоршанба • Баҳоси 5 тийин.

Ўн иккинчи чақириқ Ўзбекистон ССЖ Олий Кенгашининг учинчи сессияси ўз ишини давом эттирмоқда

Ўзбекистон ССЖ Олий Кенгашининг мажлиси тўғрисида

АХБОРОТ

30 октябрь куни Ўзбекистон ССЖ Олий Кенгашининг сессияси ўз ишини давом эттирди.

Ўзбекистон ССЖ халқ депутатлари Ўзбекистон ССЖни иқтисодий ва ижтимоий ривожлантиришнинг 1991 йилги асосий кўрсаткичларини, шунингдек республиканинг 1991 йилги давлат бюджети асосий кўрсаткичларини ва Ўзбекистон ССЖнинг 1989 йилги давлат бюджети ижроси тўғрисидаги ҳисоботни муҳокама қилишга киришдилар.

Биринчи масала юзасидан Ўзбекистон ССЖ Вазирлар Кенгаши Раисининг ўринбосари, жумҳурият Давлат режалаштириш комитетининг раиси Б. С. Ҳамидов, иккинчи масала юзасидан Ўзбекистон ССЖ молия вазири Й. И. Маматисаев маъруза қилдилар.

Маърузалар юзасидан бўлган музокараларда Ўзбекистон ССЖ халқ депутатлари — А. Х. Тожиев (478-Қипчоқ сайлов округи), Ш. Шоабдураҳимов (4-Янгиобод сайлов округи), К. Саидов (450-Ал-Хоразмий сайлов округи), А. Муҳаммадқулов (311-Пайариқ сайлов округи), С. Ч. Чегебоев (205-Қарши сайлов округи), Муҳаммад Солиҳ (Салай Мадаминов) — (35-Профессор сайлов округи) қатнашдилар.

Муҳокама этилган масалалар юзасидан сессия тегишли қарорлар қабул қилди.

Сўнгра Ўзбекистон ССЖ халқ депутатлари бир қанча қонун лойиҳаларини муҳокама қилишга киришдилар.

«Ўзбекистон ССЖда мулкчилик тўғрисида» (иккинчи муҳокама) ва «Ўзбекистон ССЖда кордонлик ҳақида»ги қонунларнинг лойиҳалари тўғрисида Ўзбекистон ССЖ Олий Кенгаши иқтисодий ислоҳот ва маҳаллий ўзини ўзи бошқариш комитети раисининг ўринбосари Э. Н. Хўжаев маъруза қилди.

Музокараларда Ўзбекистон ССЖ халқ депутатларидан В. А. Паттаев (245-Фрузе сайлов округи), А. А. Аветисов (433-Риштон сайлов округи), Т. М. Тўлаганова (5-Назарбек сайлов округи), М. И. Шерматов (147-Ильич сайлов округи), Т. Норбоев (321-Каттақўрғон сайлов округи), И. А. Гамбург (392-Ховос сайлов округи), В. С. Крупин (177-мактаб сайлов округи) сўзга чиқдилар.

Ўзбекистон ССЖ халқ депутатлари «Ўзбекистон ССЖда мулкчилик тўғрисида»ги Қонун лойиҳасини пишиқтириш учун Ўзбекистон ССЖ Олий Кенгаши комитетларига юборишга, «Ўзбекистон ССЖда кордонлик ҳақида»ги Қонун лойиҳасини эса биринчи муҳокамада қабул қилишга ва уни ҳам пишиқтириш учун Ўзбекистон ССЖ Олий Кенгаши комитетларига юборишга, шундан сўнг умумхалқ муҳокамаси учун жумҳурият матбуотида эълон қилиб, сўнгра Ўзбекистон ССЖ Олий Кенгашининг навбатдаги сессияси муҳокамасига киритишга қарор қилдилар.

Ўзбекистон ССЖ Олий Кенгаши Раисининг ўринбосари Б. И. Бугров «Ўзбекистон ССЖда халқ депутатларининг мақоми тўғрисида»ги Қонун лойиҳаси ҳақида маъруза қилди.

Шундан кейин депутатларнинг сўровлари ижро этилиши ҳақида Ўзбекистон ССЖ Олий Кенгаши сессияси котибиятининг раиси Қ. Т. Ризаев ахборот берди.

«Ўзбекистон ССЖда халқ депутатларининг мақоми тўғрисида»ги Қонун лойиҳаси ҳақида маъруза юзасидан бўлган музокараларда А. В. Горностаев (176-Навоий сайлов округи), С. Ш. Мирзаев (6-Оқтепа сайлов округи), М. Ж. Жўраев (224-Муборак сайлов округи) қатнашдилар.

Қонун лойиҳаси асос сифатида қабул этилди ва қўшимча равишда пухта ишлаб чиқиш учун Ўзбекистон ССЖ Олий Кенгашининг комитетларига юборилди.

Олий Кенгаш сессиялар ўртасидаги даврда Ўзбекистон ССЖ Президенти чиқарган фармонларни тасдиқлади.

Сессия ишида Ўзбекистон ССЖ Президенти, Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг биринчи котиби И. А. Каримов қатнашмоқда.

Сессия ўз ишини давом эттирмоқда.

Ун иккинчи чақириқ Ўзбекистон ССЖ Олий Кенгаши нинг учинчи сессияси мажлислар залидан сурат-лавҳалар.

Суратқаш В. Молгачев.

Ўзбекистон ССЖ Олий Кенгашининг қарори

ЎЗБЕКИСТОН ХАЛҚ ХЎЖАЛИГИНИ БАРҚАРОРЛАШТИРИШНИНГ АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ ВА БОЗОР ИҚТИСОДИЁТИГА ЎТИШ ҚОИДАЛАРИ ТЎҒРИСИДА

Ўзбекистон ССЖ Олий Кенгаши Ўзбекистон ССЖ Вазирлар Кенгашининг Раиси Ш. Р. Мирсаидовнинг «Ўзбекистон халқ хўжалигини барқарорлаштиришнинг асосий йўналишлари ва бозор иқтисодиётига ўтиш қоидалари тўғрисида»ги маърузасини муҳокама қилиб, қуйидагиларни таъкидлайди: жумҳурият ижтимоий соҳаси ва иқтисодиётининг ҳозирги ҳолати ўтмишда йиғилиб қолган кўпгина муаммолар, халқ хўжалигини ривожлантиришда йўл қўйилган хатолар кескинлашганлигининг оқибатидир.

Ўтмишда ўтказиб келинган Иттифоқ вазирликлари ва идораларининг зўравонлик сиёсати, жумҳуриятга хос миллий-маданий, тарихий-нуфус хусусиятлари ва бошқа хусусиятларни писанд қилмайдиган ана шу сиёсат ишлаб чиқарувчи кучларни нотекис жойлаштиришга, ижтимоий ишлаб чиқаришнинг Ўзбекистон халқ хўжалиги ва аҳолиси эҳтиёжларига мос келмайдиган бузилган тузилишига, табиий муҳитнинг нормал қайта тикланиши ҳаддан ташқари бузилиб кетишига олиб келдики, бу нарса экология вазиятини бениҳоя кескинлаштириб юборди. Аҳоли турмушининг барча асосий кўрсаткичлари жиҳатидан жумҳурият умумиттифоқ даражасидан орқада турибди.

Ижтимоий соҳадаги баъзи ижобий силжишларга, ижтимоий ишлаб чиқаришни ривожлантириш суръатлари умуман Иттифоққа нисбатан бирмунча юқори эканлигига қарамай, жумҳуриятда ижтимоий-иқтисодий кескинлик ҳамон давом этмоқда, баъзи салбий ҳодисалар кучаймоқда. Меҳнат ресурсларидан фойдаланиш муаммоси тобора кескинлашиб бормоқда. Ижтимоий-иқтисодий ўзгартишларнинг суръатлари ва миқёсларига тўсқинлик қилаётган янги омиллар ҳамда тамойиллар вужудга келмоқда. Пул-молия системаси издан чиққанлиги, хўжалик алоқалари бузилганлиги, меҳнат ва шартнома интизоми ёмонлашганлиги, истеъмол бозори номутаносиб ҳолга келиб қолганлиги, моллар ва хизматлар тобора етишмай қолаётганлиги аҳолининг турмуш шароитларига салбий таъсир қилиб, кейинги вақтларда жумҳурият тараққиётида бошланган ижобий ўзгаришларни заифлаштириб қўймоқда.

Ўзбекистон ССЖ Олий Кенгаши халқ хўжалигини барқарорлаштириш ва бозор иқтисодиётига босқичма-босқич ўтиш орқали вужудга келган мураккаб аҳволдан амалий равишда қутулиш, ўткир ижтимоий-иқтисодий муаммоларни ҳал этиш мумкин деб ҳисоблайди.

Ўзбекистон Совет Социалистик Жумҳурияти Олий Кенгаши **қарор қилади:**

1. Ўзбекистон халқ хўжалигини барқарорлаштиришнинг асосий йўналишлари ва бозор иқтисодиётига ўтиш қоидалари маъқуллансин.

2. Бозор муносабатларига ўтиш шароитида жумҳурият аҳолисининг ижтимоий жиҳатдан ночор табақаларини ҳимоя қилиш юзасидан ҳукуматнинг биринчи галдаги тадбирларига, шунингдек мазкур масала юзасидан ўртоқ Ш. Р. Мирсаидов таклиф этган чора-тадбирларга розилик берилсин.

3. Ўзбекистон ССЖ Вазирлар Кенгаши:

барча поғоналардаги давлат ҳокимияти ва бошқарув идоралари билан биргаликда халқ хўжалигини ривожлантиришнинг белгиланган йўналишлари амалда рўёбга чиқарилишини таъминласин, бу йўналишларни амалга ошириш пайтида Ўзбекистон ССЖ халқ депутатлари томонидан ўн иккинчи чақириқ Ўзбекистон ССЖ Олий Кенгашининг учинчи сессиясида айтилган мулоҳаза ва таклифларни эътиборга олсин;

истеъмол бозорини ва пул муомаласини тезроқ барқарорлаштириш, аҳолини ижтимоий жиҳатдан ҳимоя қилишнинг, унинг турмуш даражаси пасайиб кетишига йўл қўймасликнинг, меҳнат имкониятларидан янада тўла-тўкис ва самарали фойдаланиш учун шарт-шароит яратишнинг ишончли давлат воситасини шакллантириш соҳасидаги ишни жуда қисқа муддатларда биринчи галдаги вазифа сифатида пухта уюштирсин;

ўз фаолиятини Ўзбекистон ССЖ иқтисодий мустақиллигини мустаҳкамлаш, бошқа жумҳуриятлар билан, ССЖ Иттифоқи билан ва ташқи иқтисодий соҳада ўзаро манфаатли ҳамкорликни ташкил этиш соҳасидаги вазифаларни ҳал этишга қаратсин;

мулкчиликнинг хилма-хил шаклларини ривожлантириш, давлатнинг мол-мулкини меҳнаткашлар иштирокида ва уларнинг манфаатларини кўзлаб давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш соҳасидаги чора-тадбирлар мажмуини амалга оширсин;

интизомни, қонунийликни ва ҳуқуқ-тартиботни бутун чоралар билан мустаҳкамлашни таъминлашга алоҳида эътибор берсин.

4. Халқ депутатлари кенгашлари асосий йўналишларни амалга ошириш тадбирлари мажмуини бажариб, қуйидаги вазифаларни биринчи галда ҳал қилишни кўзда тутсинлар:

тегишли ҳудудларнинг иқтисодий ҳолати соғломлаштирилиб, халқ хўжалигини барқарорлаштириш ва бозор иқтисодиётига ўтиш йўналишларига аниқлик киритилсин;

аҳолини, айниқса унинг кам даромадли табақаларини ижтимоий жиҳатдан ҳимоя қилишнинг ўтиш даври салбий оқибатларини имкони борича юмшата оладиган системаси амалга оширилсин, меҳнат ресурсларидан оқилона фойдаланилсин, меҳнатга лаёқатли аҳоли иш билан таъминлансин;

минтақаларнинг истеъмол бозори халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқариш ва пулли хизмат кўрсатиш ҳажмларини ҳамда турларини кўпайтириш орқали озиқ-овқат ва саноат моллари билан мўл-кўл таъминлансин;

қишлоқ ва қўрғон кенгашларининг, маҳалла комитетларининг мавқеи оширилсин, аҳолининг ижодий ва ишлаб чиқариш фаоллигини кучайтиришга, ҳунармандчиликни ва бадиий касб-корликни, миллий маданият ҳамда санъатни тиклаш ва ривожлантиришга, халқ байрамларини, ҳашарлар ва бошқа маъракаларни ўтказишга оид муҳим муаммоларни ҳал этиш уларнинг зиммасига тушади;

ҳудудни бошқаришнинг иқтисодий усуллари кенг жорий этилсин, кордонлик ривожлантирилсин, ишлаб чиқариш самарадорлигининг ҳудуд захираларидан хўжаликда яхшироқ фойдаланилсин, корхона ва ташкилотларда хўжалик юритишнинг янги илғор шаклларидан фаол фойдаланиш учун қулай шароит яратилсин;

биргаликда сармоя солиш, фан-техника, ижтимоий-маданий, табиатни муҳофаза қилиш ва бошқа фаолият соҳасида иттифоқдош жумҳуриятлар ва минтақалар билан иқтисодий алоқалар кучайтирилсин.

5. Ўзбекистон ССЖ Вазирлар Кенгаши халқ хўжалигини барқарорлаштиришнинг асосий йўналишлари ва бозор иқтисодиётига ўтиш қоидалари қандай амалга оширилаётганидан Ўзбекистон ССЖ Олий Кенгашини мунтазам хабардор қилиб турсин.

6. Ўзбекистон ССЖ Олий Кенгашининг Раёсати, Ўзбекистон ССЖ Вазирлар Кенгаши Ўзбекистон ССЖ Олий Кенгашининг комитетлари билан биргаликда Ўзбекистон халқ хўжалигини барқарорлаштиришнинг асосий йўналишларини ва бозор иқтисодиётига ўтиш қоидаларини амалга оширишни таъминлайдиган қонунлар ва норматив ҳужжатларнинг лойиҳаларини кўриб чиқиб, тақдим этсинлар.

7. Ўзбекистон ССЖ Олий Кенгаши жумҳуриятнинг барча меҳнаткашларига мурожаат этиб, Ўзбекистон ССЖ ҳар бир фуқаросининг муносиб яшашини таъминлаш мақсадида халқ хўжалигини барқарорлаштиришнинг асосий йўналишларини ва бозор иқтисодиётига ўтиш қоидаларини рўёбга чиқариш учун куч-ғайратларни бирлаштиришга чақиради.

Ўзбекистон ССЖ Олий Кенгашининг Раиси
М. ИБРОҲИМОВ.

Тошкент шаҳри,
1990 йил 29 октябрь.

ПАРИЖДА СОВЕТ — ФРАНЦИЯ ҲУЖЖАТЛАРИ ИМЗОЛАНДИ

ПАРИЖ, 29 октябрь. **(ТАСС махсус мухбирлари Александр Кривих, Юрий Лопатин, Виктор Хреков, Валерий Шашков).** Якшанба куни кечқурун Франция Ташқи ишлар вазирлигида икки томонлама ҳамкорликни кенгайтиришга доир Совет—Франция ҳужжатлари туркуми имзоланди. ССЖИ билан Франция ўртасида 1991—1995 йилларгача бўлган даврга мўлжалланган иқтисодий, саноат, илмий ва техникавий ҳамкорлик дастури, Совет ва Франция корхоналарининг ҳамкорлик қилиши тўғрисидаги аҳдлашув баённомаси, меҳнат муносабатлари, иш билан бандлик ва касб тайёргарлиги соҳасида ҳамкорлик қилиш тўғрисида аҳднома, бу аҳднома бандларини у имзоланган кунданоқ бажара бошлаш тўғрисидаги айирбошланадиган хатлар ҳамда ССЖИ Фанлар академияси билан Франция илмий-тадқиқотлар миллий маркази ўртасидаги ҳамкорлик тўғрисидаги аҳднома шулар жумласидандир.

Ҳужжатларни Совет Иттифоқи томонидан ССЖИ Вазирлар Кенгаши Раисининг биринчи ўринбосари Л. А. Воронин, ССЖИ Меҳнат ва ижтимоий масалалар давлат қўмитасининг раиси В. И. Шчербаков, ССЖИ Фанлар академиясининг президенти академик Г. И. Марчук, Франция томонидан давлат вазири, иқтисодиёт, молия ва бюджет вазири П. Береговуа, саноат ва ҳудудни ободонлаштириш вазири Р. Фору, меҳнат, иш билан таъминлаш ва касбга тайёрлаш вазири Ж.-П. Суассон ҳамда илмий изланишлар миллий марказининг бош директори Ф. Курильски имзоладилар.

Имзоланган ҳужжатлар туркуми икки мамлакат ўртасидаги ўзаро фойдали муносабатлар ва анъанавий алоқаларни чуқурлаштириш ва кенгайтиришда янги қадам ташланганини билдиради, уларни янги, юксакроқ даражага олиб чиқишга кўмаклашади. Совет иқтисодиёти бозор муносабатларига ўтаётган шароитда ушбу ҳужжатлар икки мамлакат тўплаган илмий ва амалий тажрибадан самаралироқ фойдаланиш, турли даражаларда алоқаларни кенгайтириш имконини беради.

Франция давлат вазири, ташқи ишлар вазири Р. Дюма ҳужжатларни имзолаш маросимида нутқ сўзлаб, ССЖИ Президенти М. С. Горбачевнинг ташрифи ҳамда янги Совет—Франция ҳужжатлари икки мамлакат ўртасидаги кўплаб самарали алоқалар доирасига киришини таъкидлади. Ўртамиздаги муносабатлар, деди у, сўнгги йилларда мустаҳкамланди ва ҳозир янги тарихий даврга қадам қўйди. Бу давр ишонч ва дўстликнинг кучайиши билан ажралиб турибди. Бу ерда имзоланган, Франция билан ССЖИ ўртасидаги дўстлик алоқаларининг узоққа борувчи анъаналарини давом эттирадиган ушбу ҳужжатлар айни шу руҳ билан йўғрилган.

Имзоланган битимлар, деб таъкидлади ССЖИ ташқи ишлар вазири Э. А. Шеварднадзе, Совет—Франция ҳамкорлигини янада ривожлантириш, кенгайтириш ва чуқурлаштиришда катта аҳамиятга эга. Икки давлат ўртасидаги муносабатларни, деди вазир, ноёб муносабатлар, деб аташ мумкин. Менимча, бу ноёб муносабатлар янги битимларда ўз ифодасини топди. Бизнинг ҳамкорлигимиз, деб таъкидлади у, Европада ва бутун жаҳонда барқарорликни мустаҳкамлашнинг муҳим омилидир.

РАМБУЙДА МУЗОКАРАЛАР ТУГАДИ

29 октябрь куни Париж яқинида ССЖИ ва Франция Президентлари ўртасидаги музокаралар тугади. Ҳозирги замоннинг энг муҳим халқаро муаммолари нуқтаи назаридан икки томонлама муносабатлар атрофлича таҳлил этилди. Музокаралар тотувлик ва ҳамкорлик тўғрисидаги шартнома имзоланиши билан ниҳоясига етди. Шартнома тинч ривожланишда янги давр мезонларига мос келадиган янги тарздаги ҳужжатдир. Совет — Франция ҳамжиҳатлигининг ҳуқуқий асосини мустаҳкамлайдиган ва совет иқтисодиётининг бозорга ўтишига кўмаклашиш доирасида муҳим аҳамиятга эга бўлган ўзига хос йирик битимлар ва протоколлар имзоланди.

Бу — ССЖИ билан Франция раҳбарлари ўртасидаги мулоқотнинг мантиқий натижаси бўлиб, кейинги йилларда у ишонч ҳамда ССЖИ ва Франциянинг ҳозирги дунёдаги мавқеини чуқур англаш асосида мисли кўрилмаган даражада ривожлантирилди. Бундай натижалар Парижда бўладиган олий даражадаги Умумевропа учрашуви нуқтаи назаридан айниқса муҳимдир. Европадаги ва жаҳондаги вазиятни, унинг истиқболларини, Европа жараёнининг янги босқичида Совет—Франция ҳамжиҳатлигига, уларнинг мухолифликдан кейинги даврдаги муаммоларни ҳал этишдаги иштирокига нисбатан талабларни холисона вазминлик билан таҳлил этиш асосида шундай натижаларга эришиш мумкин бўлди.

Париж учрашувига тайёргарликнинг барча жиҳатлари ҳар томонлама муҳокама қилинди. Иккала Президентнинг фикрича, мазкур учрашувнинг муваффақияти Европанинг ҳозирги куни ва истиқболи учун учрашув қатнашчиларининг юксак масъулиятини тақозо этади. Бунда гап халқлар ва давлатлар мутлақо янги шароитда қандай яшашлари, улар ўтмишнинг оғир сабоқларини ва «совуқ уруш» ҳолатининг таъсирини бартараф этиш давомида халқаро муносабатларда вужудга келган барча жиҳатларни ҳисобга олишга қодир бўла олишлари ёки қодир бўла олмасликлари тўғрисида бормоқда.

Форс кўрфазидаги кескинлашиб бораётган тангликка катта эътибор берилди. Иккала мамлакат Президентларининг биргаликда журналистлар билан ўтказган учрашувида уларнинг якуний нуқтаи назари баён этилди. Унда муаммони тинч йўл билан сиёсий бартараф этиш имкониятидан фойдаланиш йўлида яқинда қилинган уринишлар ҳисобга олинди.

М. С. Горбачев билан Ф. Миттеран ўртасидаги бўлиб ўтган суҳбатнинг якунловчи босқичида Франция бош вазири М. Рокар, ташқи ишлар вазирлари Э. А. Шеварднадзе ва Р. Дюма ҳозир бўлдилар.

ВИЗИТ ТУГАДИ

ПАРИЖ, 29 октябрь. **(ТАСС махсус мухбирлари Юрий Лопатин, Виктор Хреков).** Баъзан расмий протоколнинг бузилиши самимий, қизғин, норасмий муносабатларнинг далили бўлиб хизмат қилиши мумкин. Бугун эрталаб ССЖИ Президенти М. С. Горбачев ва Франция Президенти Ф. Миттеран илгари белгиланган программага зид равишда Рамбуйдаги қалъага Париждан битта автомобилда келишди. Бунда гап, икки давлат бошлиғининг бензинни тежашга қарор қилганликлари тўғрисида эмас, балки улар мулоқотнинг бир дақиқасини ҳам бекор кетгазмай, М. С. Горбачев кеча расмий амалий ташриф билан келган заҳотиёқ бошланган мулоқотни йўл-йўлакай давом эттирганликлари тўғрисида бормоқда.

Франция пойтахтидан тахминан 80 километр нарида жойлашган Рамбуйдаги қалъа XIV асрда қурилган. Бу қадимий француз меъморчилигининг дурдоналаридан биридир. Бир вақтлар у ерда қироллар яшаган, ўтган асрнинг бошларидан қалъа Франция давлати бошлиғининг шаҳардан ташқаридаги доимий қароргоҳига айланган.

(Давоми 3-бетда).

М. С. ГОРБАЧЕВ МОСКВАГА ҚАЙТИБ КЕЛДИ

ССЖИ Президенти М. С. Горбачев 29 октябрь куни Париждан Москвага қайтиб келди. У Испания қироли Хуан Карлос 1 нинг таклифига биноан Испанияга расмий ташриф буюрган эди, сўнгра Франция Президентининг таклифига биноан шу мамлакатга ташриф буюрди.

Аэропортда М. С. Горбачевни ССЖИ Вазирлар Кенгашининг Раиси Н. И. Рижков, ССЖИ Олий Кенгашининг Раиси А. И. Лукьянов, ССЖИ Президент Кенгашининг аъзолари В. В. Бакатин, В. И. Болдин, В. А. Крючков, Ю. Д. Маслюков, В. А. Медведев, Ю. А. Осипьян, Г. И. Ревенко, С. С. Шаталин, Д. Т. Язов, А. Н. Яковлев, КПСС Марказий Комитети Бош котибининг ўринбосари В. А. Ивашко, бошқа расмий кишилар кутиб олдилар.

Кутиб олувчилар орасида Испаниянинг ССЖИдаги мувaққат ишлар вакили Э. Панез, Франциянинг ССЖИдаги мувaққат ишлар вакили М. Песик бор эдилар.

(ТАСС).

Ўн иккинчи чақириқ Ўзбекистон ССЖ Олий Кенгашининг учинчи сессияси

ЎЗБЕКИСТОН ХАЛҚ ХЎЖАЛИГИНИ БАРҚАРОРЛАШТИРИШНИНГ АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ ВА БОЗОР ИҚТИСОДИЁТИГА ЎТИШНИНГ ҚОИДАЛАРИ

ЎЗБЕКИСТОН ССЖ ОЛИЙ КЕНГАШИНИНГ III СЕССИЯСИГА ВАЗИРЛАР КЕНГАШИНИНГ МАЪРУЗАСИ

Маърузачи — Ўзбекистон ССЖ Вазирлар Кенгашининг Раиси депутат Ш. Р. МИРСАИДОВ

Ҳурматли депутат ўртоқлар!

Ҳаммангизга маълум, шу йил 17 октябрда барча рўзномаларда «Ўзбекистон халқ хўжалигини барқарорлаштиришнинг асосий йўналишлари ва бозор иқтисодиётига ўтишнинг қоидалари» лойиҳаси эълон этилган эди. Шубҳасиз, барчангиз бу лойиҳа билан чуқур танишиб, ўз сайловчиларингиз билан маслаҳат қилиб, уларнинг фикрларини олиб келгансиз.

Ўтган икки ҳафта ичида Вазирлар Кенгашига депутатлардан, Олий Кенгашнинг қўмиталаридан, олимлардан, мутахассислардан, оммавий ва илмий-текшириш ташкилотларидан, ишчи ва деҳқонлардан жуда кўп қимматли таклифлар, танқидий мулоҳазалар ва саволлар тушди. Бу, албатта, табиий нарса, чунки гап жумҳуриятимиз ва халқимизнинг иқтисодий эркинлиги ва фаровонлиги устида кетяпти.

Тушган таклифларни биз катта синчковлик билан ўрганиб, кўпчилигини қабул қилдик.

Сиз, ҳурматли депутатлар танишган лойиҳа Вазирлар Кенгашига тушган таклиф ва мулоҳазалар асосида қайтадан тўлдирилди ва матбуотда эълон қилинган лойиҳадан бир мунча фарқ қилади. Биринчидан, лойиҳага қўшимча қилиб «Нарх-наво сиёсати», «Аграр-саноатдаги иқтисодий муносабатлар», «Маҳаллий бошқариш», «Илмий-техника тараққиёти ва халқ хўжалиги таркибини такомиллаштириш» каби янги бўлимлар қўшилди. Иккинчидан — фан, маориф, маданиятга доир бўлимлар анча кучайтирилган.

Энди, «Ўзбекистон халқ хўжалигини барқарорлаштиришнинг асосий йўналишлари ва бозор иқтисодиётига ўтишнинг қоидалари» лойиҳасининг асосий мазмунига ўтишдан олдин бир муҳим муаммога алоҳида тўхтаб ўтмоқчиман.

Нима учун биз бозор иқтисодига ўтиш эмас, балки унга ўтиш учун пухта тайёргарлик кўришнинг асосий йўналишларини, унга олдин замин яратиб туриб босқичма-босқич ўтишни мўлжаллаяпмиз?

Чунки бизнинг тадқиқотларимиз шуни кўрсатдики, бу тадбирни амалга оширишда марказда ишланиб ва марказдан туриб буйруқбозлик йўли билан ҳар бир жумҳуриятнинг ўзига хос иқтисодий-ижтимоий хусусиятларини эътиборга олмасдан иш тутиш, меҳнаткаш халқнинг муҳофазасини ўйламай туриб уни бозор иқтисодининг нарх-наво гирдобига ташлаб қўйиш мумкин эмас.

Бозор иқтисодига ўтиш учун тайёргарчилик ҳар бир участка, цех, корхонадан, ҳар бир маҳалла, қишлоқ, ноҳия, вилоят Советидан бошланмоғи даркор.

Бу тадбирларни амалга оширишдаги энг катта қийинчилик шундан иборатки, биз бунга руҳий жиҳатдан тайёр эмасмиз.

Бунинг асосий сабаби ва катта хатомиз шундан иборатки, бизни 70 йилдан кўпроқ ҳокимлик қилиб келган тузумимиз халқни давлатга боқиманда қилиб тарбиялади.

Давлат мулки — халқ мулки деб, давлатимиз бой, бизни боқади, ўқитади, даволайди, уй-жой ва иш беради, бу унинг вазифаси деган сароб хаёллар билан мана шу бугунгидек қашшоқ ҳаётга етиб келди.

Биз бугун шуни рўй-рост айтишимиз кераки, ҳеч қачон давлат мулки ёки умумхалқ мулки — шахсий мулк бўлолмайди ва қанча ташвиқот қилинса ҳам уни ҳеч ким ўз мулкидек асраб кўпайтиришга ҳаракат қилмайди. Бунга тарих сабоқлари далолатдир.

НЭП даврини ҳисобга олмаганда биз 30-йиллардан бошлаб деҳқонларни қулоқ қилиб еридан ажратишдан бошлаган бўлсак, бу жараённи 60-йилларга келиб артелларнинг мулкини тугатиш билан тамомладик.

Биз одамларни иқтисодий рағбатлантириш ўрнига халқни мажбурий қўрқитиш йўли билан иш олиб бордик.

Мана шу асосий камчиликни йўқотиш, давлат мулкида ўзининг шахсий улушига эга бўлиш ва унга яраша фойда олиш бозор иқтисодиётига ўтишни тақозо қилади.

Мулк масаласини ечмай туриб бозор муносабатларига ўтиш мумкин эмаслиги Олий Кенгаш қўмиталарида бўлиб ўтган муҳокамаларда алоҳида таъкидлаб ўтилди.

Бозор иқтисодиётига ўтишнинг бошланғич даврлари халқимиз учун оғир синов даврлари бўлади ва бир қанча қийинчиликлар туғдиради. Начораки, агар биз келажакдаги ҳаётимиз фаровон бўлишини истасак, дастлабки қийинчиликларга сабру тоқат билан қараб, белбоғни торроқ тортиб, комилу ишонч билан ақл-заковатга таяниб иш бошлашимиз керак.

Агарда биз нураб тушаётган уйимизни пойдеворидан қайта қурмоқчи эканмиз, унинг вақтинча бузилгандаги қийинчиликларига чидашга мажбурмиз.

Муаммонинг яна бир томони шундаки, агарда биз бозор муносабатларига ўтмасак ёки кечиктирсак, бошқа жумҳуриятлар ва минтақалар ўтиши муносабати билан бизнинг иқтисодий алоқаларимизда номутаносиблик янада кучаяди ва қолоқлигимиз ожизлик ва ҳалокатга олиб келади.

Депутат ўртоқлар!

Жумҳурият ҳукумати бозор иқтисодиётига ўтишни халқ хўжалиги комплекси самарадорлигини оширишнинг зарур воситаси сифатида кўриб чиқар экан, бозорга ўтиш стратегияси ва тактикасининг ўз йўлини танлаб олиши керак деб билади. Бунда ўтиш давридаги биринчи асосий масала халқ турмушининг бугунги даражаси ва сифатини мумкин қадар тўла сақлаб қолиш ҳамда Ўзбекистон аҳолисининг ижтимоий жиҳатдан нозик табақаларининг жумҳурият ҳукумати кафолат берган давлат ҳимоясини сақлаб қолишдир.

Ўтиш давридаги иккинчи асосий масала — бу ҳукумат томонидан Ўзбекистоннинг иқтисодий эркинлигини ҳимоя қилиш ва келажакда уни иқтисодий ва сўнгра сиёсий мустақил жумҳурият даражасига олиб чиқиш.

Ўтиш даврининг 1,5—2 йилига чидаб, белни маҳкам боғлаб, қийинчиликларига бардош бера олсак, бозор муносабатлари асосида жумҳуриятимиз албатта ҳам иқтисодий, ҳам сиёсий эркинликка эришади. Келажакда эса мустақил давлат бўлади. Қолаверса, бозорга ўтишимизнинг асосий сабаби ҳам шунда. Сиз, ҳурматли халқ депутатлари, шу олий мақсад тўғри танланган десангиз, қолганини муҳокама қилиб, лойиҳа бўлимларига тегишли ўзгартишлар киритиб қабул қилишингизга ишончим комил.

Ўзбекистоннинг бозор муносабатларига ўтишдан олий мақсади дастлабки босқичда жумҳуриятдаги ижтимоий-иқтисодий, миллий-руҳий, нуфус ва экология вазиятини барқарор қилиб, уни тангликдан олиб чиқиш, кейинги босқичларда эса ишлаб чиқаришнинг ва энг муҳим тармоқларнинг фан-техника ва технология тараққиётини жаҳон даражасига кўтаришдир.

Бозорга босқичма-босқич ўтиш учун қуйидаги тўққизта асосий вазифани ҳал қилишимиз лозим.

Биринчидан. Аҳолини ижтимоий ва иқтисодий жиҳатдан ҳимоя қилишнинг давлат системасини барпо этиш. Меҳнат ресурсларини иш билан таъминлаш (янги иш жойларини барпо этиш, ишнинг сменалилигини ошириш, мутахассисларни тайёрлаш ва қайта тайёрлаш ва бошқалар), камбағал оилаларга, ночорларга ижтимоий мадад бериш, агар пулнинг қадрсизланиши давом этса, унда аҳоли даромадларининг пасайишига қараб ўрнини қоплашнинг кафолатларини яратиш.

Иккинчидан, Жумҳурият фуқароларини жипслаштириш, миллий ўзлигини англаш ва руҳий маънавиятини тиклаш. Бу вазифани муваффақиятли ҳал қилиш ҳақиқий бозорни шакллантиришнинг, асрлар давомида бозор муносабатлари шароитида яшаб ва яшнаб келган ўзбек халқининг тарихан ўзини оқлаган асосларини замонани ҳисобга олган ҳолда қайтадан тиклаш.

Учинчидан. Ўзбекистоннинг бошқа жумҳуриятлар ва марказ билан ўзаро иқтисодий муносабатларини қайта қуриш. Бу эса аввалабор жумҳуриятимизнинг иқтисодий ва сиёсий эркинлигини ҳимоя қилишни, ерларимиздан, хом ашё ва бошқа ресурслардан ишлаб чиқариш кучларидан мустақил ва самарали фойдаланишни таъминлашни, янги Иттифоқ шартномаси негизида адолатли муносабатлар ўрнатишни кўзда тутади.

Тўртинчидан. Буйруқбозлик ва фармойишлар услубидан воз кечиш, ишлаб чиқаришга раҳбарликнинг иқтисодий усулларини шакллантириш зарур.

Бешинчидан. Маҳаллий жумҳурият мақомининг қоидаларига мувофиқ жумҳурият давлат ҳокимият ва бошқарувчи идоралари билан Қорақалпоғистон, вилоятлар, шаҳарлар ва районлар ўртасидаги ўзаро муносабатларни қайта қуриш.

Олтинчидан. Бозорни бошқариш иқтисодий системасини ташкил қилиш, яъни молия-кредит ва инвестиция қурилиш) сиёсатини, нарх белгилашни, истеъмол бозорини ташкил этишни, халқ хўжалигини моддий таъминлаш ва ишлаб чиқариш воситалари бозорини ташкил этишни талаб қилади.

Еттинчидан. Мулк муносабатларини қайта қуриш. Бунда ер, ерости бойликлари, бошқа табиат ресурсларини, қадимий обидаларни, корхоналар ва ташкилотларни чинакамига жумҳурият мулки қилиб мустаҳкамлаб қўйишимиз керак. Шу билан бирга аҳолига хизмат кўрсатиш, маҳаллий саноат, умумий овқатланиш соҳасидаги майда ва кичик корхоналарни давлат ихтиёридан олиш, акционерлик жамиятларини, ширкатларни, ижара корхоналарини ривожлантириш лозим.

Саккизинчидан. Хорижий мамлакатлар билан бевосита муносабатлар ўрнатиш ва ташқи иқтисодий алоқаларни ривожлантириш. Бу жаҳон бозорига эркин чиқиш, қўшма корхоналар барпо этиш ва эркин иқтисодий зоналарни ташкил қилиш демакдир.

Тўққизинчидан. Бозор иқтисодиётига ўтишни ташкилий-ҳуқуқий жиҳатдан таъминлаш. Бу эса янги Иттифоқ шартномаси тузишни, Ўзбекистон Конституциясини, янги қонунларини ишлаб чиқишни ва улар амалга оширилишини назорат қилишнинг кучли системасини яратишни назарда тутади.

Ҳурматли депутатлар! Ҳозир айтиб ўтилган тўққизта масалани амалга ошириш жуда мушкул иш. Лекин бозор иқтисодиётига ўтишнинг зарур бўлган чораларидир. Шунинг учун бозор муносабатларига ўтиш даврининг аниқ босқичларини тўғри белгилашимиз жуда катта аҳамиятга эга. Бу масалада лапашанг, «латта чайнар» бўлиб ҳаддан ташқари сусткашликка йўл қўймаслигимиз керак! Лекин бу дегани баъзи бир жумҳуриятларда, қолаверса ўзимизда ҳам учрайдиган шошма-шошарликка йўл қўймаслик зарур.

Энг муҳими шундаки, жумҳуриятимиз ўз имкониятлари ва шароитларини ҳисобга олиб, бозор муносабатларига ўтади. Бундан ташқари бозорга ўтиш даврида бир босқичнинг масалалари тўла-тўкис амалга ошгандан кейин навбатдаги босқич масалаларига ўтилади.

Бу оддий бўлган нарсага тўхтатилишим сабаблидир. Айрим ўртоқлар газеталарда эълон қилинган қоидаларни ўқиб шу ҳам бозорга ўтиш бўлдими? Бозорга ўтиш аҳолини ижтимоий ҳимоя қилишдан эмас, корхоналарни, ерларни хусусий мулкчиликка беришдан бошланиши керак дейдилар.

Ахир ўйлаб кўринг, жумҳурият 9 миллион аҳолисининг оладиган маоши 75 сўмдан кам, ногиронлар, қариялар, ёш болалар, қисқа қилиб айтганда, объектив сабабларга кўра ўзини-ўзи боқолмайдиган, жон бошига 50 сўмдан кам даромад олаётганлар сони 5 миллиондан кўп. Хўш, бозор шароитида буларнинг аҳволини ким ўйлайди? Қолаверса, корхоналарни, колхоз ва совхозларни хусусий мулк қилиб сотиб олмоқчи бўлганлар ким ўзи?

Гапнинг қисқаси, бозор муносабатларига ўтишнинг қандай тарзда бўлиши ва муддатлари Ўзбекистоннинг иқтисодий ва сиёсий эркинлигидан, маҳаллий хусусиятлари ва ҳақиқий имкониятларидан келиб чиқиш керак.

Босқичларни белгилаш чоғида халқ хўжалигини чуқур структуравий қайта қуриш даврини, меҳнаткашларнинг юқори унум билан меҳнат қилиши омилларини шакллантириш ижтимоий онгдаги ўзгаришларни ўз ичига оладиган узоқ давом этувчи жараён эканлигини ҳам ҳисобга олишимиз керак.

Шу билан бирга иқтисодиётдаги вазиятнинг мураккаблигига мувофиқ фавқулодда чоралар кўриш босқичи белгиланмоқда. Бу босқич аҳолининг кам даромадли қисмини ижтимоий ҳимоя қилиш системасини барпо этишга қаратилган. Бундай дастур ҳам бугунги кунда ишлаб чиқилди.

Жумҳурият минтақаларининг демографик ва ижтимоий-иқтисодий шароитларини ҳисобга олиб, давлат ижтимоий муҳофаза дастури қуйидагилардан иборат:

Биринчидан. Кам маош оладиган ва аҳолининг ижтимоий жиҳатдан ожиз ва заифроқ қатламлари учун имтиёзлар, афзалликлар, нафақалар;

Иккинчидан. Пенсия таъминоти, ўқувчиларга стипендиялар тўлаш ҳамда кам таъминланган ва кўп болали оилаларга нафақалар тўлашда давлат берадиган ижтимоий кафолатлар;

Учинчидан, Меҳнат ва яшаш шароитига боғлиқ бўлган имтиёзлар;

Тўртинчидан. Аҳолининг номинал, яъни амалдаги даромадларини сақлаб қолиш мақсадида уларни қайд этиб (индекслаб) қўйиш;

Бешинчидан. Ишдан вақтинчалик маҳрум бўлиб қолган аҳолига янги касбни ўрганиш имкониятини яратиш, шунингдек ишсизлик учун давлат нафақалари бериш.

Олтинчидан. Жумҳуриятдаги барча аҳоли учун меҳнат қилиш, дам олиш, уй-жойга эга бўлиш, бепул таълим олиш ва тиббий хизматдан баҳраманд бўлиш ҳуқуқларига кафолат бериш.

Давлатнинг бевосита ижтимоий ёрдамига муҳтож бўлган аҳолининг тўртта асосий гуруҳи белгиланган:

— буларнинг аксарият кўпчилиги — бутун аҳолининг қарийб 40 фоизини ташкил этадиган ва 16 ёшгача бўлган болалардир;

— сон ва аҳамияти жиҳатидан иккинчи ўринда турадиган гуруҳга ишламайдиган пенсионерлар ва ногиронлар (2 миллион кишидан кўпроқ), шунингдек катта ёшдаги қаровга муҳтож қарийб 100 минг киши киради;

— учинчи гуруҳ бу ҳаётининг асосий мақсади соғлом ва баркамол авлодни тарбиялаш бўлган 430 минг кўп болали оналардир;

— тўртинчи гуруҳга кундузи ўқиётган олий ўқув, техникум ва ҳунар-билим юртларининг қарийб 500 минг ўқувчиси киради.

Аҳолининг ана шу тўрт гуруҳига нисбатан юритиладиган сиёсат бозор иқтисодиёти шароитида давлатнинг ижтимоий муҳофаза дастурининг асосий йўналишларини белгилаб беради.

Бундан ташқари ижтимоий ҳимоя дастурида минимал истеъмол бюджетини ишлаб чиқиш кўзда тутилган. Бу дегани тирикчилик учун зарур бўлган маблағларнинг энг кам чегараси бўлиб, озиқ-овқат, кийим-кечак, уй-жой, тиббий хизмат, таълим ва маънавий соҳадаги биринчи навбатдаги эҳтиёжларни қондиришга кафолат бўлади.

Мазкур дастурни амалга ошириш учун маҳаллий даражада махсус идоралар тузилади.

Бу соҳада амалий тадбирлар ҳозирданоқ кўрилмоқда. Лекин бу ишнинг бошланиши, холос. Бозор муносабатлари жорий этилишида қабул қилинаётган дастурлар, уларда илгари сурилаётган ғоялар қоғозда қолиб кетмаслиги керак. Бу ерга келган ҳар бир депутат кўп сонли жамоанинг ишончли вакили. Шундай экан, амалий ишларга ҳаммамиз бош қўшганимиздагина маълум бир натижага эришишимиз мумкин.

Энди иш билан таъмин этиш хусусида тўхталиб ўтсам. Ўзбекистонда аҳоли ва меҳнат ресурслари ўсишининг юқори суръатлари келгуси йилларда ҳам сақланиб қолади, шунинг учун ҳам иш билан банд бўлмаганларни ва меҳнат қилишга қодир кишиларни иш жойлари билан таъминлаш учун тадбирлар ҳозирги вақтдан амалга оширилади.

Иш билан бандлик сиёсатини шакллантиришда ва меҳнат ресурсларини жалб этиш юзасидан конкрет тадбирлар ишлаб чиқишда жумҳуриятнинг тармоқ ва ҳудудий, ижтимоий ва демографик хусусиятлари биргаликда қўшиб олиб борилади.

Аҳолининг нотекис жойлашганлиги, меҳнат ресурслари ва иш ўринларининг тармоқ ва ҳудуд бўйича нотекислиги ва яна бир қанча муаммолар бугун ўз ечимини кутяпти. Бундай муаммолар эса иш билан таъминлашни кескинлаштиради. Шу муносабат билан иш билан таъминлаш бўйича жумҳурият дастури ишлаб чиқилди. Мазкур дастурда иш жойларини, кордонликни, якка тартибдаги меҳнат фаолиятини, фермер ва деҳқон хўжаликларини, кооперативларни, чоғроқ ишлаб чиқаришларни, миллий ҳунармандчиликни ва анъанавий касб-корни жадал ривожлантириш, маҳаллий миллатга мансуб ёшлардан янги кадрлар тайёрлаш ва қайта тайёрлаш системасини такомиллаштириш, аҳоли қалин жойлашган ерлардан ишчи кучлари тақчил бўлиб турган ноҳияларга оилаларни ёки айрим фуқароларнинг ўз хоҳиши билан кўчиши турли имтиёзлар ва енгилликлар бериш йўли билан меҳнат ресурсларини қайта тақсимлашни фаоллаштириш юзасидан бир-бири билан боғланган тадбирлар комплекси кўзда тутилган.

Биз ҳар соҳада ўзимизнинг маҳаллий кадрларимизга эга бўлишимиз керак. Кўп йиллар давомида ўзимиздан мутахассислар тайёрлаш ўрнига четдан кадрлар келтириш сиёсати олиб борилди. Энди бунга чек қўйилади. Шундай экан, биз эртанги кунимизни ўйлашимиз, ёшларнинг касб эгаллашига алоҳида эътибор беришимиз зарур. Шу мақсадда мамлакат ва жаҳондаги энг яхши ўқув марказларига маҳаллий ёшларни тажриба орттиришга юбориш кенгайтирилади.

Аҳолини иш билан таъминлашнинг самарали шаклларини ва идораларни жорий этишни жадаллаштириш, унумли меҳнат учун рағбатлантиришни юқори даражага кўтариш назарда тутилмоқда. Мазкур дастурни амалга оширишда ишсизларни ижтимоий жиҳатдан муҳофаза этиш тадбирлари ниҳоятда муҳим ўрин эгаллайди.

Энди, уй-жой ислоҳоти тўғрисида қисқача тўхталиб ўтмоқчиман.

Уй-жой фондининг асосий қисми қишлоқ жойлардадир (70 фоизга яқин), жами уй-жойнинг учдан икки қисми фуқароларнинг шахсий мулкидир, қолгани эса давлатнинг ва уй-жой қуриш кооперативларининг фонди. Бу ҳол Ўзбекистонда уй-жой ислоҳоти ўтказишнинг айрим хусусиятларини белгилаб беради. Имкониятларга қараб бундан кейин ҳам уй қуриш ва томорқа учун ерлар ажратиш кўзда тутилган.

Бозор иқтисодиётига ўтиш меҳнатга ҳақ тўлаш системасини тубдан қайта қуриш заруратини тақозо этади. Янги шароитларда меҳнатга ҳақ тўлаш аҳоли ижтимоий жиҳатдан муҳофаза этилганлиги бутун системасининг бош омили бўлади ва меҳнат натижаларидан манфаатдорлик ортишини рағбатлантиради.

Бозорга ўтиш шароитида иқтисодиётнинг бозорга алоқаси бўлмаган сектори, яъни соғлиқни сақлаш, маданият, маориф, санъат, фундаментал фанлар, табиатни муҳофаза қилишни давлат томонидан тартибга солиб туриш лозим. Шу муносабат билан жумҳуриятда ижтимоий соҳа тармоқлари суст ривожланганини ҳисобга олиб, бу соҳани барча манбалар эвазига, яъни давлат бюджети, корхоналар ва ташкилотлар, ижтимоий ва хайрия жамғармалари, шунингдек айрим корхона ва ташкилотлар ишини тижорат асосига ўтказиб, маблағ билан таъминланади.

Жумҳурият ҳукумати табиатни муҳофаза қилиш тадбирларини маблағ билан таъминлаш, аниқ мақсадни мўлжаллаган экология дастурларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш учун маблағлар ажратишни ўз зиммасига олади, у атроф-муҳитни булғаётган корхоналарга нисбатан қаттиққўллик билан сиёсат юритади, табиатни муҳофаза этиш тадбирларини кўраётган корхоналар ва ташкилотлар ҳар жиҳатдан рағбатлантирилади.

Бозор муносабатларига ўтиш даврида истеъмол бозорини тартибга солиш муҳим масалалардан ҳисобланади. Истеъмол буюмлари ва озиқ-овқат бозор фондларининг ярми мамлакатнинг бошқа минтақаларидан ва импорт йўли билан таъминланмоқда. Ўзбекистонга олиб келинаётган ва ташиб кетилаётган ресурсларни ҳисобга олганда, буларнинг камомади 35 фоизни ташкил этади.

Ҳисоб-китобларга қараганда, жумҳурият аҳолисининг қондирилмаётган талаби 8—9 миллиард сўмни ташкил этади ва у ҳар йили 600—800 миллион сўмга ўсмоқда. 1990 йилнинг охиригача бу миқдор бир миллиард сўмга ортиши мумкин.

Ўтиш даврининг қисқа муддатларида товарлар ишлаб чиқариш ва маиший хизматларни анъанавий усуллар билан анча кўпайтиришнинг иложи йўқ. Шу боисдан ҳам биринчи босқичда таклиф этилаётган товарларни барқарор этиш ва бозор инфраструктурасини (омилларини) яратишга қаратилган шошилинч тадбирлар кўрилади.

1990 йилнинг охиригача халқ истеъмоли молларини ишлаб чиқараётган корхоналарни иқтисодий жиҳатдан рағбатлантириш учун бир қанча тадбирларни жорий этиш кўзда тутилмоқда. Масалан, халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқараётган ва хизматлар кўрсатаётган мазкур соҳага ихтисослашмаган корхоналарни 1991—1992 йилларда халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқариш эвазига олинган фойдадан солиқ тўлашдан озод қилиш; халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқараётган ва аҳолига хизмат кўрсатаётган корхоналарнинг иш ҳақи фондига солиқ солишдан озод этиш, уларга имтиёзли қарз беришни белгилаб қўйиш ва ҳоказолар.

Яқин келажакда товар биржаларини бунёд этиш учун ҳозирдан тайёргарлик ишлари бошлаб юборилди. Жумҳуриятлараро алоқаларни амалга ошириш учун мева-сабзавот, тўқимачилик ва пахтачилик биржаларини ташкил этиш, шунингдек вилоятлараро алоқаларни ошириш учун универсал биржаларни ташкил этиш талаб қилинади. Шу мақсадда биржалар тўғрисидаги низомни ишлаб чиқишга киришилади. Уларнинг ишлаш шартлари белгиланади, кадрлар тайёрланади.

Бозорда эркин нарх белгилашни босқичма-босқич жорий этиш йўли билан моллар ва хизматларнинг истеъмол бозорини мувозанатлаштириш назарда тутилмоқда. Шу мақсадда бир-бири билан чамбарчас боғланган тадбирлар комплексини амалга ошириш мўлжалланмоқда.

Доимий ишлаб турадиган ярмаркалар ва товар биржалари тарзида воситачи савдо ташкилотларининг тузилиши жумҳуриятимиз учун катта аҳамиятга эга. Барча саноат корхоналари мазкур ташкилотларнинг таъсис этувчилари бўлишлари керак. Мол биржалари жумҳуриятдаги, шунингдек бошқа иттифоқдош жумҳуриятлардаги саноат корхоналари ва савдо ташкилотлари билан алоқа ўрнатадилар. Шу усуллар билан истеъмол бозорини нормаллаштириш, уни моллар билан тўлдириш аста-секин йўлга қўйилишига ишончимиз комил.

Ҳурматли халқ депутатлари. Сизлар Ер тўғрисида Қонун қабул қилгансиз. Бу Қонун ердан оқилона фойдаланиш, тупроқ унумдорлигини тиклаш, хўжалик юритиш шаклларини тараққий эттириш, табиий муҳитни сақлаш учун шароит яратишни мақсад қилиб қўйган.

Ерга мулкчилик тўғрисидаги масалани ҳал қилишга ёндашувлар нафақат жумҳуриятдаги ижтимоий-иқтисодий шароитлар ва тарихий-миллий анъаналар билан, балки суғориладиган ерда деҳқончилик қилишнинг хусусиятлари, хўжалик юритишнинг ҳали имкониятлари тугамаган илғор жамоа шакллари билан ҳам белгиланади. Шунга мувофиқ ер Ўзбекистоннинг давлат мулки бўлиб қолиши керак ҳамда у жамоат ва давлат хўжаликлари, совхозлар, бошқа давлат, кооператив ва жамоат ташкилотларига ҳамда фуқароларга қишлоқ ва ўрмон хўжалигини юритиш, шахсий ёрдамчи хўжаликни ривожлантириш учун доимий ёки вақтинча эгалик қилишга ва фойдаланишга берилади. Бунда қишлоқда товар ишлаб чиқарувчилар учун экин-тикинга, дов-дарахтга, чорвага, етиштирилган маҳсулот ва уни сотишдан олинган даромадга кафолат берилади.

Ўзингизга маълум, қишлоқ хўжалиги хом ашё ишлаб чиқаришга жуда чуқур ихтисослашгани учун энг оғир танг аҳволга тушганлар — бу жумҳуриятнинг 12 миллион қишлоқ аҳолиси бўлади. Бундан ташқари, қишлоқ аҳолисининг сони йилига 500 мингга кўпайиб боради. Уларнинг тирикчилиги ер билан боғлиқ. Шундай экан, агар ерларнинг янги шаҳарлар, завод-фабрикалар қурилишига ажратилишини ҳисобга олсак, йилдан-йилга қишлоқларда тирикчилик учун ишлатиладиган ерлар аҳоли сонини ҳисобга олганда борган сари камайиб боради.

Шунинг учун 1995 йилга қадар камида 150 минг гектар янги ерларни ўзлаштиришимиз лозим. Бу дегани камида бир миллион қишлоқ аҳолисини иш билан таъминлашга имкон беради.

Янги ерлар ўзлаштириш аввалимбор сувга боғлиқ. «Сув — бу ҳаёт» деб бежиз айтилмаган. Шуни ҳисобга олиб, сув Ўзбекистоннинг давлат мулки бўлиб қолади.

Сув ресурсларидан тежамкорлик ва оқилона фойдаланиш ҳисобига, бунинг учун эса янги замонавий технологиялар ишлатиб, ерларни қайтадан реконструкция қилиш ва қўшимча янги ерларни ўзлаштиришга давлат марказлаштирилган капитал маблағлар ажратиш билан ўз кафолатини беради.

Шу билан бирга агросаноат комплекси хўжаликлари ва корхоналарининг зарарга ботмасдан ишлаши масалалари биринчи даражали аҳамият касб этади. Шу йил зарарга ботган 168 корхонанинг 44 таси ижарага берилади, 12 таси тугатилади. Қолганларини мавжуд имкониятлар ҳисобидан фойда олиб ишлайдиган хўжаликлар қаторига чиқариш керак.

Жумҳуриятда шахсий ёрдамчи хўжаликларни янада ривожлантириш бўйича аниқ чора-тадбирлар қабул қилинди. Шу мақсад учун жамоат секторидан 165 минг гектар суғориладиган ер ажратилди, бу томорқа ерларининг умумий майдонини 400 минг гектарга етказишга имкон беради, аҳолига бузоқ ва парранда, давлат ресурсларидан омихта ем сотиш кенгайди. Шахсий ёрдамчи хўжаликларни кенгайтириш яна давом эттирилади.

Қишлоқ хўжалигининг вужудга келган структураси, Ўзбекистон давлат ва жамоа хўжаликларининг асосан пахта ишлаб чиқаришга ихтисослашуви шароитида жумҳурият ўзини-ўзи ишлаб чиқариш ҳисобидан озиқ-овқат билан, айниқса нон, қанд, гўшт, сут маҳсулотлари билан тўла таъминлаш имкониятига эга эмас.

Шу шароитларда жумҳурият агросаноат комплексига, Савдо вазирлигига, Ўзбекбирлашувга, шунингдек янги ташкил топган «Узглавлегснабсбит» ҳамда Ташқи савдо ва чет эллар билан алоқалар комитетига кирувчи ташкилотлар озиқ-овқат маҳсулотларини етказиб бериш ва сотиш масалаларида ўзаро манфаатли шерикларни топиш бўйича ишларни кенг авж олдиришлари керак.

Депутат ўртоқлар!

Бозор шароити иқтисодиётнинг тегишли ёрдамчи соҳаларини барпо этишни, амалдаги ташкилий тузилмаларни қайта қуришни тақозо этади.

Бозорни бошқарадиган ташкилотларни — товар ва фонд биржаларини, ишга жойлаштириш хизмати ва савдо уйларини барпо этишга алоҳида аҳамият берилади, чунки айни шу идоралар бозорни бошқаришнинг иқтисодий усулларини амалга оширадилар. Жумҳуриятнинг асосий тармоқлари ва халқ хўжалиги комплексини бошқаришнинг ташкилий структурасини қайта тузиш юзасидан янги дастур қабул қилиш тақозо этилади.

Бозор муносабатларига ўтиш бошқарувнинг жумҳурият ва территориал органларининг ҳуқуқ ва вазифаларини жиддий ўзгартиради.

Бозор иқтисодиётига ўтиш шароитида Ўзбекистоннинг территориал минтақаларга доир сиёсати қуйидаги принципларга асосланиши керак:

— жумҳурият барча регионлари (минтақалари) аҳолисининг ижтимоий ҳимояланиши ва фаровонлиги ўсишини таъминлаш, ижтимоий-иқтисодий ривожланиш даражасидаги территориал фарқларни тугатиш;

— халқ хўжалигининг, вилоятлар, Қорақалпоғистон МССЖ ва шаҳарларнинг ўзини ўзи бошқаришини кенгайтириш.

Территориал ривожланишни бошқариш марказлаштирилган бошқарув ва маҳаллий ўзини ўзи бошқаришнинг бирга қўшилишига асосланиш зарур. Гап шундаки, ўтиш даврининг ўзига хослиги бир қатор функцияларнинг аста-секин маҳаллий Советларга берилиши билан бирга жумҳурият давлат ҳокимиятининг сақланиб қолишини тақозо этади. Маҳаллий Советлар тегишли минтақанинг комплекс ривожланишини, маҳаллий бюджетларнинг мустақил шаклланиши ва ундан фойдаланишни, маҳаллий хўжалик ривожланишини, минтақалар бозорининг шаклланиши ва бошқариб борилишини, мақсадли дастурларни ишлаб чиқиш ва рўёбга чиқаришни таъминлайдилар.

Маҳаллий ўзини ўзи бошқаришнинг бошланғич даражасида халқнинг ижодий ишлаб чиқариш фаоллигини уйғотишда, майда корчалонлик, касбкорлик, ҳунармандчиликни ривожлантиришда аҳолининг кам таъминланган табақаларини ижтимоий ҳимоя қилиш системасини ташкил этишда, ер участкалари ажратиш ва бошқаларда тегишли қишлоқ ва посёлка Советларининг ролини жиддий ошириш назарда тутилмоқда.

Қорақалпоғистон ва вилоятларнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишини тезлатиш мақсадида давлат бюджети ажратмаларидан ҳосил бўладиган регионал ривожланиш фондини ташкил этиш мўлжалланган. Бу фонднинг маблағларидан жумҳуриятнинг иқтисодий жиҳатдан кам ривожланган регионларида соҳибкорликни рағбатлантириш ва уларнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланиши муаммоларини ҳал этишда фойдаланиш мумкин.

Депутат ўртоқлар! Лойиҳада халқаро меҳнат тақсимотида чет давлатлар билан бевосита ташқи иқтисодий алоқаларни ривожлантириш кўзда тутилган.

Жумҳурият экспортининг асосан хом ашё йўналишида эканлигини ҳисобга олиб, иқтисодиётни Ўзбекистон аҳолисининг фаровонлигини келгусида жаҳондаги ўртача турмуш даражасига етказиш учун зарур чора-тадбирларни белгилаш лозим. Бунда чет элдан олинадиган тушумларни енгил, озиқ-овқат, маҳаллий саноат, машинасозлик, химия, рангли металлургия ва саноат моллари экспорти базаси учун замин яратишга сарфлаш керак.

Туризмни ривожлантириш, эркин омилкорлик зоналарини барпо этиш, четга хом ашё сотишдан тайёр маҳсулот сотишга ўтиш бугунги бирламчи вазифаларимиздандир.

Ташқи иқтисодий фаолиятда жумҳуриятнинг стратегик мақсадларини валютани режалаштиришнинг ҳозирги воситаларини ўзгартирмай амалга ошириб бўлмайди.

Жумҳурият учун валюта тушумларининг алоҳида аҳамиятини назарда тутиб, бу ерда ишлаб чиқарилаётган маҳсулот турларини ҳисобга олиш, уларни чет элга чиқариш мақсадга қанчалик мувофиқлигини аниқлаш, бу молларни ички ва ташқи бозорларда сотиш масалалари таҳлил қилиб борилиши керак. Ҳозирги вақтда халқаро шартномаларга мувофиқ чет элга юборилаётган маҳсулотлар жумҳурият ҳукумати розилиги олинганидан кейингина ортиб жўнатилади.

Ўтиш даврининг энг муҳим вазифаси — давлат бюджети камомадига барҳам беришдир. Шу мақсадда жумҳурият ва маҳаллий бюджетлар даромадлари ва харажатларининг барча моддалари тафтиш қилинади ва қайтадан кўриб чиқилади. Сессиянинг кун тартибида бу масала ҳам бор. Шунинг учун бу ҳақда тўхталмасликка рухсат этгайсизлар.

Ўртоқлар!

Ҳаммани безовта қилаётган масала — бу нарх-наво сиёсати. Эркин чакана нархларни қўллаш умуман нарх-наво системасини ислоҳ қилишнинг умумий концепцияси билан биргаликда кўриб чиқилади. Бозор муносабатларига аста-секин ўтиш жараёнида халқ итеъмоли молларининг қатъий давлат нархлари билан бир қаторда жумҳурият ҳукумати тартибга солиб турадиган нархлар ва эркин нархлар ҳам

(Давоми 3-бетда).

Ўн иккинчи чақириқ Ўзбекистон ССЖ Олий Кенгашининг учинчи сессияси

ЎЗБЕКИСТОН ХАЛҚ ХЎЖАЛИГИНИ БАРҚАРОРЛАШТИРИШНИНГ АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ ВА БОЗОР ИҚТИСОДИЁТИГА ЎТИШНИНГ ҚОИДАЛАРИ

(Давоми. Боши 2-бетда).

амал қилаверади. Бозорни товарлар билан таъминлаш ошиб боргани сайин чакана товар оборотида эркин нархларнинг улуши кўпая боради. Қатъий давлат чакана нархлари энг кўп истеъмол қилинадиган, тирикчилик учун зарур ва аҳолининг кам ҳақ оладиган тоифаси турмуш даражасини белгилайдиган асосий озиқ-овқат маҳулотлари ва ашёвий моллар учун белгилаб қўйилади.

Бошқариладиган нархлар эса корхоналарнинг ўзлари томонидан прейскурант нархлар ёки нормативлар асосида, нарх белгилаш қоидалари асосида шакллантирилади. Маҳсулотнинг сифатига ва аҳолининг талабига қараб бундай нархларга устама белгиланади. Аҳоли кўплаб талаб қилаётган товарларни бошқариладиган нархларда сотиш таклиф қилинади. Янги модали товарлар, кийим-кечак, пойабзал, шойи, жун газламалар, тўр, тўқима газлама, бош кийим, чарм галантерея моллари, радио товарлар, мебель, электрон-ҳисоблаш машиналари ва бошқалар мана шундай моллар жумласига киради.

Бошқариладиган нархлар билан сотиладиган товарларнинг айрим номенклатурасини Ўзбекистон Давлат нарх комитети ва маҳаллий нарх белгилаш идоралари тўлдиришлари мумкин. Аҳоли кўплаб талаб қилаётган янги ва модали маҳсулотларни шу жумлага қўшиш назарда тутилади.

Давлат буюртмаларига кирмайдиган маҳсулотнинг нархларини давлат йўли билан назорат қилиш ва тартибга солиш молларнинг чекланган рўйхатига биноан амалга оширилади, бу рўйхатни жумҳурият ҳукумати ёки маҳаллий идоралар белгилайди. Шунингдек монополиячи корхоналарнинг маҳсулотларига нисбатан ҳам шундай қилинади.

Нарх-навони тартибга солиш устидан давлат назоратининг асосий усули шундан иборатки, тартибга солиниши лозим бўлган маҳсулот ва хизматларнинг эгалари нархларни оширишни истаган тақдирда зарур асосларни жумҳурият ёки маҳаллий идораларга тақдим этишга мажбурдирлар. Бу идоралар малакали экспертларнинг тавсияларига асосланиб ўз қарорларини маълум қилишади: яъни нарх ошириш таклифига қўшилишлари, қўшилмасликлари ёки қисман қўшилишларини билдиришлари лозим.

Бозор муносабатлари нархлари кенг жорий этила борган сайин нарх-навони тартибга солиш асосан молиявий ва пул-кредит сиёсати воситалари билан, шунингдек молларни бозорга кўплаб «чиқариб ташлаш» усули билан амалга оширилади.

Ҳурматли депутатлар, умуман олганда бозор иқтисодиётини ташкил этиш иқтисоднинг таркибини ўзгартириш демакдир.

Ижтимоий ишлаб чиқаришнинг самарали структурасини вужудга келтириш қисқа, ўрта ва узоқ муддатли тадбирларни амалга оширишни назарда тутади. Фаол структура — инвестиция сиёсатини ўтказиш уни қайта қуришнинг комплекс дастурини талаб қилади. Бундай дастур ҳозир ишлаб чиқилмоқда. Бу масалада фан-техника сиёсати жуда катта ўрин эгаллайди. Фан-техника сиёсатининг асосий мазмуни жумҳуриятда қуйидаги стратегик мўлжалларга қаратилади: Ўзбекистон учун афзал бўлган фан-техника тараққиёти йўналишларини ривожлантириш; тегишли фундаментал ва амалий тадқиқотларни илдамроқ ривожлантириш; илмий, инженер ва бошқарув кадрларини узлуксиз тайёрлаш; фондларни тежайдиган фан-техника тараққиётини амалга ошириш ва ташқи бозорда маҳсулотнинг рақобатга бардошлилигини таъминлаш; иттифоқдош жумҳуриятлар ва чет эллар билан фан-техника ҳамкорлигини ривожлантириш; информацион инфраструктурани ривожлантириш ва жумҳурият халқ хўжалиги соҳаларини информатизациялашни (ахборотлаштиришни) ривожлантириш.

Жумҳурият фан-техника сиёсатини шакллантиришни ва рўёбга чиқаришни таъминлайдиган яхлит бошқарув системасини ташкил қилиш керак. Шу мақсадда фан-техника сиёсатини шакллантиришнинг комплекс программали-мақсадли воситаларини, уларни амалга оширишнинг ташкилий ва иқтисодий механизмини, моддий-техника базасини ва инфраструктурасини мустаҳкамлаш чораларини, ҳуқуқий таъминлашни ишлаб чиқиш кўзда тутилмоқда.

Мулкни давлат ихтиёридан чиқариш ва хусусийлаштириш бозор муносабатларини ишга солиш ва кенгайтиришнинг марказий вазифасидир. Бу масала лойиҳада қандайдир бир мақсад тарзида эмас, балки кордонликни ривожлантиришни рағбатлантирадиган қудратли восита тарзида талқин этилади.

Бозор муносабатларини келажакда кенгайтириш босқичида халқ хўжалиги кўпчилик тармоқларининг ўрта ва майда корхоналари ва ташкилотларини айни бир вақтда хусусийлаштириш белгиланмоқда.

Хусусийлаштириш йўллари, босқичлари, шакллари ва усуллари кўпгина омилларга боғлиқ бўлади. Ҳар бир тармоқда унинг ўзига хос хусусиятлари бўлади. Шуни эътиборга олиб бозор муносабатларига ўтиш дастурининг лойиҳасида бу жараённи жумҳурият иқтисодиёти у ёки бу тармоғининг хусусиятлари билан боғлаш кўзда тутилмоқда. Давлат мулкини хусусийлаштириш ҳамда мулкчиликнинг ва хўжалик юритишнинг хилма-хил шаклларини вужудга келтириш учун жуда катта амалий ишлар бажарилиши шарт. Бу жараёнлар хўжалик юритиш ва хўжалик муносабатларида иқтисодий номутаносиблик ва ижтимоий кескинликнинг кучайишига йўл қўймасликка йўналтирилиши керак. Бунинг учун қуйидагилар амалга оширилади:

1. Тайёргарлик босқичида махсус фармонлар қабул этилади.

2. Ўзбекистон Президенти ҳузурида бозор иқтисодиётига ўтиш дастурини амалга ошириш ҳамда ислоҳотни ўтказишга оператив раҳбарлик қилиш билан шуғулланадиган жумҳурият комитети тузилади.

3. Бозор иқтисодиётининг амал қилиши учун зарур бўлган қонун ҳужжатлари, Ўзбекистон Президентининг муваққат фармонлари мажмуаси ишлаб чиқилади.

4. Давлат мол-мулки, молиявий маблағлари инвентаризация қилинади.

5. Қишлоқ хўжалик маҳсулотларини харид қилиш, қайта ишлаш, асраш ва сотиш соҳасида бозорнинг кўмакчи соҳалари вужудга келтирилади. Ер банки барпо этилади.

6. Давлат бюджетининг камомадини қисқартиришни энг оз даражага келтиришни ва жами пул миқдорининг кўпайишини таъминлаш чоралари кўрилади.

7. Чала ётган барча ишлаб чиқариш қурилишлари инвентаризация қилинади ва уларни хусусийлаштириш масалалари кўриб чиқилади.

8. Энг муҳим, ҳаётий зарур моллар учун белгиланган амалдаги нархларни сақлаб қолган ҳолда турли нархлар устидан давлат назорати аста-секин тугатилади.

Агар, сиз ҳурматли депутат ўртоқлар, лойиҳага ушбу ўзгаришлар киритилганини назарга олиб, «Ўзбекистон халқ хўжалигини барқарорлаштиришнинг асосий йўналишлари ва бозор иқтисодиётига ўтишнинг қоидалари»ни қабул қилсангиз, ҳукумат уни амалга ошириш учун ўз кучини аямайди.

ЎЗБЕКИСТОН ССЖ ОЛИЙ КЕНГАШИ ИҚТИСОДИЙ ИСЛОҲОТ ВА МАҲАЛЛИЙ ЎЗИНИ ЎЗИ БОШҚАРИШ КОМИТЕТИНИНГ ҚЎШИМЧА МАЪРУЗАСИ

Маърузачи—депутат С. С. ҒУЛОМОВ

Бизнинг комитетимиз аъзолари ҳукуматнинг лойиҳасини таҳлил этиб чиқдилар ва бу лойиҳа жумҳурият тараққиётининг энг муҳим масалаларига — қайси асосий муаммоларни ҳал этиш, уларни қандай қилиб ҳал қилиш лозим, иқтисодиётни барқарорлаштириш ва бозор муносабатларига ўтиш учун нималар қилиш керак, деган саволларга жавоб беради, деган фикрга келдилар.

Бу — айни бизнинг, жумҳуриятимизнинг лойиҳаси бўлиб, ижтимоий-иқтисодий, миллий-маданий хусусиятларни энг кўп даражада ҳисобга олади. Уни амалга ошириш туфайли ўзбек халқининг миллий ўзлигини қайта тиклашга, янгиланган федерацияда жумҳуриятнинг мавқеини оширишга кўмаклашиш мумкин бўлади. Бундан ташқари Ш. Р. Мирсаидовнинг маърузасида жумҳурият кенг жамоатчилигининг таклифлари ҳисобга олинди. Комитет бу ҳужжатни асосан маъқуллашни халқ депутатларига таклиф қилади.

Айни вақтда комитет аъзолари таклифлар, мулоҳазалар айтишдики, бизнинг фикримизча, улар лойиҳани анча яхшилаши лозим.

Инсон, уни ақлу зиёси, унинг ташаббуси ва ижодкорлиги, кордонлик фаолияти барқарорлаштиришнинг бош воситаси, бозор муносабатларига ўтишнинг шу пайтгача вужудга келган ва етилган муаммоларини ҳал қилишнинг энг муҳим омили эканини исботлашнинг ҳожати йўқдир. Шу сабабли лойиҳада махсус бўлим ажратиб, унда инсон иқтисодиётни барқарорлаштиришнинг ва бозор муносабатларини ривожлантиришнинг мақсади эканини, барча вазифаларнинг ҳал этилиши инсон омилини кучайтиришга, одамларнинг манфаатдорлигини, масъулиятини, онглилигини, умумий ва касб-кор маданиятини оширишга боғлиқ эканини кўрсатиш лозим бўлур эди.

Хўш, бу янги бўлимда, бизнинг назаримизда нималарни акс эттириш керак?

Замонавий сиёсий ва иқтисодий тафаккурга эга бўлган бозор муносабатлари фаол қатнашчиларини вояга етказиш, янги аҳвол руҳиятини шакллантириш чора-тадбирларини кўриш зарур. Эски иқтисодий система, аввалги кўпгина дастурларимиз барбод бўлганлиги аввало бизнинг таълим системамиз барбод бўлганини билдиради. Ҳозир таълим системасини тубдан яхшиламай туриб, энг муҳим сифат ўзгаришларини қилмай туриб, маданий бозор бўлиши мумкин эмас. Халқ замонавий илм-фан ва фан-техника тараққиёти ютуқларидан самарали фойдалана олиши, бозор муҳитида меҳнат қила олиши, илм-фанга асосланган, юқори сифатли маҳсулот ишлаб чиқара олиши учун унинг маълумот даражасини ошириш йўналишларини батафсил баён қилиш керак.

Бу эса бошланғич синфлардан тортиб то олий илмгоҳдан кейинги таълимгача ўқиш дастурини бутунлай қайта кўриб чиқишни тақозо этади. Жумҳуриятда ва унинг вилоятларида кадрлар тайёрлайдиган махсус марказлар, кордонлик мактаблари ва бошқа шаклдаги таълим масканларини вужудга келтириш, масалан, ёшларни давлатлараро шартномалар асосида билим ва малака орттириш учун чет элларга ишга юбориш лозим. Бу иш учун давлат бюджетининг маблағинигина эмас, шу билан бирга корхоналарнинг, турли хайрия жамғармаларининг, халқаро ташкилотларнинг, қўшма корхоналарнинг маблағларини, шу жумладан уларнинг валюта маблағларини жалб қилиш лозим. Биз гўзаллик мусобақаларини ўтказиш, бошқа кўнгилочар маъракаларни ташкил қилиш учун ҳомийларни топяпмизку, ахир, халқнинг маълумотини ошириш учун улардан янада кўпроқ фойдаланиш керак. Маълумотли халқ меҳнатга, бойликлардан фойдаланишга, истеъмолга бошқача муносабатда бўлади. Бор бисотимизнинг талон-торож бўлишига йўл қўймайди, юқори сифатли маҳсулот ишлаб чиқарадиган бўлади. Биз илму зиё салоҳиятини қулф урдирмай туриб жумҳуриятнинг тўла мустақиллигини таъминлай олмаймиз.

Ижтимоий ҳимояланиш аввало ҳар бир кишига ўз эҳтиёжларини қондириш учун мустақил равишда ишлаб маблағ топиш имкониятини бериб қўйишдан, боқимандалик ва текисчилик аҳвол руҳиятини бартараф этишдан иборат бўлади, деб ҳисоблаймиз. Меҳнат инсонни қарор топтириш ва камолатга эриштиришнинг белгиловчи шартидир, модомики, шундай экан, лойиҳада меҳнатни инсонийлаштириш, инсон омилидан оқилона фойдаланиш зарурлигини уқтирмоқ керак. Ёш авлодга касб-кор таълими бериш учун кеpакли маблағларни устун даражада кўпайтиришни кўзда тутиш, мана шу таълимнинг ҳар хил шаклларини таъминлаш, шу тариқа ёшларнинг ишсиз қолиш хавфини амалий равишда камайтириш зарур. Ниҳоят, мана шу янги бўлимда қуйидагиларни таъкидлаб ўтиш керак: аҳолини ижтимоий ҳимоя қилишнинг бутун давлат воситаси жамоатчиликнинг амалий назорати остида бўлади. Бу соҳада маҳалла комитетларининг, қишлоқ, қўрғон Советларининг, касаба уюшма ташкилотларининг, бошқа жамоат уюшмаларининг ўрни ва мавқеи айниқса ошади. Айни улар ҳар бир оиланинг муҳтожлик даражасини аниқ белгилашлари, ижтимоий адолатни таъминлашлари мумкин.

Дастурда тўлароқ ифодаланиши талаб этиладиган муаммоларнинг иккинчи гуруҳи — бу истеъмол бозорини шакллантиришдир. Бунда аввало Умумиттифоқ бозорининг таркибий қисми сифатида Ўрта Осиё жумҳуриятлари ва Қозоғистоннинг умумий бозорини вужудга келтириш назарда тутилмоқда. Бу ҳақда лойиҳада ҳеч нарса дейилмаган. Бизнинг Ўрта Осиё минтақамиздаги барча жумҳуриятлар умумий миллий, маданий, тарихий анъаналарга эга, иқтисодий жиҳатдан бир-бири билан чамбарчас боғлиқдир. Улар сув, энергетика ресурсларининг умумий системасига, ягона транспорт схемасига эга. Бозорнинг ушбу табиий белгиларидан ягона иқтисодиётни вужудга келтиришда фойдаланиш, бу иқтисодиётга умумий молия-кредит системаси ва нарх белгилаш системаси асос қилиб олиниши лозим. Яхлит ҳолга келтирилган бундай бозорнинг ташкил этилиши ишчи кучларидан, табиий бойликлардан оқилона фойдаланишни таъминлаш, янада самарали халқаро алоқалар ўрнатиш, эркин иқтисодий зоналар барпо этиш имконини беради.

Жумҳуриятлар раҳбарларининг Олмаотада бўлиб ўтган учрашуви интеграциялаш масалаларини сиёсий жиҳатдан ҳал этишнинг мустаҳкам заминини яратди. Энди мазкур муаммони ҳал этишнинг иқтисодий жиҳатларини лойиҳада аниқ ифодалаш лозим.

Биз меҳнаткашларни илғор техника ва технология асосида юқори сифатли маҳсулот ишлаб чиқаришга ўргатиш, уларни ишлаб чиқарувчи эмас, балки маҳсулотнинг истеъмолчиси, унинг харидори ҳал этувчи овозга эга бўладиган рақобат шароитида яшашга ўргатиш учун хизмат қилувчи тадбирлар мажмуини амалга оширишимиз керак.

Шу муносабат билан комитет иқтисодиётни таркибий жиҳатдан қайта қуриш, халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқаришни кўпайтириш учун иқтисодий воситаларни, солиқ солиш системасини ишга тушириб, Иттифоқ корхоналаридан мумкин қадар кўпроқ фойдаланиш жараёнини тезлаштиришни таклиф қилади.

Халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқаришни ривожлантириш учун тижорат банкларини жалб этиш лозим. Улар келаси йилиёқ пахта тозалаш заводларининг валютасига чет элдан мева ва сабзавотни қайта ишловчи кичик ва ўртача корхоналарни сотиб олиши, кейин уларни ижарага бериши ёки шахсий мулк сифатида сотиши мумкин бўлур эди.

Тижорат банклари йирик корхоналар ускуналарининг бир қисмини ва хом ашё ресурсларини сотиб олиши, уларни матлубот жамиятининг жамоа корхоналарига фойдаланиш учун, оилавий ижара учун бериши мумкин.

Йирик корхоналар кичик ва ўртача корхоналарнинг муассислари сифатида чиқиш имконига эга бўлиши лозим. Майда кордонликни, овчилик ширкатларини, ҳунармандчиликни тиклаш учун келаси йил бошлариданоқ район комбинатлари ҳузурида турли курслар ва таълим мактаблари кенг тармоғини ташкил этиш керак. Айниқса эски ҳунармандчиликларни тиклаш учун давлат бюджетидан пул билан таъминлаш марказлаштирилган манбаларидан фойдаланиш лозим. Чунки сарфланган бу маблағлар рухсатномалар сотиб олиш, ҳунармандлар даромадларига солинадиган солиқлар, бозорнинг зарур моллар ва хизматлар билан таъминланиши орқали тезда ўзини оқлайди. Бу ерда шунингдек жумҳуриятда ҳам, ундан ташқарида ҳам мутасаддилардан фойдаланиш керак бўлади.

Муаммоларнинг учинчи гуруҳи — бозор ёрдамчи муассасаларини, пойдеворини барпо этишдир. Бу жумҳуриятни бозор муносабатларига тайёрлашда алоҳида муҳим аҳамият касб этади. Бу ерда жумҳуриятни ахборот билан таъминлаш вазифаси биринчи ўринга чиқади. Ишлаб чиқарувчиларни ҳам, истеъмолчиларни ҳам ахборот билан тўла таъминламай туриб, бозор биносининг ўзини қуриб бўлмайди, ҳеч қандай бозор, у хоҳ меҳнат, сармоя, истеъмол, молия бозори бўлсин, пухта йўлга қўйилган ахборот хизматисиз ишлай олмайди. Биз информатика саноатининг, маълумот олиш, узатиш, қайта ишлаш ва ундан фаол фойдаланишнинг ривожланган системасини вужудга келтиришга киришишимиз зарур. Бозор эҳтиёжлари учун ЭҲМ системаларидан, якка тартибда ишлатиладиган компьютерлардан, электрон почтадан, телефакслардан, алоқа ва ҳисоблаш техникасининг бошқа замонавий воситаларидан фойдаланиш, ҳисоблаш хизматлари, сервис хизмати, маълумотлар банклари ва программали таъминлашнинг кенг тармоқли системасини вужудга келтириш лозим. Буларсиз ички ва ташқи сиёсатимизнинг барча энг муҳим муаммоларини ҳал этиш, молия ва солиқ солиш омилларининг таъсирчанлигини, аҳоли камбағал табақаларини ҳимоя қилишни таъминлаш мумкин эмас. Барча турдаги ресурслар нобуд бўлишини камайтириш, талаб ва таклифни оптималлаштириш йўли ана шу. Бозор иқтисодиётига ўтиш жараёнини юмшатиш йўли ана шу.

Бозор ёрдамчи муассасаларини барпо этиш мамлакат турли минтақалари ўртасидаги ўзаро фойдали алоқаларнинг ривожланишини таъминлаши лозим. Ўнлаб йиллар мобайнида маъмурий-буйруқбозлик системасининг ҳукмронлиги муносабатларнинг юқоридан қуйига ривожланиши билан боғлиқ бўлиб келди. Энди биз жумҳуриятлараро тенг қийматли айирбошлашларни амалга оширишимиз, бевосита алоқаларни ривожлантиришимиз, ўзаро озиқ-овқат ва саноат моллари етказиб бериш тўғрисида икки томонлама ва кўп томонлама шартномалар тузишимиз, хорижий мамлакатлар билан самарали савдо қилишимиз керак. Бу ишларнинг ҳеч бирини тегишли ёрдамчи муассасаларни вужудга келтирмай туриб амалга ошириб бўлмайди, демак «эски уй»ни бузишга ҳам шошилмаслик лозим. Шу туфайли комитет ана шу масалаларнинг барчасини махсус бўлимга киритишни, мазкур муаммони ҳал этишнинг босқичларини бу жараён фаол бозор муносабатларининг ривожланишига самарали кўмаклашадиган қилиб белгилашни таклиф этади.

Шу билан бирга лойиҳанинг турли бўлимларига оид мулоҳазалар жумҳуриятни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришни барқарорлаштириш ва уни бозор муносабатларига ўтказиш жараёнлари билан боғланган. Комитетнинг навбатдаги мулоҳазалари қуйидагилардан иборат:

Муқаддимада бу ҳужжатнинг мақсадини янада аниқроқ таърифлаб бериш, иқтисодиётни барқарорлаштириш вазифаларини ва асосий ёндашувларини, бозор муносабатлари асосида эришилиши лозим бўлган натижаларни — бундан халқ қандай наф кўришини кўрсатиб бериш лозим. Сув хўжалиги, суғорма деҳқончилик тўғрисидаги масалани алоҳида ажратиш, бу соҳада жумҳурият миқёсидаги бошқарув сақланиб қолишини, давлат бюджетининг бу тармоққа ажратиладиган маблағлари камаймаслигини таъкидлаш керак. Қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг мана шу энг муҳим муаммосини, ундаги барча тармоқларнинг негизини ҳал қилиш солиқларга, йиғимларга боғлиқ бўлиб қолишига йўл қўйиб бўлмайди. Шу мақсад учун турли-туман солиқлар қишлоқ хўжалиги меҳнатчиларининг аҳволини ёмонлашишига йўл қўйиб бўлмайди. Чунки баъзан шундай бўлади: бир томондан харид нархларини оширамиз, иккинчи томондан эса солиқ юкини оғирлаштиришга интиламиз.

Иқтисодиётни барқарорлаштириш ва бозор муносабатларига ўтишнинг айрим йўналишлари бўйича баъзи қоидаларнинг мавҳумлик руҳини бутунлай истисно қилиш учун бу тадбирларни амалга ошириш воситаларини (мол-мулкни давлат ихтиёридан чиқариш, хусусийлаштиришни) аниқроқ очиб бериш керак.

Аҳоли ночор гуруҳларининггина эмас, балки барча меҳнатчиларнинг, шу жумладан қатъий маош, иш ҳақи оладиган кишиларнинг ҳам ижтимоий ҳимояланиши тўғрисидаги қоидани махсус равишда ажратиб кўрсатиш (индекслаш) зарур. Жумҳуриятда яшовчи ҳар бир киши бозорга ўтилиши ўз турмуш даражасининг жуда пасайиб кетишига олиб бормаслигидан кўнгли тўқ бўлсин. Зеро бизнинг барча ислоҳотларимиз инсон учун қилинмоқда.

Пулнинг қадрсизланиши жуда кучайиб кетишига йўл қўймаслик учун жумҳуриятга бошқа минтақалардан кўп миқдорда пул тушишини чеклаш йўллари ва усулларини белгилаш лозим. Айни вақтда бошқа мамлакатлардан, айниқса Эрон, Покистон, Ҳиндистон, Япониядан моллар ташиб келтириш учун бозорни анча кенг миқёсларда очиб қўйиш керак. Бу тадбир аҳоли эркин пул маблағларининг анчагина қисмини «боғлаб қўйиш», пулнинг қадрсизланишини камайтириш имконини беради. Сармоя сарфлаш сиёсати келгусида иқтисодиётимизнинг қолоқлигига олиб бормаслиги учун шу сиёсатга алоқадор масалаларнинг бутун мажмуини янада пухтароқ ўйлаб чиқиш керак. Бусиз ҳам биз ижтимоий-иқтисодий ва фан-техника тараққиётининг энг муҳим кўрсаткичлари соҳасида мамлакатда охирги ёки охиргидан аввалги ўринни эгаллаб турибмиз.

Маблағларнинг моддий имкониятлар ва қурилиш ташкилотларининг қувватлари билан мувозанатлаштириш муаммоларини ҳал қилиш ҳам лозим. Пудрат ишлари бозоринигина эмас, шу билан бирга аввало, қурилишларнинг чўзилиб кетишига йўл қўймаслик учун пудрат қувватлари бозорини вужудга келтириш, чала қурилишларни кескин камайтириш керак. Шу билан бирга сармоя мажмуи учун ресурс имкониятларини жумҳуриятдангина эмас, унинг ташқарисидан ва ҳатто жаҳон бозоридан ҳам топиш керак.

Ҳукумат тақдим этган «Асосий йўналишлар» лойиҳаси хусусидаги бизнинг энг муҳим мулоҳазаларимиз мана шулардан иборат. Комитетнинг фикрича, лойиҳани муҳокама қилиш чоғида жумҳурият Олий Кенгашига тушган бошқа кўпгина тавсиялар каби мана шу мулоҳазалар ҳам ҳисобга олиниши керак.

ВИЗИТ ТУГАДИ

(Давоми. Боши 1-бетда).

Бугун қалъа ҳовлисида фахрий қоровул саф тортди. Қисқача учрашув маросимидан кейин М. С. Горбачев ва Ф. Миттеран қадимий бинонинг катта хонаси томон бордилар, у ерда улар яккама-якка, сўнгра Франция Бош вазири М. Рокар, давлат вазири, ташқи ишлар вазири Р. Дюма, ССЖИ ташқи ишлар вазири Э. А. Шеварднадзе иштирокида суҳбатлашдилар. Музокаралар тугагандан кейин Совет Социалистик Жумҳуриятлари Иттифоқи билан Франция Жумҳурияти ўртасида тотувлик ва ҳамкорлик тўғрисида шартнома, шунингдек Совет-Франция ҳамкорлигининг устун соҳалари тўғрисидаги ўзаро айирбошланадиган мактублар имзоланди.

Шундан кейин бўлиб ўтган журналистлар билан учрашувда М. С. Горбачев ва Ф. Миттеран вақт жиҳатидан қисқа, аммо мазмунан анча бой бўлган Олий даражадаги Совет-Франция учрашувига якун ясадилар.

Бўлиб ўтган музокаралар — Совет Иттифоқи билан Франция ўртасидаги муносабатларда янги босқичдир, деди ТАСС мухбири билан суҳбатда Франция миллат мажлисининг раиси Социалистик партиянинг таниқли арбоби Л. Фабиус. Бугун имзоланган ҳужжатлар ғоят муҳимдир, аммо Ф. Миттеран билан М. С. Горбачевнинг учрашувлари чоғида ҳукмронлик қилган ажойиб вазиятни алоҳида таъкидлашни истардик. Совет Иттифоқи тинчликни мустаҳкамлаш ишида ғоят муҳим роль ўйнамоқда ва Франция билан ССЖИ ягона йўлдан бораётганлиги жуда яхшидир. Мамлакатларимиз ўртасидаги муносабатларда қарор топган муҳитдан ғоят мамнунман.

Ўз вақтида амалга оширилган ташриф, — деди ССЖИ ташқи ишлар вазири Э. А. Шеварднадзе ТАСС мухбирига, ташрифнинг асосий якуни шундан иборатки, ғоят муҳим, ноёб ҳужжат имзоланди. Бу ҳужжат ўн йиллар, балки юз йиллар давомида ССЖИнинг Франция билан муносабатларида эришилган барча ижобий жиҳатларни мустаҳкамлайди ва келгусидаги истиқболни белгилаб беради, деди вазир.

Бугун эълон қилинган баёнотда «Франция — ССЖИ» жамияти М. С. Горбачевнинг Францияга ташрифи чоғида имзоланган тотувлик ва ҳамкорлик тўғрисидаги шартномани табриклади. Франция-Совет муносабатларига хос бўлган ҳамжиҳатлик ва иноқлик ҳар иккала мамлакат манфаатларига мос тушади ва Ер юзида тинчликни мустаҳкамлашга кўмаклашади, деб таъкидланади жамиятнинг баёнотида.

Бугун М. С. Горбачев Москвага жўнаб кетди. У билан бирга Э. А. Шеварднадзе, Л. А. Воронин, Н. А. Назарбоев, А. С. Черняев жўнаб кетдилар.

Орли аэропортида Совет Президентини Ф. Миттеран, Р. Дюма, Франциянинг ССЖИдаги элчиси Ж.-М. Мерийон, ССЖИнинг Франциядаги элчиси Ю. В. Дубинин, бошқа расмий кишилар кузатиб қолдилар.

ДЕПУТАТЛАР ЎҚУВИ

Сиёсатшунослик ва бошқарув илмгоҳининг раҳбар ходимлар ва мутахассислар малакасини ошириш факультетида Ўзбекистон ССЖ ва Тожикистон ССЖ халқ депутатлари вилоят кенгашлари доимий комиссиялари раислари икки ҳафта ўқидилар.

Тингловчиларнинг эътибори социализм қурилишининг ленинча тушунчасини чуқур ўрганишга, сиёсий системани тубдан ислоҳ қилишнинг долзарб назарий ва амалий масалаларига, маҳаллий кенгашларнинг тўла ҳокимиятни таъминлаш йўлларига қаратилган эди. Социалистик жумҳуриятларнинг чинакам федератив иттифоқини тузиш мақсадлари ва йўллари, халқ хўжалигини барқарорлаштиришнинг асосий йўналишларини амалга ошириш ва бозор иқтисодиётига ўтиш вазифалари; аҳолини озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлаш муаммоларини ҳал этиш, миллатлараро муносабатлар ва байналмилал тарбияни яхшилаш, жаҳон тараққиёти ва Совет давлатининг ташқи иқтисодий фаолияти масалалари муҳокама қилинди.

Гуруҳ-гуруҳ бўлиб ўтказилган дарслар, амалий машғулотлар, давра суҳбатлари чоғида вилоят Советлари доимий комиссиялари ишини режалаштириш ва ташкил этиш масалалари юзасидан кенг фикр алмашув бўлди.

Тингловчилар ҳузурида Ўзбекистон ССЖ Конституциявий Назорат Комитетининг раиси, Ўзбекистон ССЖ Фанлар академиясининг академиги Ш. З. Ўразаев, ССЖИ Конституциявий Назорат комитетининг аъзоси, Ўзбекистон ССЖ Фанлар академиясининг мухбир аъзоси А. А. Аъзамхўжаев, Ўзбекистон ССЖ Олий Кенгаши Транспорт, йўл хўжалиги, алоқа ва информатика комитетининг раиси Ғ. З. Заҳриддинов, Ўзбекистон ССЖ Олий Кенгаши билан жумҳурият Вазирлар Кенгаши Котибиятининг бўлим мудирлари, вазирлар, жумҳурият давлат комитетлари ҳамда идораларининг раҳбарлари, Сиёсатшунослик ва бошқарув илмгоҳининг етакчи профессор-муаллимлари сўзга чиқдилар.

ШАҲАРСОЗЛАР КЕНГАШИ

Самарқандда очилган Бутуниттифоқ семинар — кенгашда шаҳарсозлик бўйича мутахассислар тайёрлаш муаммолари муҳокама қилинмоқда. Семинар-кенгашда Москва, Ленинград, Киев ва мамлакатимизнинг бошқа шаҳарларидан келган олимлар ҳамда мутахассислар иштирок этмоқда.

— Муҳокама қилинаётган муаммолар биз учун ниҳоятда долзарбдир, — дейди Самарқанд меъморчилик-қурилиш илмгоҳи шаҳарсозлик кафедрасининг мудири И. Шукуров. — Бизнинг илмгоҳимиз Ўрта Осиё жумҳуриятлари ва Қозоғистонда шаҳарсозлик соҳаси мутахассисларини тайёрлайдиган ягона олий ўқув юртидир. Ваҳолонки, минтақада бу соҳа мутахассисларига талаб катта бўлиб, ҳал этилмаган кўпгина масалалар тўпланиб қолган. (ТАСС).

ХАЛҚ ХЎЖАЛИГИНИ БАРҚАРОРЛАШТИРИШ ВА БОЗОР ИҚТИСОДИЁТИГА ЎТИШНИНГ АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ

(ССЖИ Олий Кенгаши 1990 йил 19 октябрида маъқуллаган)

Совет халқи қийинчилик билан қарорга келган ва маъқуллаган қайта қуриш йўли жамиятни янгилашнинг қудратли кучларини рўёбга чиқарди. Қайта қуриш йўлининг амалга оширилиши мамлакатни карахтлик ва турғунликдан олиб чиқди. Халқаро ҳамкорликда туб силжишларга эришилди, қуролсизланиш бошланди. Мамлакат ичкарисидаги сиёсий ислоҳотлар туфайли кенг демократиялаш ва ошкоралик жараёни жадал бормоқда, фуқароларнинг сиёсий ҳуқуқлари кенгайтирилиб, халқлар суверенитети мустаҳкамланди. Буларнинг ҳаммаси бутун жамиятимизни ва энг аввало, унинг иқтисодиётини юксалтириш учун шарт-шароитларни вужудга келтиради.

Шу билан бирга маъмурий-буйруқбозлик системасининг оғир мероси, иқтисодий ислоҳотга оид амалга оширилаётган тадбирларнинг хўжаликка раҳбарлик қилишдаги хатоларгача ярим-ёртилиги ва изчил эмаслиги, қонунларга нисбатан ҳурматсизлик мамлакатда чуқур иқтисодий тангликни вужудга келтирди.

Халқ хўжалигидаги аҳвол мушкуллашиб бораяпти. Ишлаб чиқариш ҳажми камайиб, хўжалик алоқаларига путур етмоқда. Айирмачилик кучаймоқда. Истеъмол бозори бўм-бўш бўлиб қолди. Бюджет камомади ва давлатнинг тўлов қобилияти танг даражага келиб қолди. Социализмга зид ҳолатлар ва жиноятчилик кўпаймоқда. Одамларнинг турмуши тобора қийинлашиб, уларнинг меҳнат қилишга қизиқиши пасаймоқда, келажакка ишонч йўқолмоқда. Иқтисодиёт ғоят хатарли даражада турибди — эски маъмурий-бошқарув системаси барбод этилган, бозор шароитида ишлашнинг янги омиллари эса ҳали вужудга келтирилмаган. Аҳволни барқарорлаштириш ва бозор хўжалиги томон жадал олға бориш учун ижтимоий иноқликка асосланган қатъий чора-тадбирлар зарур.

1. ЙЎЛ ТАНЛАНДИ

Бозорга ўтишдан бошқа йўл йўқ. Бутун жаҳон тажрибаси бозор иқтисодиётининг ҳаётийлигини ва самарадорлигини исботлади. Жамиятимизда бозорга ўтишни бутунлай инсон манфаатлари тақозо этмоқда ва ундан мақсад — ижтимоий йўналтирилган иқтисодиётни вужудга келтиришдан, барча ишлаб чиқаришни истеъмолчи эҳтиёжларига қаратишдан, тақчиллик ва шармандали навбатда туришларни бартараф этишдан, амалда фуқароларнинг иқтисодий эркинлигини таъминлашдан, меҳнатсеварлик, ижодкорлик ва ташаббусни, юксак унумдорликни рағбатлантириш учун шарт-шароит яратишдан иборат.

Бозорга ўтиш халқимиз танлаган социалистик йўлга зид эмас. Фақат бозоргина бутун жамиятнинг инсонпарварлик йўналиши билан узвий боғланганда одамлар эҳтиёжи қондирилишини, неъматлар адолатли тақсимланишини, ижтимоий ҳуқуқлар ва фуқаролар кафолатларини, эркинлик ва демократия мустаҳкамланишини таъминлашга қодирдир.

Бозорга хос бўлган ўзини ўзи бошқариб туриш воситалари барча маҳсулот ишлаб чиқарувчилар фаолияти энг яхши тарзда мувофиқлаштирилган ҳолда иқтисодиётнинг мутаносиблигини, меҳнат, моддий ва молиявий ресурслардан оқилона фойдаланишни таъминлайди. Бозор ишлаб чиқаришнинг мослашувчан ва фан-техника тараққиёти ютуқларига мойил бўлишини тақозо этади.

Бозор муносабатларига асосланган иқтисодий системага ўтиш иқтисодиётимизни жаҳон хўжалиги билан узвий боғлашга, фуқароларимизнинг жаҳон маърифатининг барча ютуқларидан баҳраманд бўлишларини таъминлашга имкон беради.

Амалга ошириш талаб этилаётган қийин, аммо мамлакат тақдири учун зарур бўлган бурилишнинг моҳияти шундан иборатки, маъмурий-буйруқбозлик системаси юзага келтирган давлат васийлиги, тайёрга айёрлик ва текисчилик, лоқайдлик ва хўжасизлик ўрнини хўжалик фаолиятининг эркинлиги ҳамда меҳнат жамоаларининг ва ҳар бир фуқаронинг ўз фаровонлиги, қизғин ва яхши ташкил этилган меҳнати учун масъуллиги, меҳнат натижаларига кўра тақдирланиши эгаллаши лозим.

Умумиттифоқ бозори орқали мамлакатнинг барча жумҳуриятлари ва минтақаларини бирлаштирувчи ягона иқтисодий майдон ташкил этилади: Шу боисдан бозорга ўтиш мустақил жумҳуриятларни янгиланган Федератив ва кучли Иттифоқ доирасида эркин бирлаштириш учун иқтисодий негизни вужудга келтириш имконини беради.

Бозор иқтисодиётининг самарали ишлаши учун ўтиш даври давомида вужудга келтирилиши лозим бўлган қуйидаги асосий шарт-шароитлар зарур:

— хўжалик фаолиятининг энг кўп даражадаги эркинлиги. Иқтисодиётнинг асоси —ўз мулкини ва шу билан миллий бойликни кўпайтирувчи эркин товар ишлаб чиқарувчилардир. Энг фаол, малакали ва истеъдодли кишилар — ишчилар, деҳқонлар, инженерлар, корхона эгалари ва ишлаб чиқариш ташкилотчиларининг муҳим ижтимоий аҳамиятини эътироф этиш ва уни бутун чоралар билан рағбатлантириш;

— мулкчиликнинг барча турлари тенг ҳуқуқлилигига таянадиган иқтисодий фаолият натижалари учун хўжалик ташкилотлари, корхона эгалари, барча ходимларнинг тўла масъуллиги. Мулкчилик муносабатларини ислоҳ қилишнинг моҳияти шундан иборатки, хўжалик юритиш натижалари учун ким мулкий жиҳатдан жавобгарлигини аниқ белгилаш, иқтисодиётни ривожлантириш давомида мулкчилик шаклларидан ҳар бири учун энг самаралилигини қўлланиш;

— хўжалик фаоллигини рағбатлантиришнинг энг муҳим омили сифатида маҳсулот ишлаб чиқарувчиларнинг рақобати, истеъмолчиларнинг эҳтиёжларига кўра маҳсулот хилларини кўпайтириш ва унинг сифатини яхшилаш, харажатларни камайтириш ва нархларни барқарорлаштириш, соғлом рақобатни ривожлантириш ишлаб чиқаришнинг тегишли структурасини шакллантиришда иқтисодиётни монополиядан холи қилишни талаб этади;

— эркин нарх белгилаш. Нархларнинг катта қисми бозорда эҳтиёж ва таклиф мувофиқлаштирилган ҳолда эркин белгиланган тақдирдагина бозор воситалари самарали амал қилиши мумкин. Нархлар устидан давлат назоратига фақат чекланган соҳадагина йўл қўйиш мумкин;

— давлатнинг хўжалик фаолиятида (айрим махсус соҳалар бундан мустасно) бевосита иштирок этишдан воз кечиши;

— бозор муносабатлари бошқарувнинг маъмурий шаклларига нисбатан бирмунча юксак самарадорликни исботлаган соҳаларга шундай муносабатларни жорий этиш. Шу билан бирга иқтисодиётда фаолиятнинг фақат тижорат мезонларига бўйсуниши мумкин бўлмаган турларини (мудофаа, соғлиқни сақлаш, таълим, илм-фан, маданият) ўз ичига олувчи бозордан ташқари катта сектор сақланиб қолади;

— иқтисодиётнинг очиқлиги, унинг изчил равишда жаҳон хўжалик алоқалари системасига бирлашиши. Ҳар қандай хўжалик ташкилотлари ташқи иқтисодий фаолиятни амалга оширишга ҳақлидир. Хорижий фирмалар барча маҳсулот ишлаб чиқарувчилар билан биргаликда баб-баравар шароитда белгиланган қонунларга ва ҳамма эътироф этган халқаро нормаларга мувофиқ ички бозорда иш кўради;

— барча даражалардаги давлат ҳокимияти томонидан фуқароларга ижтимоий кафолатларнинг таъминланиши. Бундай кафолатлар бир томондан, барча фуқаролар ўз меҳнати ва жамғармалари билан ўзларига муносиб турмушни таъминлашлари учун уларга баравар имкониятлар бериш деб, бошқа томондан эса, жамиятнинг меҳнатга яроқсиз ва ижтимоий жиҳатдан ҳимояланмаган аъзоларини давлат томонидан қўллаб-қувватлаш деб тушунилмоқда.

Бироқ бозор ишлаб чиқаришнинг юксак иқтисодий самарадорлигини таъминлар экан, аввало пулнинг қадрсизланиши, ишсизлик, мулкий жиҳатдан ҳаддан ташқари фарқланиш, ишлаб чиқаришнинг беқарорлиги, айрим минтақалар ривожидаги нотекислик сингари салбий ҳолатларга барҳам бериш нуқтаи назаридан давлат ва ижтимоий бошқарувга муҳтож бўлади.

Давлат кенг кўламдаги иқтисодий сиёсатни амалга ошира бориб, биринчи галда жамоат манфаатларига мос келадиган йўналишларда хўжалик фаолияти учун қулай муҳитни вужудга келтиришга кўмаклашади. Бунда давлат идораларининг иқтисодиётни бошқариш соҳасидаги фаолияти қонун чиқарувчи, ижро этувчи ва суд ҳокимияти ваколатларини қатъиян фарқлашга асосланади.

Мамлакат тақдири учун тарихий аҳамиятга молик бўлган бозорга ўтиш йўли танланди. Энди бутун масала унга қандай бориш, энг ишончли ва тўғри йўлларни қай тарзда танлашдан иборат. Инқирознинг кескинлиги сусткашлик қилмай иш кўришга мажбур этади. Бемулоҳаза ва таваккалчилик эмас, балки мавжуд шарт-шароитларни ҳисобга олишга ва халқимизга бўлган ишончга асосланган қатъият ва жасорат зарур.

Ушбу Асосий йўналишлар М. С. Горбачев билан Б. Н. Ельциннинг ишчи гуруҳи ва ҳукумат ишлаб чиққан дастурлар асосида ССЖИ Олий Кенгаши ва жумҳуриятлар Олий Кенгашларининг сессияларида билдирилган таклифларни ҳисобга олиб тайёрланди. Шу билан бирга, мамлакатдаги ўзгарган иқтисодий вазият назарда тутилди.

Гап шундаки, мамлакат халқ хўжалигида иқтисодиётни молиявий жиҳатдан соғломлаштириш юзасидан дастлабки тадбирлар амалга оширилмай туриб, харид (ҳозирча дон ва гўштнинг) ва чакана нархлар (1991 йилги шартномаларни тузишда), шунингдек бир қанча жумҳуриятлар ва минтақаларда молларнинг айрим гуруҳлари нархларининг оширилиши жараёни бошланди. Бу билан пулнинг қадрсизланишига туртки берилди, бу чакана нархларга ҳам ўз таъсирини ўтказмоқда. Мана шундай шароитда пулнинг қадрсизланишини, биринчи галда, чакана нархлар борасидаги пул қадрсизланишини тўхтатиб туриш зарур.

Ана шу ғоят қисқа муддат ичида пул-молия системасини соғломлаштиришга оид тадбирларни амалга ошириш ва ана шу негизда бозор нархларига ўтиш керак.

Ушбу Асосий йўналишлар халқ хўжалигини ва бозор иқтисодиётига ўтишни барқарорлаштириш юзасидан барча жумҳуриятлар ва Иттифоқ идораларининг мувофиқлаштирилган ҳаракатларининг негизи бўлиши керак. Бунда ҳар бир мустақил жумҳурият ижтимоий-иқтисодий вазиятнинг, миллий ва тарихий хусусиятларнинг ўзига хос жиҳатларини эътиборга олиб, бозорга ўтишга доир аниқ тадбирлар туркумини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш имкониятига эгадир.

2. МУСТАҚИЛ ЖУМҲУРИЯТЛАР ИТТИФОҚИДА ЎЗАРО ИҚТИСОДИЙ МУНОСАБАТЛАР

Мустақил жумҳуриятлар ўртасида ўзаро иқтисодий муносабатлар жумҳуриятларнинг давлат мустақиллиги ва тенглиги эътироф этилишига, шу билан бирга иқтисодиётнинг асоси — корхона эканини тушунган ҳолда Иттифоқнинг Федерация сифатидаги яхлитлигига асосланади ва давлатнинг вазифаси унинг фаолияти учун энг қулай шарт-шароит яратишдан иборатдир.

Жумҳуриятлар ўз ҳудудларидаги барча миллий бойликка эгаликни, ундан фойдаланишни ва уни тасарруф этишни қонун йўли билан тартибга соладилар. Ана шу миллий бойлик жумҳуриятлар давлат мустақиллигининг моддий негизини ташкил этади.

Мустақил жумҳуриятларнинг умумий вазифаларини ҳал этиш учун барча жумҳуриятларнинг қўшма мулки (Иттифоқ мулки) ташкил этилиб, уни иттифоқ идоралари бошқаради. Мазкур идоралар монополияга қарши қонунлар, ноҳалол рақобатга қарши кураш, истеъмолчилар манфаатларини ҳимоя қилиш, жумҳуриятларнинг бозор муносабатларига ўтишдаги дастлабки шароитларини бошқариб туриш ва бараварлаштиришга оид келишиб олинган тадбирлар асосида иқтисодий режимнинг бир хил белгиланишини таъминлайдилар.

Жумҳуриятлар ўз ҳудудларини ривожлантириш учун асосий масъулиятни зиммаларига оладилар ва иқтисодий сиёсатни амалга оширадилар, мустақил равишда халқ хўжалиги бошқарувининг тузулмаларини, жумҳурият ва маҳаллий солиқлар, тушумлар ва мажбурий тўловлар системасини шакллантирадилар, нарх-навони бошқариш, даромад, аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш масалаларини ҳал этадилар.

ССЖИ иқтисодиётида мустақил жумҳуриятларнинг, барча миллий тузулмаларнинг аҳамияти анча ортади.

Мустақил жумҳуриятлар ўзаро манфаатларни кўзлаб ва ихтиёрийлик асосида Иттифоқ таркибига кирадилар ва ягона иқтисодий майдонни, умумиттифоқ бозорини вужудга келтирадилар, эркин кордонлик фаолиятини, ўзаро фойдали хўжалик алоқаларини қўллаб-қувватлаш, бозорни ҳимоя қилиш борасида баҳамжиҳат сиёсат юритадилар.

Иттифоқ аъзолари бўлган жумҳуриятлар умумий иқтисодий сиёсат асосларини биргаликда ишлаб чиқадилар. Бу ҳол ССЖ Иттифоқи, иттифоқдош ва мухтор жумҳуриятлар қонунларида мустаҳкамлаб қўйилади. Келишиб олинган ҳолда сиёсат ўтказиш талаб этиладиган фаолият соҳаларида биргаликдаги бошқарув учун улар Иттифоқ бошқарув идораларини тузадилар.

Ягона умумиттифоқ бозорини вужудга келтириш учун жумҳуриятлар иттифоқ бошқарув идораларига қуйидаги ваколатларни берадилар:

Иттифоқ ҳудудида тўловларнинг ягона қонуний воситаси сифатида сўмнинг харид қобилиятини мустаҳкамлашга қаратилган келишиб олинган кредит-пул ва валюта сиёсатини амалга ошириш. Иттифоқ ичкарисида пул ресурслари муомаласи чекланишига йўл қўймаслик;

умумиттифоқ миқёсида хом ашё, маҳсулотлар, моллар ва хизматларнинг асосий хиллари нархини бошқариб туриш, уларнинг доираси барча мустақил жумҳуриятлар билан келишиб олинади;

умумиттифоқ бозорини ҳимоя қилишни таъминлайдиган ягона бож қонунини ишлаб чиқиш ва уни амалга ошириш. Молларнинг келишиб олинган рўйхат бўйича Иттифоқ ичкарисида ҳаракат қилишида чеклаш нормаларидан ёки божхона тўсиқларидан фойдаланишга йўл қўймаслик;

ташқи иқтисодий сиёсат стратегиясини ишлаб чиқиш. Умумиттифоқ валюта жамғармасини шакллантириш ва ундан фойдаланиш, ССЖ Иттифоқининг халқаро ҳамжамият олдидаги мажбуриятларини бажариш;

умумиттифоқ бозори амал қилишини таъминлайдиган қонун асосларини қабул этиш;

патент, метрология ва метеорология ягона хизматини ташкил этиш, умумиттифоқ стандартларини белгилаш ва халқаро стандартларни жорий этиш, умумиттифоқ статистикаси ва бухгалтерлик ҳисобининг ягона системасини ташкил этиш.

Бундан ташқари Иттифоқ бошқарув идоралари жумҳуриятларни ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан ривожлантиришнинг умумий манфаатлари йўлида қуйидаги ишларни амалга оширадилар:

мамлакатни иқтисодий ва ижтимоий ривожлантиришнинг истиқболдаги тахминий режаларини ишлаб чиқиш, умумиттифоқ аҳамиятига молик катта халқ хўжалиги дастурларини шакллантириш ва рўёбга чиқариш;

соғлиқни муҳофаза қилиш ва аҳолининг экология хавфсизлигини таъминлаш юзасидан умумиттифоқ аҳамиятига молик тадбирларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш;

Иттифоқ мудофаа қобилиятини қўллаб-қувватлаш, давлат хавфсизлигини таъминлаш ҳамда уюшган жиноятчиликка қарши кураш учун иқтисодий шарт-шароит яратиш.

Умумиттифоқ миқёсида ўз хусусиятига кўра Иттифоқ бўйича ягона раҳбарликни амалга оширишни тақозо этадиган фаолият ва тармоқ дастурлари соҳаларининг бошқаруви шакллантирилади, хусусан:

энг муҳим таг-заминли тадқиқотлар ҳамда илмий-техникавий ишланмалар;

мудофаа дастурлари;

ягона ёқилғи-энергетика системаси;

темир йўл, денгиз, авиация магистрал транспорти ва қувур транспорти;

атом энергетикаси;

космик системалар ва тадқиқотлар;

алоқа, ахборот ва информатика умумиттифоқ системаси;

фавқулодда ҳолатларда (бунга экологик фалокатлар ҳам киради), уларнинг олдини олиш ва ҳаракат қилишнинг давлат умумиттифоқ системаси;

умумиттифоқ аҳамиятига молик ижтимоий дастурлар назарда тутилади.

Бунда иттифоқ бошқарув идораларига бериладиган ваколатлар мустақил жумҳуриятларнинг розилигисиз ўзгартирилиши мумкин эмас. Мустақил жумҳуриятлар ўз навбатида қабул қилинган мажбуриятлар бузилганлиги учун иқтисодий жиҳатдан жавобгардирлар.

Иттифоқ бюджети иттифоқ (федерал) солиқлар ҳисобидан ташкил топади; солиқлар миқдори ва солиқ солинадиган объектлар жумҳуриятлар билан келишилган ҳолда белгиланади. Иттифоқ бюджетининг даромадлари Иттифоқ ўз ваколат вазифаларини бажаришидан олинган бошқа тушумлардан ҳам ташкил бўлади. Бу Иттифоққа тушадиган даромадларга асосланиб, ўз харажатларини режалаштириш ҳамда ўз молиявий сиёсати учун жавобгар бўлиш имконини беради.

Иттифоқ бюджетида умумиттифоқ ҳуқуқ доирасига киритилган йўналишлар бўйича қилинадиган харажатлар билан бир қаторда минтақаларни ривожлантириш ва қўллаб-қувватлаш жамғармаси ташкил этилади, шунингдек ССЖИнинг ички ва ташқи давлат қарзини узишга маблағ ажратиш ва резерв жамғарма тузиш назарда тутилади.

Мустақил жумҳуриятлар ўзаро келишувга мувофиқ икки томонлама ва кўп томонлама асосда бошқа иқтисодий, илмий-техникавий, ижтимоий ва экология дастурларини ҳам пул билан таъминлашлари мумкин.

Иттифоқ ташқи иқтисодий фаолиятини маблағ билан таъминлаш мақсадида унга бериладиган ваколатлар доирасида ССЖИ ташқи давлат қарзини узиш, келишиб олинган тарзда умумиттифоқ валюта сиёсатини ўтказиш ва умумиттифоқ ҳуқуқ доирасига киритилган йўналишларни зарур даражада қўллаб-қувватлаш, шунингдек иттифоқ миқёсида валюта резервларини ташкил этиш учун етарли миқдорда валюта жамғармаси вужудга келтирилади.

Федерация кенгаши ҳузурида барча жумҳуриятлар амалга ошираётган тадбирларни мувофиқлаштириш учун Жумҳуриятлараро иқтисодий қўмита тузилади.

3. ИҚТИСОДИЁТНИ СОҒЛОМЛАШТИРИШ ҲАМДА БОЗОР ХЎЖАЛИГИГА ЎТИШ МАНТИҚИ ВА БОСҚИЧЛАРИ

Ислоҳотлар амалга оширила бошлаган дастлабки пайтданоқ халқ хўжалигида вужудга келган хўжалик алоқалари ҳамда моддий оқимларни қўллаб-қувватлаган ҳолда молия, кредит ва пул системасини соғломлаштиришга асосий эътиборни қаратиш керак. Бунда нарх-навонинг ўсиши, табиий равишда авж олиб бораётган пулнинг қадрсизланиши тўхтатиб турилади. Кейинчалик шу асосда юзага келаётган ижтимоий-иқтисодий шароитни ҳисобга олиб, бозор нархларига кенг кўламда ўтиш назарда тутилади.

Ушбу тадбирлар истеъмол моллари ишлаб чиқариш ва аҳолига хизмат кўрсатиш соҳасини давлатнинг қўллаб-қувватлаши ҳамда омиллар жорий этиш билан, бу молларни чет элдан келтириш кенгайиб бориши билан уйғунлашган ҳолда истеъмол бозори нормаллашиши ва тикланишини, уни моллар ва хизматлар билан тўлдиришни таъминлаши лозим. Бу аҳолининг ижтимоий норозилигини кўп жиҳатдан пасайтиради ва бозор иқтисодиётига ўтиш борасидаги кейинги ишларни анча енгиллаштиради, моддий манфаатдорликни, меҳнат ва хўжалик фаоллигини кучайтиради.

Ўзини ўзи бошқаришнинг бозор омилларини қўлланиш учун қисқа муддат ичида шарт-шароит яратиш мақсадида айни бир вақтда иқтисодиётни давлат тасарруфидан ва яккаҳокимликдан чиқаришга, кордонлик ва рақобатни ривожлантиришга доир тадбирларни амалга ошириш керак бўлади. Бозор омилларигина пулнинг қадрсизланиши кучайишини чеклаши, маҳсулот ҳажми кўпайиши ва хилма-хил бўлишига, унинг сифати яхшиланишига ҳамда сарф-харажатларнинг камайишига кўмаклашиши мумкин. Ана шу омиллар тўла куч билан ишламагунича қаттиқ молия-кредит сиёсатига амал қилишга, баъзи соҳаларда эса пулнинг қадрсизланиши бошқариб бўлмайдиган даражага келишига йўл қўймаслик учун бевосита маъмурий таъсир чораларидан фойдаланишга тўғри келади. Шу муносабат билан ўтиш даврида иқтисодиётни тузилиш жиҳатидан қайта қуришда энг долзарб тадбирлар билан чекланишга мажбур бўлинади.

Ана шу машаққатли йўлни имкони борича қисқа муддатда босиб ўтиш керак. Бошқа мамлакатларда барқарорлаштирувчи дастурларни қўлланиш тажрибаси, ўтказилган ҳисоб-китоблар ва бизнинг шарт-шароитга нисбатан тахминлар бу давр тахминан бир ярим-икки йил бўлишини кўрсатмоқда. Мамлакат Президентига берилган қўшимча ваколатлар худди ана шу даврга мўлжаллангган.

Ана шу даврдан кейин тўлақонли бозорнинг ривожланиши бошланади, структуравий-инвестиция сиёсати фаол ўтказилади, совет кишилари турмушини яхшилашнинг асоси сифатида ишлаб чиқариш юксалтирилиб, унинг самарадорлиги оша бошлайди.

Иттифоқ, жумҳуриятлар ва маҳаллий маъмурият идоралари халқ ишончини қозонишга умид қилиши мумкин бўлган нисбатан қисқа давр мобайнида халқ хўжалигини барқарорлаштириш ва ўзгартишларни рўёбга чиқариш керак бўлади. Бу нарса бозорни ривожлантириш йўлларини очади ва иқтисодиётда ҳамда одамлар турмушида сезиларли ўзгариш бўлишини таъминлайди.

Иқтисодиётни барқарорлаштириш ва бозорга ўтиш вазифалари тўрт босқичда бажарилади.

I босқич—Фавқулодда тадбирлар дастури

Дастурда аввал бошданоқ иқтисодий ислоҳотнинг асосий принциплари ва йўналишларини мустаҳкамлайдиган қонун ҳужжатларини жорий этиш эълон қилинади, энг муҳими халқ хўжалигини барқарорлаштиришга доир туркум тадбирлар амалга оширила бошлайди. Бу тадбирлар:

давлат бюджети камомадини қисқартириш йўли билан молия соҳаси ва ортиқча пул муомаласини соғломлаштиришни, пул чиқаришни бартараф этиш, банк системасини қайта қуриш ва корхоналарнинг молиявий аҳволини тартибга келтиришни;

омонат банкларда аҳолининг сақланаётган пул маблағларига фоиз ставкаларини ошириш йўли билан уларни ҳимоя қилиш, аҳоли даромадлари ва харажатларини мутаносиблаштириш, кенг истеъмол моллари ишлаб чиқаришни қўллаб-қувватлаш ва шу асосда истеъмол бозорини тиклаш ҳамда нормаллаштиришни;

ўзаро маҳсулот етказиб беришни барқарорлаштириш ва иложи борича, ишлаб чиқариш пасайишининг олдини олишни; мулкни давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштиришни, ер ислоҳоти ўтказилишини;

ташқи иқтисодий алоқаларни барқарорлаштиришни таъминлайди.

Мазкур босқичда нарх-навонинг ўса бошлаганлигини тўхтатиш, улгуржи ва харид нархлари ўсишини чеклаш, ёқилғи, хом ашё, конструкция материалларига давлат нархларини босқичма-босқич кўтариш, оммавий эҳтиёж молларига давлат харид нархлари даражасини назорат қилиш жуда мураккаб ишдир. Буларнинг ҳаммаси, бир томондан харид ва улгуржи нархлар кўтарилиши сабабли ортиб бораётган давлат камомадини қоплаш ва пулнинг қадрсизланиши назорат қилиб бўлмайдиган даражага етишига йўл қўймаслик, иккинчи томондан, кейинчалик бозорга ўтишни жадаллаштириш учун товар-пул соҳасини мутаносиблаштириш шароитларини яхшилаш мақсадида қилинади.

II босқич—Қаттиқ молиявий чеклашлар ва нарх-наво белгилашнинг ўзгарувчан системаси

Мазкур босқичнинг асосий мазмуни — ишлаб чиқариш техникавий йўналишдаги маҳсулотлар ва истеъмол молларининг кенг доираси юзасидан бозор нархларига изчил ва босқичма-босқич ўтишдан иборат. Аввалги босқичда кўрилган тадбирлар пулнинг қадрсизланиш жараёнлари ниҳоятда ўсиб кетишини олдини олиши керак. Бундан кейин ҳам қаттиқ молиявий ва кредит сиёсати воситалари ёрдамида пулнинг қадрсизланиш жараёнлари тўхтатиб турилади.

Мазкур босқичда барча молларнинг камида учдан бир қисми — ёқилғи, хом ашё ва материалларнинг қатъий давлат нархлари сақланади, бу эса нархнинг умумий даражасини ҳамда аҳолининг бир амаллаб кун кечиришни таъминлайдиган энг зарур истемол моллари давлат чакана нархларини бошқариб туриш учун муҳим восита ҳисобланади.

Айни вақтда кичик корхоналарни давлат тасарруфидан чиқариш миқёслари кенгаяди, улар хусусийлаштирилади, бозор инфраструктураси ривожланади.

Аҳоли учун маҳсулот ишлаб чиқараётган тармоқлар фойдасига капитал маблағ ва бошқа ресурсларни қайта тақсимлашга доир махсус тадбирлар кўрилмоқда, уларни ривожлантириш ва кенгайтириш омиллари кучайтирилмоқда.

Фавқулодда тадбирлар ва нарх-наво шароитга қараб мослаштирилишининг дастлабки натижаси шунда кўриндики, истеъмол бозоридаги вазият анча яхшиланади, айниқса эҳтиёж ва таклифларга биноан нархларда сотилаётган моллар бозори яхшиланади. Молия-кредит сиёсати соҳасида ҳамда эҳтиёж борасидаги шов-шувларни пасайтириш юзасидан қанчалик қаттиқ ва изчил равишда тадбирлар амалга ошириладиган бўлса, нарх-навонинг ўсиши ҳам шунча пасаяди. Эркин савдода моллар пайдо бўлади. Бу ислоҳотнинг эришилиши мумкин бўлган дастлабки ижодий натижасидир ва унга албатта эришиш керак.

Ўтиш даврида аҳоли даромадларини ижтимоий жиҳатдан ҳимоя қилишнинг махсус омиллари, шу жумладан чакана нархларда ривожини ҳисобга олиб, уларни индексациялаш жорий этилади. Айни вақтда аҳолининг ижтимоий жиҳатдан камбағал қатламларига ёрдам кўрсатиш тадбирлари амалга оширила бошлайди.

Бунда жумҳуриятлар, маҳаллий ҳокимият идоралари нарх-навони тартибга келтириш юзасидан турли чоралар кўришлари, шу жумладан оммавий эҳтиёж молларининг нархи фавқулодда кўтарилганида уларни вақтинча тўхтатиб қўйишлари бир қанча молларни нормага солиб, тақсимлашлари мумкин. Бунда жумҳуриятлар ва маҳаллий идоралар корхоналар ва савдода йўқотилган маблағлар ўрнини ўз бюджетларидан қоплайдилар, аҳоли даромадларини ижтимоий жиҳатдан ҳимоя қиладилар.

Ишлаб чиқариш ва хўжалик алоқаларини қўллаб-қувватлаш мақсадида давлат шартнома системаси тузилади. Бу система шартнома асосида давлат буюртмаларини тақсимлашни, улар асосида етказиб берилаётган маҳсулотларни бўлиб беришни ва нархларини тартибга келтиришни зиммасига олади.

III босқич— Бозорни шакллантириш

Ушбу босқичнинг асосий вазифаси — бозор муносабатлари соҳасини кенгайтира бориб, хўжалик алоқаларининг янги системасини йўлга қўйган ҳолда ҳам истеъмол моллари, ҳам ишлаб чиқариш воситалари бозорини асосан барқарорлаштиришга эришишдан иборат.

Бу вақтда иқтисодиётда қарама-қарши жараёнлар кеча бошлайди. Бир томондан, бозор моллар билан янада кўпроқ тўлдирилишини кутиш мумкин. Бозор инфраструктураси жадал суръатларда ривожланади. Кордонликнинг хўжалик фаоллигига таъсири кучаяди. Моддий ресурслардан янада тежамкорлик билан фойдаланила бошлайди, ишлаб чиқариш запаслари қисқаради. Бўшатиб олинган ресурслар ишлаб чиқариш воситалари бозорини тўлдиради ва унинг барқарорлашишига кўмаклашади.

Мазкур босқичда уй-жой бозорининг шаклланишига, меҳнатга ҳақ тўлаш соҳасида ислоҳот ўтказишга, ижтимоий соҳада корхоналар ва маҳаллий Советлар ўртасидаги ўзаро муносабатларни қайта қуришга, шунингдек нарх-навони бундан кейин ҳам шароитга мослаштиришга эътибор берилади.

Уй-жой бозорини вужудга келтириш — бозор иқтисодиётига ўтишнинг энг зарур жиҳати ҳисобланади. У истеъмол бозори мутаносиблигига кўмаклашиб ва меҳнат фаоллиги омилларини кучайтира бориб, тўлов қобилиятига эга бўлган аҳоли эҳтиёжининг каттагина қисмини ўз домига тортиш қобилиятига эга бўлган энг муҳим моллардан бирини оборотга киритиш имконини беради.

Меҳнатга ҳақ тўлаш системасини ҳам қайта қуриш талаб этилади. Унинг маъноси мулкчиликнинг барча шаклларидаги корхоналар учун қатъий белгилаб қўйилган маошни бекор қилиш ва давлатнинг энг кам миқдордаги маошини белгилашдан иборатдир. Бу нарса уй-жой харажатлари янги даражасини ва умуман бозор нархларида шахсий даромадлар ҳисобига эришилаётган фаровонликни ва хизматларнинг кенгайтирилган доирасини ҳисобга олиб, энг кам истеъмол бюджетидан ҳақ олишга асосланган бўлур эди. Иш ҳақининг аниқ-равшан оз миқдори меҳнаткашларни ижтимоий жиҳатдан ҳимоя қилишда муҳим восита бўлади. Айни вақтда пул ишлаб топиш имкониятидаги чеклашлар олиб ташланади.

Жумҳуриятлар ва маҳаллий идоралар ана шу билан боғлиқ ҳолда ва иқтисодий шарт-шароит ярата бориб, ижтимоий соҳа иншоотларини сақлаб туриш борасида корхоналар зиммасидан уларга фавқулодда нотекис тақсимланган вазифаларни олиб ташлаш ишларини кучайтирадилар. Бу билан корхоналар бозор муносабатларига анча енгил ўтадилар, уларнинг рақобат қобилияти ортади.

Аввалги босқичлардаги тадбирлар муваффақиятли амалга оширилса, иқтисодиёт: мутаносиблаштирилган нарх-наво ва бюджет, истеъмол моллари ва хизматлар билан тўлдирилган бозор, замонавий банк системаси, валюта бозори барқарор ишлаши учун амалда барча асосий шарт-шароит яратилади.

Уй-жой ислоҳоти авж олдирилганидан сўнг юзага келган шароит меҳнат бозорининг шаклланишига ёрдам беради. Меҳнаткашлар манфаатларининг ҳимоячилари сифатида касаба уюшмалари мустаҳкамланади, кордонлар ва бошқарувчиларнинг уюшмалари ташкил топади. Улар ўртасидаги битимлар асосида, давлатнинг бошқарув воситачилигида меҳнат бозорини ташкил этиш ҳамда даромадлар ва нарх-навонинг ўсиши устидан жамоат назоратини ўрнатиш имконияти пайдо бўлади.

Рақобат, кордонлик ривожлана бориб, нарх-наво барқарорлашган сари молия-кредит соҳасидаги чеклашлар олиб ташланади. Амалий фаоллик ривожланишига, инвестицияларнинг ўсишига кўмаклашиш учун солиқ солиш ва қарзлар учун олинадиган фоиз миқдори ўзгартирилади.

IV босқич—Барқарорлаштириш даврининг тугалланиши

Мазкур даврнинг асосий вазифалари иқтисодиёт ва молия соҳаси барқарорлаштирилишини мустаҳкамлаш, истеъмол бозорини яхшилаш ва айниқса бозорга хос бўлган ўзини ўзи бошқаришнинг тўла омилларини шакллантириш учун зарур бўлган рақобат қила оладиган бозор муҳитини жадаллик билан вужудга келтиришдан иборат.

Шу даврда иқтисодиётни яккаҳокимликдан чиқариш, уни давлат ихтиёридан олиб, хусусийлаштириш йўлида анча силжиш зарур бўлади.

Иқтисодий фаолиятни энг аввало енгил ва озиқ-овқат саноати соҳаларида, деҳқончилик шўъбаси ва хизмат соҳасида иқтисодий фаолликни

(Давоми 5-бетда).

ХАЛҚ ХЎЖАЛИГИНИ БАРҚАРОРЛАШТИРИШ ВА БОЗОР ИҚТИСОДИЁТИГА ЎТИШНИНГ АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ

(Давоми. Боши 4-бетда).

кучайтириш учун омиллар вужудга келиши керак.

Мутаносиблашган бюджет билан уйғунлашган ҳолда эҳтиёж нархи билан таклифнинг устунлиги бозор иқтисодиётига ўтишнинг асосий муаммоси — сўмнинг ички бозордаги қадри муаммоларини ҳал этиш учун шарт-шароит яратади. Унинг моҳияти Ватанимиздаги барча корхоналар ва ССЖ Иттифоқи ҳудудида ишлаётган барча хорижий компанияларга кундалик хўжалик ишларини бажариш учун зарур бўлган валютани бозор нархида эркин сотиб олиш ва сотиш имкониятини беришдан иборат.

Сўмнинг ички бозорда муомалада бўлиши мамлакатга структуравий қайта қуриш ва техникавий жиҳатдан қайта жиҳозланиш учун, айни вақтда ички бозордаги рақобатни ривожлантириш ва яккаҳокимликни тугатиш учун шу қадар зарур бўлган хорижий сармоялар оқимини кўпайтиришда катта имкониятлар очади. Мамлакатимиз шароитида бозор омиллари тўла қувват билан ишга туширилиши учун бу нарса муҳим омил эканини дадил айтиш мумкин. Иқтисодиёт тузилмаларини қайта қуриш авж олдирилмоқда, бу жараён биринчи марта бозор омилларига ҳамда хорижий сармояларни, технологияларни жалб этишга, уларнинг бошқарув тажрибасидан фойдаланишга таянади.

4. ИҚТИСОДИЁТНИ БАРҚАРОРЛАШТИРИШ ТАДБИРЛАРИ

Бу тадбирда молия ва пул муомаласини соғломлаштириш, ишлаб чиқариш ва ўзаро маҳсулот етказиб беришни қўллаб-қувватлаш, истеъмол бозорини нормаллаштириш, мамлакат ташқи иқтисодий аҳволини барқарорлаштириш қамраб олинган.

Молия ва пул муомаласини соғломлаштириш — барқарорлаштиришнинг асосий вазифасидир. Муомаладаги ортиқча пулларни тугатиш, уни товар ресурслари билан мослаштириш, сўмнинг қадрини мустаҳкамлаш ана шу вазифанинг моҳиятини ташкил этади.

Энг аввало Иттифоқ ва жумҳуриятлар бюджетларидаги камомадни шу йилнинг ноябрь-декабрь ойларидан бошлаб тубдан қисқартириш зарур. 1991 йилда Иттифоқ ва жумҳуриятлар бюджетларининг биргаликдаги камомади ялпи миллий маҳсулотнинг 2,5—3 фоизидан (25-30 миллиард сўмдан) ошмаслиги керак.

Камомаднинг худди шу миқдорини аҳоли орасида, корхоналар ва ташкилотларда, хорижий мамлакатларда заём тарқатиш ҳисобидан аниқ-равшан маблағ билан таъминлаш мумкин бўлади.

ССЖИ давлат банки бюджетларнинг камомадига қарз беришни тўхтатади. ССЖИ Президенти фавқулодда ҳолдардагина ССЖИ Олий Кенгаши белгилаб берадиган шартлар асосида чекланган миқдорда қисқа муддатга қарз бериш учун рухсат этиши мумкин.

1990 йилнинг охири 1991 йилда бюджетларнинг харажатлари: ишлаб чиқариш сармояларини бундан кейин қисқартириш ҳисобидан камайтирилади. Истеъмол моллари ишлаб чиқариш, уй-жой қурилиши ва ижтимоий соҳани кенгайтиришга мўлжалланган иншоотлардан ташқари эндигина қурила бошлаган барча иншоотларни бунёд этиш тўхтатилади;

ССЖИ Мудофаа вазирлиги билан Давлат хавфсизлиги комитети эҳтиёжлари учун сарфланадиган харажатлар, жумладан қурол-яроғ сотиб олишни ва ҳарбий қурилишни камайтириш ҳисобидан қисқартирилади. Бунда харажатларни қисқартириш ҳисобидан олинган маблағларнинг бир қисмини ҳарбий хизматчилар иш ҳақини оширишга ва улар учун уй-жой қурилишига сарфлаш назарда тутилмоқда;

Муайян мақсадга жавоб бермай қўйган ҳамда белгиланган муддатда ўзлаштирилмаган харажатларни, шу жумладан вазирликларнинг марказлаштирилган молиявий жамғармаларидан қилинадиган харажатларни пул билан таъминлаш тўхтатилади; келишиб олинган рўйхатга киритилган чекланган доирадаги корхоналардан бошқа корхоналарга қарз ва ёрдам пули бериш қисқартирилади;

Давлат идораларини сақлашда сарфланадиган харажатлар камайтирилади ва кўпгина бюджет ташкилотлари (тўла ёки қисман) ўзини ўзи пул билан қоплашга ўтказилади.

Айни вақтда Иттифоқ ва жумҳуриятлар бюджетлари даромадларини кўпайтиришга доир тадбирлар кўрилмоқда. Оборот солиғини ҳисоблаш ва олиш тартиби ўзгартирилади. Ана шу солиқ белгиланадиган моллар доираси кенгайтирилади.

Солиқ ҳақида қабул қилинган умумиттифоқ қонуни 1991 йилда ҳам амал қилади. Шу билан бирга жумҳуриятларнинг таклифига мувофиқ, мавжуд қонунларга айрим тузатишлар киритилиши мумкин.

Бюджет тушумларини пишиқ-пухта назорат қилишни таъминлаш учун солиқ назорати идораларининг тузиш ниҳоясига етказилмоқда.

Шу йилнинг охиридаёқ бюджет даромадлари эҳтиёж нархларига ўтилиши ва бир қанча кундалик эҳтиёж молларига, шу жумладан чет элдан келтирилган молларга таклифлар муносабати билан оборотдан олинадиган солиқ ҳисобидан кўпайиши керак.

Ички бозорда фуқаролар фойдаланадиган ҳарбий анжомларни кўплаб миқдорда сотиш, давлат ташкилотлари фойдаланаётган юк машиналари ва енгил автомобилларнинг бир қисмини, бошқа давлат мулки ва молларни сотиш ҳисобига бюджет даромадини кўпайтириш учун ҳаракат қилинмоқда.

Пул муомаласини соғломлаштириш, унинг қадрсизланиши олдини олиш, корхоналар учун янада қаттиқроқ молиявий чеклашлар ўрнатиш банк системасини қайта ташкил этиш ҳамда пул массасини тартибга солишнинг амалий омилларини вужудга келтиришда ҳал қилувчи аҳамиятга эга.

Шу мақсадда бошқа тижорат банклари билан тенг шароитда ишлаётган давлат ихтисослашган банклари тижорат савдо-сотиқ банкларига айлантирилади. Халқ хўжалигига бевосита қарз бериш ва улар билан ҳисоблашиш ана шу банклар зиммасига юклатилади. Битта давлат банкини сақлаб қолиш мақсадга мувофиқдир, у давлат манфаатлари йўлида хўжалик фаолиятини барқарорлаштириш учун имтиёзли қарзлар бериши мумкин бўлур эди. Жамғарма банкларининг давлат мақоми сақланиб қолади. Давлат қўйилган маблағларнинг сақланишига, шу жумладан зарур бўлган тақдирда уларни индексациялаш воситасида сақлашга кафолат беради.

ССЖИ Давлат банкига, жумҳуриятларнинг марказий банклари ҳамда уларнинг муассасаларига ягона бошқарув органига эга бўлган резерв системаси вазифалари юклатилади, у кредит ва пул массасини, бунга тижорат банкларига қўшимча талаблар ҳам киради, қўйилган жамғармадан олинадиган фойдани ҳисоблаш ва бошқа ишларни тартибга келтирадиган барча учун зарур ва келишиб олинган ягона қоидани белгилайди. Нақд қоғоз пулларни чиқариш ҳуқуқи, банк назоратининг ягона принциплари сақланиб қолади. Банкларнинг қарз жамғармаси банклар ўртасида тақсимланади ва ССЖИ Давлат банки тижорат банкларига нақд пулсиз қоғоз пулларни сотиш орқали қоғоз пуллар чиқаришнинг нормал омилларига ўтади. Шундай қилиб, банк системасини демократиялаштириш унинг бирлигини Иттифоқ миқёсида кучайтириш ҳамда хўжалик жараёнларини бошқаришда қарз бериш омиллари самарадорлигини ошириш билан уйғунлаштирилади.

1991 йилдан бошлаб умумий пул оборотини бошқаришга ўтилади. Самарасиз кассавий режалаштириш бекор қилинади.

Банкка қўйилган жамғарма ҳисобига белгиланадиган фоиз миқдори кўпаяди. Кейинчалик ана шу миқдор қарз бозоридаги эҳтиёж ва таклифлар ҳамда ССЖИ Давлат банкининг сиёсати билан белгиланади. Шундай қилиб, пулнинг қиймати ошади ва унинг хўжалик бозоридаги муомала восита сифатидаги зарур хусусиятлари пайдо бўлади.

Шу тадбирлар кўрилиши муносабати билан кўпгина корхоналар молиявий қийинчиликларни бошидан кечиради. Улар янги шароитга мослашишларини енгиллаштириш, ўз оборот маблағларини тўплашга имкон бериш ва самарадорликни ошириш усулларини топиш учун қуйидагилар назарда тутилади:

Бундай корхоналарни биринчи навбатда давлат тасарруфидан чиқариш, тижоратга ўтказиш ва майдалаштириш;

барқарорлаштирувчи жамғармаларни вужудга келтириш;

корхоналар ўртасида банкдан қарз олиш умидини камайтириш учун янги улгуржи бозорнинг бир жиҳати сифатида тижорат йўли билан бериладиган қарзни ривожлантириш;

оборот маблағларини тўлдириш учун облигациялар чиқариш борасидаги ишларни рағбатлантириш;

самара беришга умид бўлмаган корхоналарни беркитиш.

Иттифоқ ва жумҳуриятлар миқёсида мустақил муассасалар сифатида тузилаётган барқарорлаштирувчи жамғармалар муҳим аҳамият касб этиши керак. Улар корхоналарга тўғридан-тўғри қарз бериш, имтиёзли асосда ёрдам пули ажратиш, қарзлар бўйича кафолат бериш шаклида вақтинчалик молиявий ёрдам кўрсатишлари мумкин ва ҳоказо. Бунда барқарорлаштирувчи жамғармалар учун маблағ бюджетнинг тармоқ жамғармаларидан, корхоналарнинг ажратмаларидан, давлат мулкини сотишдан тушган пулларнинг бир қисмидан, облигациялар сотиш ва бошқа манбалардан ташкил топади.

Барқарорлаштирувчи жамғармалардан муайян шарт билан, шу жумладан корхонани қайта ташкил этиш, раҳбариятни алмаштириш, ишлаб чиқаришга алоқадор бўлмаган сарф-харажатларни қисқартириш, ишлаб чиқариш йўналишини ўзгартириш, корхонани бўлиб юбориш ва бошқа талаблар асосида молиявий ёрдам кўрсатилади.

Истеъмол бозорини нормаллаштириш — барқарорлаштириш дастурининг ижтимоий жиҳатдан жуда катта аҳамиятга молик қисмидир. Бунинг учун, бир томондан, аҳолида тўпланиб қолган жуда кўп пулдан самарали фойдаланиш йўлини топиш, иккинчи томондан эса, истеъмол бозорига товарлар келишини ва у ерда хизмат кўрсатилишини кўпайтириш зарур.

Биринчи вазифани ҳал этиш учун пулли неъматлар ва хизматлар соҳасини кенгайтириш таклиф этилади. Аҳолига уй-жой, боғ уйлари, бинокорлик материаллари, давлат мулкининг хилма-хил турларини сотиш кўпайтирилади, шаҳар атрофидаги ер участкаларини узоқ муддатли ижарага бериш учун ҳақ олинади. Қурилиш ташкилотлари қувватларини қайта тақсимлаш ва уларни қўшимча рағбатлантириш ҳисобидан 1991 йилдаёқ аҳолига сотиш учун қўшимча миқдорда хоналар, гаражлар қуриш, шаҳар атрофидан бир неча миллионта ер участкаси тайёрлаш зарур.

Яқин келгусида (муддати қайд этилган ҳолда) камёб моддий неъматлар — енгил автомобиллар, шахсий компьютерлар, мебель, телефон қурилмалари, қўшимча уй-жойлар, боғ уйлари, гаражлар, шаҳар атрофидан ер участкалари ва шу сингарилар сотиб олиш учун аҳолидан фоизсиз қарз олишни жорий этиш мўлжалланади. Бунда давлат томонидан кафолат таъминланади ва уларнинг нархлари қайд этилади.

Шу муносабат билан аҳоли жамғармаларининг сақланишини таъминлаш, унинг давлатга ишончини мустаҳкамлаш ва пулни истеъмол бозоридан ҳоли этиш ғоят муҳимдир. Шу мақсадда биринчи навбатда омонат жамғарма банкидаги муддатли омонатларнинг фоизли ставкалари оширилади.

Шу билан бир қаторда аҳолининг ишлаб чиқариш инвестицияларига — ишлаб чиқариш воситаларини, акциялар ва облигацияларни, корхоналарни сотиб олишга маблағ сарфлашининг барча шакллари фаоллашади.

Бошқа томондан эса кенг истеъмол моллари ишлаб чиқаришни ва пулли хизматлар соҳасини кенгайтириш тадбирлари кўрилади. Истеъмол моллари ишлаб чиқариш, шу жумладан, солиқ имтиёзлари ҳисобига шундай моллар ишлаб чиқариш ва уларни кўпайтиришда корхоналарга ёрдам бериш юзасидан қўшимча омиллар жорий этилади.

Бозор нархларига — талаб ва таклиф нархларига ўтишни энг зарур моллардан бошлаш, бунда ана шундай молларнинг айрим гуруҳларига вақтинча қайд этилган нархлар белгилаш мўлжалланади. Четдан харид қилинадиган моллар таркибида истеъмол моллари ва уларни ишлаб чиқариш учун хом ашё улуши, жумладан, имтиёзли шартларда муайян мақсадда бериладиган қарзлар ҳисобига шундай моллар харид қилиш кўпаяди. Нархлар эркин белгиланадиган пайтда нарх-навонинг қимматлашишини тўхтатиб туриш ва ҳаддан ташқари эҳтиёжни камайтириш учун савдонинг норматив мол запаслари тўлдирилади.

Ҳозирги вақтда камёб моллар, жумладан, четдан харид қилинадиган молларнинг талайгина қисми чайқовчилар қўлига тушиб қолмоқда. Бунга йўл қўймаслик учун четдан харид қилинадиган молларни рўйхат бўйича сотиш кенг йўлга қўйилади.

Чакана ва улгуржи савдода, умумий овқатланишда, маиший хизматда, шунингдек уларга мол етказиб берувчи корхоналарнинг каттагина қисмида монополиядан ҳоли этиш ва хусусийлаштириш амалга оширилади. Истеъмол кооперацияси, савдо-харид кооперативлари, бошқа савдо корхоналари фаолияти, айниқса аҳолини таъминлаш муаммолари вужудга келаётган минтақаларда молларни ташиш ва сотиш борасидаги фаолият рағбатлантирилади. Яширин иқтисодиётга, ана шундай иқтисодиёт вакилларининг истеъмол бозорида рақобатни ривожлантиришга тўсқинлик қилишга уринишларига қарши кураш тадбирлари кучайтирилади. Истеъмол бозори маҳсулот етказиб беришдаги узилишларга ғоят сезгир бўлиб, ўтиш даврида бундай узилишларнинг олдини олиш юзасидан махсус чоралар кўрилишига муҳтождир. Бунинг учун давлат буюртмалари ва нарх, битим тузиш системаси воситаларидан фойдаланилади. Шаҳарлар, минтақалар, жумҳуриятлар даражасида энг зарур молларнинг чекланган туркумини нормаллаштирилган тарзда тақсимлаш қўлланилади.

Юзага келадиган бозор алоқалари беқарор тусда бўлишини ва ишлаб чиқаришнинг издан чиқиш хавфини назарда тутиб, ўтиш даврида **хўжалик алоқалари барқарорлигини таъминлаш** айниқса муҳимдир.

ССЖИ Президентининг Фармонига биноан 1991 йилда амалдаги хўжалик алоқалари сақланиб қолади, бундай алоқаларни бузганлик учун қатъий жазо чоралари жорий этилади. Транспортнинг узлуксиз ишлаши ҳам таъминланади.

Етказиб берилган моллар ҳамда четдан харид қилинадиган хом ашё, материаллар ва бутловчи буюмлар етказиб бериш учун битимлар тузишни жадаллаштирганлик учун чет эл фирмалари ҳисобига ҳақ тўлаш учун валюта ресурсларини қидириб топишнинг барча зарур чоралари кўрилади.

1991 йилда давлатга етказиб бериладиган маҳсулот доирасида ишлаб чиқаришни моддий-техник ресурслари билан таъминлаш давлат таъминот қўмитаси, савдо вазирлиги ва деҳқончилик-саноат таъминоти базасида ташкил этиладиган давлат битим тузиш системасига юкланади. Маҳсулотнинг қолган қисмини етказиб бериш бевосита хўжалик алоқалари йўли билан ёки воситачилар — тижорат улгуржи корхоналари орқали йўлга қўйилади.

ССЖИнинг ташқи иқтисодий алоқасини мустаҳкамлаш мамлакатнинг валюта билан таъминланиш аҳволини тезроқ нормал изга солишни ва чет эл капиталини жалб этишни қатъиян тақозо этади. Бунга шарт-шароит яратиш учун қуйидагилар бўлиши зарур:

а) сиёсий ва иқтисодий аҳволни барқарорлаштиришнинг жумҳуриятлар ва мамлакатнинг асосий жамоат кучлари қўллаб-қувватлайдиган аниқ дастури; б) ҳарбий харажатларни, армия ва қурол-яроғларни қисқартиришнинг, ҳарбий ишлаб чиқаришни конверсиялашнинг миллий дастури; в) янги иқтисодий алоқаларнинг чет эл сармояси учун кафолат берадиган янги қонун-қоидалари. Ана шундай дастурлар қабул қилинган ва амалга оширилганда қуйидаги имкониятлар:

Хилма-хил шаклларда турли капиталистик мамлакатлардан ёрдам олиш, жумладан, имтиёзли шартларда ва узоқ муддатга қарз олиш;

халқ депутатлари тегишли кенгашининг розилиги билан айрим ёқилғи ва хом ашё конларини, ўрмонзорларни ижарага бериш ва ҳозирги замон иқтисодий талабларини ҳисобга олган ҳолда у ерлардаги табиий ресурсларни ҳар томонлама қайта ишлаш учун қўшма корхоналар ташкил этиш;

Иморатларни, шу жумладан битмаган қурилиш иншоотларини ким ошди савдосига қўйиш ёки ижарага бериш;

ССЖИнинг хорижий инвесторлар сотиб оладиган корхона ва ташкилотларининг турли таъминот учун мўлжалланган маблағлари ва акциялари давлат томонидан сотилишини йўлга қўйиш;

кўпдан-кўп чиқинди ва иккиламчи хом ашё базаларини чет эл капитали ёрдамида қайта ишлашни бошлаш;

ҳар йили қўшма корхоналар ташкил этишга чет эл маблағларини жалб қилиш;

бизнес учун туризмнинг замонавий индустриясини ва инфраструктура иншоотларини барпо этишда чет эл капитали сарфлашни йўлга қўйиш мумкин бўлади.

Ташқи қарз муаммоси кескинлашиши муносабати билан «Асосий йўналишлар»да ташқи қарз муаммолари мамлакат бозорини барқарорлаштириш даврида ана шу муаммони енгиллаштириш ва уни ташқи иқтисодий жиҳатдан муҳофаза этишни кўзда тутади. Ана шу мақсадлар учун:

1990 йилнинг охирига бориб экспортни кўпайтириш ва четдан мол харид қилишни такомиллаштириш йўли билан мамлакатнинг чет эл фирмаларига тўланадиган муддати кечиккан қарзлари тугатилади;

1991 ва 1992 йилларда совет экспортининг асосий молларига давлат буюртмаси мамлакатнинг энг кам валюта эҳтиёжларини таъминлайдиган ҳажмда сақланиб қолади;

ССЖИга четдан мол харид қилинганида мамлакат иқтисодиётига тушган сармояни сўм билан қайтариш имконияти йўлга қўйилади;

қайта қуриш жараёнини ва бозор ислоҳотини молиявий-иқтисодий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш тўғрисида Халқаро валюта фонди, Европа ҳамжамиятлари ва етакчи хорижий давлатлар билан музокаралар ниҳоясига етказилади;

1991 йилнинг 1 январидан Ўзаро Иқтисодий Ёрдам Кенгашига аъзо бўлган мамлакатлар билан жаҳон нархлари ва эркин муомалада бўладиган валюта билан ҳисоб-китоб қилишга ўтилади;

ССЖИнинг хорижий давлатларга берадиган иқтисодий кўмаги қисқаради ва тижорат асосига ўтказилади;

ССЖИ Олий Кенгаши ҳар йили ССЖ Иттифоқи ташқи қарзининг энг кўп миқдорини белгилаши ва шундай кўмак бюджетини тасдиқлаши кўзда тутилади.

Нефть қазиб чиқариш ва бошқа экспорт моллари ишлаб чиқариш камайишининг олдини олишга оид фавқулодда тадбирлар туркумини амалга ошириш ташқи иқтисодий алоқаларни барқарорлаштириш учун алоҳида аҳамиятга эгадир. Аксинча, ташқи савдони аниқ самарали эканлигига амал қилиб, маҳсулот экспорт қилиш ва валюта олиш омилларини кўпайтириш зарур, шу муносабат билан ерга ва корхоналарнинг мулкига гаров ҳуқуқи масалаларини тезроқ ҳал этиш муҳимдир. Бу эса экспортни кенгайтириш учун хорижий банклардан катта миқдорда қарз олишга йўл очиб беради.

5. БОЗОР ИҚТИСОДИЁТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ТАДБИРЛАРИ

Соҳибкорликни давлат тасарруфидан чиқаришни, хусусийлаштиришни ва рақобатни ривожлантиришни қўллаб-қувватлаш. Маҳсулот ишлаб чиқарувчилар — корхоналар, ташкилотлар, фуқароларнинг асосий қисми эркин хўжалик юритиш фаолиятига ва соҳибкорликка эга бўлган тақдирдагина бозор иқтисодиётига ўтиш ва ўзини-ўзи бошқарадиган бозор механизми самарали амал қилиши мумкин.

Улар ўзларига қарашли, ижарага олинадиган ёки фойдаланиш учун топширилган мол-мулкдан фойдаланиш учун эркин бўлишлари, ишлаб чиқариш дастурини мустақил белгилашлари, маҳсулот етказиб берувчилар ва истеъмолчиларни танлашлари, нарх белгилашлари, солиқларни тўлагандан кейин қоладиган фойдани тасарруф этишлари, хўжалик фаолияти ва ишлаб чиқаришни ривожлантириш билан боғлиқ бошқа масалаларни ҳал этишлари зарур.

Бу бозор механизми амал қилиши учун зарур шароитларни вужудга келтирибгина қолмай, шу билан бирга бизнинг шароитимизда нисбатан қисқа муддатларда самара бера оладиган асосий ресурслардан бири — инсон фаоллиги имкониятини сафарбар этишни таъминлайди. Бу эса одамларнинг ўз меҳнати ва маҳорати билан ўзлари учун нормал турмуш шароитини таъминлашга интилишига асосланади.

Яқин вақтлар ичидаёқ мамлакатда хўжалик фаолияти эркинлиги ва соҳибкорлик ривожлантирилишини эълон қилиш кўзда тутилмоқда. Бунда турли ташкилотлар ва фуқаролар учун хўжалик фаолияти юритиш эркинлиги, корхоналар рўйхатга олинганлигини маълум қилиш йўли билан уларни ташкил этиш, мулк ва хўжалик юритиш шаклларидан қатъи назар, корхоналарнинг ишига давлат бошқарув идораларининг аралашувига йўл қўймаслик назарда тутилади.

ССЖИ Президентининг Фармони билан ана шу қоидаларни кучга киритиш, унда мулк ва хўжалик юритиш шаклларини эркин танлаш шароитини таъминлайдиган қоидалар кўзда тутилади. Бундай хўжалик юритишда ана шу қоидалар тенг ҳуқуқли тарзда амал қилади ҳамда рақобат ва ҳамма нарса пулли бўладиган шароитда моддий, молиявий, ахборот ва бошқа ресурслардан бемалол фойдаланилади. Жумҳуриятлар бу қоидаларни ўз хусусиятларига тадбиқан ойдинлаштирадилар ҳамда жойлардаги бошқарув идоралари билан биргаликда хўжалик ташаббуси ва соҳибкорликни қўллаб-қувватлаш ва ривожлантиришга оид тадбирларни амалга оширадилар.

Шу билан бир вақтда Иттифоқ даражасида ва жумҳуриятларда шуғулланиш тақиқланадиган ёки давлат монополияси бўлган ёки давлат лицензиясини олгандан кейин йўл қўйиладиган фаолият турлари рўйхати тасдиқланади.

Бозор иқтисодиётининг энг муҳим жиҳати сифатида эркин товар ишлаб чиқарувчиларни шакллантириш корхоналарнинг катта қисмини давлат васийлигидан тезроқ чиқаришни, уларни хусусийлаштиришни тақозо этади. Бунда хусусийлаштириш деганда албатта хусусий мулкка айлантиришгина эмас, балки давлат мулкини турли шартларда жамоаларга, кооперативларга, акционерларга, чет эл фирмаларига, хусусий кишиларга топшириш ёки сотиш йўли билан мулк эгасини алмаштиришнинг бирмунча умумий жараёни тушунилади. Хўжалик юритишнинг ана шу субъектлари бозор иқтисодиётининг талабларига энг кўп даражада тўла мос келади. Улар ўз фаолиятларида мустақилгина бўлиб қолмай, шу билан бирга унинг натижалари, айни пайтда жорий даромадлар, шунингдек, ўз мулки билан ҳам иқтисодий жавобгардирлар. Бу эса ресурслардан оқилона фойдаланишни таъминлайди ва уларнинг ишлаб чиқариш имкониятини такомиллаштиришга зарар етказган ҳолда истеъмол учун асоссиз қайта тақсимланишини тўхтатиб туради.

Мулкчилик ўзгариши билан мулкнинг давлат тасарруфидан чиқарилиши турли усулларда амалга оширилади. Жумҳуриятлар ва минтақаларнинг, тармоқ ёки ишлаб чиқаришнинг ўзига хос хусусиятларига, корхоналарнинг миқдори, фондлар ва бошқа омилларнинг ҳолатига қараб, мулкни давлат тасарруфидан чиқаришнинг аниқ йўналишлари белгиланади.

Мулкни давлат тасарруфидан чиқариш дастурлари Иттифоқ ва жумҳурият даражасида ССЖИ Президенти ва жумҳуриятлар ҳокимияти олий идораларининг Фармонлари тариқасида тегишли қарорлар қабул қилиш билан амалга оширилади. Ана шу ҳужжатларда мулкни давлат тасарруфидан чиқариш мақсадлари, қоидалари ва асосий йўналишлари кўрсатиб берилади. «ССЖИда мулкчилик тўғрисида»ги Қонунда кўзда тутилган мулкчилик барча шакллари тенглиги таъкидланади. Хусусий мулкчилик ҳуқуқи эътироф этилади. Юридик шахслар ва фуқароларнинг, жумладан, чет элликларнинг мулкий ҳуқуқларига кафолат берилиши айтилади.

Иттифоқ даражасида мулкни давлат тасарруфидан чиқариш борасидаги барча амалий ишларга ССЖИ давлат мулки фонди бошчилик қилади. Жумҳуриятларда ҳам ана шундай идоралар ташкил этилади.

Мулкни давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштиришга доир биринчи галдаги тадбирлар энг аввало давлат тузилмалари бўлмаган тузилмаларнинг иш кўриши энг кўп даражада мақсадга мувофиқ бўлган соҳаларда амалга оширилади. Савдо, умумий овқатланиш, маиший хизмат, ремонт-қурилиш ташкилотлари ва шунингдек бошқа тармоқларнинг кичик-кичик корхоналари шулар жумласидандир. Айни пайтда шу йилнинг ўзидаёқ саноат турлари тармоқлари ва бошқа соҳаларнинг йирик ва ўртача корхоналари акционерлик жамиятларига ва ширкатларига айлантирилади.

Суиистеъмолларнинг олдини олиш, жумладан мулкни давлат тасарруфидан чиқариш чоғида ғайриқонуний йўл билан олинган маблағларни ошкор этиш мақсадида давлат идоралари ва жамоатчилик томонидан қаттиқ назоратни таъминлаш кўзда тутилади. Мол-мулк ва акцияларни сотиб олишда меҳнат жамоалари ва уларнинг аъзоларига устунлик бериш, уларга ёрдам беришнинг турли шаклларидан фойдаланиш, энг аввало корхона маблағлари ҳисобига ёрдам бериш, узоқ муддат тўланадиган қилиб ва арзонлаштириб сотиш, қарз бериш ва бошқа шакллардан фойдаланиш назарда тутилади.

Конкурслар ва кимошди савдоларини амалда кенг жорий этиш, тегишли тадбирларни ошкора амалга ошириш кўзда тутилади. Сотиладиган мол-мулкнинг бозор нархи пасайиб кетишига йўл қўймаслик учун бу жараён талаб ва таклифни ҳисобга олган ҳолда босқичма-босқич амалга оширилади.

Ҳозирги вақтда мамлакат асосий фондларининг мувофиқлаштирилган қиймати (ер, ер ости бойликлари, ўрмонлар ва фуқароларнинг шахсий мулки қиймати бунга кирмайди) қарийб 3 триллион сўмни, эскирганини ҳисобга олса салкам 2 триллион сўмни ташкил этади. Корхоналар ва ташкилотларнинг оборот маблағлари 800 миллиард сўмни ташкил этади. Мол-мулкларнинг сал кам 90 фоизи давлат мулкидир.

Шунинг учун мулкни давлат тасарруфидан чиқариш жараёни узоқ даврга чўзилиши мумкин. Барча фуқароларнинг манфаатларини ҳисобга олган ҳолда бу жараённи жадаллаштиришнинг турли усуллари изланади ва синаб кўрилади.

Халқ хўжалигини монополиядан холи этиш ва рақобатни ривожлантиришга оид махсус тадбирларни амалга ошириш кўзда тутилади. Бу тадбирлар хўжалик обороти қатнашчиларининг бозорда ўзларининг устун мавқеларидан фойдаланишларининг олдини олишга, чеклашга ва бу ишнинг пайини қирқишга, шунингдек ноҳалол рақобат пайдо бўлишига йўл қўймасликка қаратилган. Бу ишга махсус ташкил этиладиган монополияга қарши комитет бошчилик қилади. Жумҳуриятлар ана шундай монополияга қарши идораларни тузадилар.

Давлат мулкини мулкнинг бошқа турларига айлантириш билан бир вақтда кўплаб кичик-кичик корхоналар ташкил этиш вазифаси ҳам ҳал этилади.

Деҳқончилик-саноат комплексида ер ислоҳоти ва бозор муносабатларини қарор топтиришнинг ўзига хос хусусиятлари.

Қуйидагилар деҳқончилик соҳасида бозор иқтисодиётини қарор топтиришнинг энг муҳим йўналишларидир:

Ер ислоҳоти ўтказиш ҳамда мулкчилик ва хўжалик юритишнинг турли шакллари самарали амал қилиши учун шарт-шароит яратиш, деҳқончиликда монополияни бартараф этиш, аграр секторда кўп укладли иқтисодиётни шакллантириш;

Қишлоқ хўжалик ишлаб чиқариши давлат бошқарувининг маъмурий тузилмаларини тугатиш, қишлоқ хўжалик маҳсулотига мажбурий буюртмалар маъмурий йўл билан белгиланишидан воз кечиш;

Деҳқонлар меҳнатининг обрўйини ошириш ва унинг асосланишини кучайтириш, маҳсулот ишлаб чиқарувчиларнинг омилкорлигини ва соғлом рақобат қилишларини бутун чоралар билан рағбатлантириш;

Давлатнинг молиявий ёрдамида қишлоқда ишлаб чиқариш ва ижтимоий инфраструктурани ривожлантиришнинг тармоқ дастурларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш;

қишлоқ аҳолисининг талаб ва эҳтиёжларига мос келадиган ижтимоий сиёсатни таъминлаш, жамиятда деҳқонларнинг адолатли мавқеига, ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан кафолат берилишини қарор топтириш. Жумҳуриятлар мамлакат айрим минтақаларининг ўзига хос хусусиятларига татбиқан ерга нисбатан муносабатни, ер олишни истовчи ва ундан қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариши учун самарали фойдаланишга лаёқатли барча кишиларга ер бериш шартларини бошқариб турадиган бевосита таъсир кўрсатувчи ер кодекслари ва бошқа қонун ҳужжатларини қабул қиладилар, шунингдек, ходим мустақил равишда қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини ташкил этган тақдирда унинг ер участкаси ва тўплаган мулкининг бир қисми билан давлат кооператив ва бошқа корхона (бирлашмадан) эркин чиқиш тартибини белгилайдилар.

Ерга эгалик тўғрисидаги масала халқнинг хоҳиш иродаси билан ҳал этилади.

Жумҳуриятлар давлат ҳокимиятининг олий идоралари ер ислоҳотини ўтказувчи комитетларини тузадилар ҳамда уларнинг зиммасига экинзорларни рўйхатдан ўтказиш ва баҳолаш, самарасиз фойдаланилаётган ерларни аниқлаш, ер тузиш, маслаҳат ва назорат ваколатларини амалга ошириш вазифасини юклайдилар.

Қишлоқ хўжалик товар ишлаб чиқаришини йўлга қўйиш, шунингдек шахсий ёрдамчи хўжалик, жамоа боғдорчилиги ва полизчилигини жорий этиш учун самарасиз колхозлар ва совхозларнинг ерларини бутунлай ёки қисман кооперативларга, ижарачиларга, деҳқончилик хўжаликларига, саноат корхоналари ва бошқа корхоналарга бериш йўли билан уларни ўзгартиришга оид ишлар амалга оширилади.

Иттифоқ, жумҳуриятлар олий ҳокимиятининг идоралари, халқ депутатлари кенгашларининг ижроия қўмиталари мамлакатда озиқ-овқат таъминотини барқарорлаштириш, деҳқончилик-саноат ишлаб чиқаришида хўжалик юритиш системасини сифат жиҳатидан ўзгартиришга доир иқтисодий ва ташкилий тадбирлар туркумини амалга оширадилар.

Шу мақсадда:

давлат харид қиладиган қишлоқ хўжалик маҳсулоти энг муҳим турларининг янги давлат харид нархлари жорий этилади. Қишлоқ хўжалигининг бошқа маҳсулотини сотишда эркин шартнома нархларига ўтиш учун шарт-шароитлар яратилади, қишлоқ хўжалиги билан бошқа тармоқлар ўртасида зарур тенг қийматлиликни сақлаш мақсадида харид нархлари даражасини эҳтимол тутилган тарзда ўзгартириш воситалари белгиланади. Ўз фаолиятини мураккаб табиий-иқлимий шароитда амалга ошираётган хўжаликларни ижтимоий ва ишлаб чиқариш жиҳатидан ривожлантиришни маблағ билан таъминлаш учун махсус фондлар ташкил этилади;

деҳқончилик-саноат комплекси корхоналари ва ташкилотларининг халқ хўжалиги бошқа тармоқлари корхоналари билан ишлаб чиқариш алоқалари сақлаб қолинади. 1991 йилга қишлоқ хўжалиги ва қайта ишлаш саноати учун аниқ мақсадни кўзлаб марказлаштирилган тарзда тақсимланадиган энг муҳим моддий-техника ресурсларининг лимитлари ажратилади;

Давлатга қишлоқ хўжалиги маҳсулоти етказиб бериш юзасидан шартнома (битим) тузган корхоналарни рағбатлантириш тадбирлари амалга оширилади;

тегирмон-ёрма, гўшт-сут ва бошқа қайта ишлаш тармоқлари корхоналарини техникавий жиҳатдан қайта жиҳозлашга, шунингдек дон, мева-сабзавот маҳсулотлари ва картошкани асосан улар етиштирилган жойда жойлаштиришни ҳисобга олиб, уларни сақлаш ситемаларини ривожлантиришга зарур миқдорда капитал маблағлар ва моддий ресурслар ажратилади;

шахсий ёрдамчи хўжаликларни юритишда фуқароларга ёрдам берилади: уларга қўшимча ер участкалари берилади, уруғлик, кўчат, бузоқ ва паррандалар, ем-хашак сотилади, улар етиштирган товар маҳсулот албатта харид қилинади;

шаҳарлар ва ишчилар посёлкаларининг боғдорчилик ва полизчилик билан шуғулланишни хоҳловчи барча фуқароларига арзон нархларда ер участкалари ажратилади.

Жумҳуриятлар ССЖИ Қонунларига мувофиқ ўз ҳудудида тўла ҳокимиятга эга бўладилар ҳамда истеъмол бозорининг аҳволи ва маҳсулот билан мўл-кўл таъминланиши учун бевосита жавобгар бўладилар, 1991 йилдан бошлаб давлат озиқ-овқат ресурсларини шакллантиришнинг бутунлай янги тартиби жорий этилади.

Давлат бошқарувининг жумҳурият ва маҳаллий идоралари иқтисодий асосда ўзларига қарашли ҳудудлардаги аҳолини таъминлаш ва умумиттифоқ эҳтиёжларини қондириш учун маҳсулот етказиб бериш мақсадида озиқ-овқат моллари ресурсларини ташкил этадилар.

Армия ва бошқа махсус истеъмолчиларни озиқ-овқат билан таъминлаш, шунингдек ҳукуматлараро битимлар асосида экспорт маҳсулотлари етказиб бериш, давлат резервларини ташкил этиш ва янгилаш учун умумиттифоқ фонди тузилади.

Жумҳуриятлараро озиқ-овқат ва қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етказиб бериш жумҳуриятлар ўртасидаги шартномага мувофиқ амалга оширилади.

1991 йилдан бошлаб жумҳуриятларда, ўлкаларда ва вилоятларда хўжалик юритишнинг бозор иқтисодиётига мос келадиган самарали шакллари — деҳқончилик-саноат комбинатлари, деҳқончилик фирмалари, кооперативлари, акционерлик ва ижара корхоналари, деҳқон (фермер) хўжаликларини қарор топтиришга доир амалий ишлар фаоллик билан олиб борилади. Ижара муносабатларини жадал ривожлантириш негизида жамоа ва

(Давоми 6-бетда.)

ХАЛҚ ХЎЖАЛИГИНИ БАРҚАРОРЛАШТИРИШ ВА БОЗОР ИҚТИСОДИЁТИГА ЎТИШНИНГ АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ

(Давоми. Боши 4- ва 5-бетларда).

давлат хўжаликларида бошланғич меҳнат жамоаларининг мустақиллиги юксак даражадаги янги ташкилий тузилмалар барпо этилади, жамоа хўжаликларининг кооператив моҳияти тўла-тўкис тикланади.

Жумҳуриятларда қишлоқда хўжалик юритишнинг деҳқон (фермер) товар хўжаликларини ва ўзга шаклларини қўллаб-қувватлаш, уларнинг фаолияти учун бошқа деҳқончилик-саноат тузилмалари билан тенг иқтисодий ва ҳуқуқий шароит яратиб бериш дастурлари амалга оширилади. Меҳнат ресурслари етарли бўлмаган минтақаларда шундай товар хўжаликларини ташкил этишга алоҳида эътибор берилади.

Жумҳуриятларда, ўлкаларда ва вилоятларда қишлоқ хўжалик маҳсулотларини харид қилиш ва қайта ишлаш соҳасидаги монополияни тугатиш чора-тадбирлари амалга оширилади. Бевосита қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштириладиган жойлардаги замонавий ишлаб чиқариш ускуналари билан жиҳозланган кичик корхоналар устун даражада ривожлантирилади. Қайта ишловчи корхоналар хом ашёни сотиб олиб ўз маҳсулотини бозор шароитида сотадиган эркин товар ишлаб чиқарувчи сифатидаги фаолиятларини тобра кўпроқ даражада амалга ошира бошлайдилар. Ҳокимият ва бошқарув идоралари кооператив тусидаги улгуржи — воситачи фирмалар ва хизматлар, харид қилиш ва сотиш бирлашмалари ҳамда савдо-харид кооперативлари барпо этишни ҳар томонлама рағбатлантирадилар. Йирик қайта ишловчи корхоналар изчиллик билан акционерлик жамиятларига айлантирилади.

Бозор иқтисодиёти шароитида матлубот кооперациясининг бозор муносабатларига табиатан хос бўлган ижтимоий-хўжалик системаси сифатидаги аҳамияти анча ортади. Шаҳарларда матлубот кооперациясини ривожлантириш хусусидаги чеклашлар олиб ташланади, улар шаҳарда савдонинг давлат ёки ўзга шаклларига рақобатчи бўла оладилар.

Аҳолини иш билан таъминлаш умумий дастурининг таркибий қисми сифатида оилаларнинг қишлоқ хўжалигида меҳнат ресурслари етишмаётган минтақаларга кўчиб боришини рағбатлантиришга доир тадбирлар собитқадамлик билан амалга оширилади. Кўчиб борувчилар учун кўчиш ва хўжаликни тиклаб олишга моддий имтиёзлар берилади. Деҳқон хўжаликларини ташкил этувчи оилалар ўз фаолиятининг дастлабки икки-уч йилида солиқ ва ерга ҳақ тўлашдан озод қилинадилар.

Нарх белгилаш сиёсати. Эркин бозор нархлари бозор иқтисодиётининг ажралмас қисмидир. Энг аввало истеъмол моллари ва хизматлар нархи жиҳатидан бозор нархларига ўтиш оғир бўлмаслиги учун нархларни маъмурий назоратдан босқичма-босқич холи қилиш таклиф этилади. Дастлабки босқичда кундалик зарур бўлмайдиган моллар гуруҳи нархларини назорат қилиш тўхтатилади.

Шу билан бир вақтда аҳолини ижтимоий жиҳатдан ҳимоя қилиш мақсадида оилаларнинг рўзғори энг кам миқдорининг негизини ташкил этадиган моллар ва хизматлар давлат нархларини сақлаб туриш кўзда тутилади. (ана шу мақсадлар учун озиқ-овқат ва саноат моллари туркумини жумҳуриятлар белгилаб беради). Маҳаллий шароитларни ҳисобга олиб, жумҳуриятларнинг қарорига мувофиқ айрим моллар нархини маҳаллий доирада оширишга йўл қўйилади. Бунда жумҳурият ва маҳаллий идоралар ўз имкониятларидан келиб чиқиб аҳоли даромадларини муҳофаза қилиш учун товон тўлашни белгилайдилар, ушбу молларни қўшимча равишда ишлаб чиқариш учун буюртма берадилар, зарур бўлган ҳолларда уларни нормага мувофиқ тақсимлашни жорий этадилар.

Кейинчалик бозордаги аниқ аҳвол ва вазиятни ҳисобга олиб молларнинг гуруҳларига қараб чакана нархлар устидан назорат изчиллик билан бекор қилиб борилади. 1992 йилда кундалик зарур истеъмол молларининг тор доираси нархинигина (нон ва нон маҳсулотларининг, гўшт ва гўшт маҳсулотларининг айрим навларини, балиқнинг айрим турлари, ўсимлик ёғи, шакар, шифобахш воситалар ва тиббий мақсадларга мўлжалланган айрим буюмлар, ногиронлар учун махсус моллар, мактаб дарсликлари, болаларга аталган айрим моллар, транспорт тарифларининг бир қисми, бир қанча коммунал хизматларнинг тарифлари) назорат қилиб туриш кўзда тутилади.

Нархлар назоратини бекор қилиш билан бир вақтда қаттиқ молия-кредит сиёсати амалга оширилиши, иқтисодиётни давлат тасарруфидан чиқариш ва монополияларни тугатиш жадал суръатлар билан амалга оширилиши, рақобат ва кордонлик, бозорнинг ёрдамчи тармоқлари ривожлантирилиши лозим.

Илгари назоратдан чиқарилган нарх-наво ҳаддан ташқари ошиб кетган тақдирда жумҳурият ва маҳаллий идоралар қарорлари билан бу нархларнинг энг юқори даражаси вақтинча белгиланишига йўл қўйилади.

Ўтиш даврида давлат у ёки бу молларнинг арзон чакана нархларини сақлаб туриш сиёсатидан, бинобарин нархларга дотациядан бирданига воз кеча олмайди. Лекин моллар нархига дотация тўлаш тартибини шу молларни ишлаб чиқариш ва сотишни фойдали қиладиган, бинобарин арзон моллар бирданига тақчил бўлиб кетмайдиган қилиб тубдан ўзгартириш зарур.

ССЖИ Президентининг «Бозор муносабатларига ўтишга доир кечиктириб бўлмайдиган чора-тадбирлар тўғрисида» 1990 йил 4 октябрдаги Фармонига мувофиқ халқ хўжалигида шартномавий улгуржи нархларни кенг қўлланишга ўтиш белгиланган. 1991 йил учун шартномалар тузиш чоғида мазкур нархлар ССЖИ Вазирлар Кенгашининг 1988 йил 14 июндаги 741 сонли қарорига мувофиқ ишлаб чиқилган улгуржи нархлар, яъни корхоналар маълумоти учун етказилган прейскурантларда кўрсатилган улгуржи нархлар асосида белгиланади.

Шу йўл билан келгуси йилга тезкорлик билан шартнома тузиш ва хўжалик алоқаларини йўлга қўйиш учун шароит яратилади. Нарх-навонинг кўтарилишини чеклаб қўйиш учун рентабелликнинг энг юқори даражасини жорий этиш назарда тутилади, бунда ана шу даражага қўшимча олинган фойда корхоналардан олиб қўйилади ҳамда иттифоқ ва жумҳурият бюджетларига баравар тақсимлаб ўтказилади, бундан ташқари хом ашёнинг бир қанча турлари, конструкция материаллари ҳамда ишлаб чиқариш-техника мақсадлари учун мўлжалланган бошқа маҳсулотларга қайд этиб қўйиладиган улгуржи нархлар қўлланилиши кўзда тутилмоқда.

Катта миқдордаги молия-пул номутаносиблиги мавжуд бўлган шароитда шартномавий улгуржи нархларга ўтиш пулнинг ҳаддан ташқари қадрсизланишининг, чиқимларнинг кўпайишини (фойдадан бюджетга камроқ ўтказиш учун), рентабеллик даражаси камлиги сабабли ишлаб чиқаришни ўстиришдан манфаатдор бўлмасликни келтириб чиқариши мумкин.

Ана шу салбий тамойилларнинг олдини олиш учун қуйидагилар кўзда тутилади:

— корхоналарда ва ташкилотларда пул миқдорини кескин чеклаш учун молия ва кредит системасини тартибга солиш чораларини жадаллик билан амалга ошириш. Харидорлар учун қаттиқ молиявий чеклаш ва маҳсулот етказиб берувчилар учун маҳсулотни сотишда қийинчиликлар мавжуд бўлган тақдирда шартномавий нархлар даражаси сезиларли даражада арзон бўлиб, пулнинг қадрсизланиши кучайиб кетишини тўхтатиб қўйишга эришиш мумкин бўлур эди;

— ёқилғи энергетика маҳсулотлари, хом ашёнинг энг муҳим турлари ва конструкция материаллари, қайд этиб қўйилган нархларини сақлаб қолиш кўзда тутилган бошқа ишлаб чиқариш-техника мақсадларига мўлжалланган маҳсулотлар давлат нархларининг тағин ҳам асосланган даражасини мумкин қадар тезроқ белгилаш.

Ёқилғи энергетика ва хом ашё ресурслари, жумҳуриятлар ўртасида айирбош қилинаётган маҳсулотларнинг айрим оммавий турлари нархларини жумҳуриятлар ўртасидаги кўп томонлама битимлар асосида иттифоқ идораларининг таклифларини ҳисобга олиб белгилаш таклиф қилинади, бу нархлар мумкин қадар тезроқ корхоналарга етказилиши керак. Ёқилғи-энергетика ва бошқа ресурслар нархларини босқичма-босқич ошириб боришни кўзда тутиш мақсадга мувофиқдир, бундай қилиш бошқа соҳаларда ишлаб чиқариш чиқимлари ва нархларнинг сакраб ортишининг олдини олишга имкон беради;

— корхоналар нархларни прейскурантлардаги нархлар даражасидан ошириб юборган тақдирда белгиланган шартномавий нархларни давлат йўли билан назорат қилишнинг махсус усулларини қўлланиш.

Бунда бозор нархларининг шаклланиши тобора кўпроқ даражада товар биржалари ва ярмаркалар орқали ўтиши керак. Шу муносабат билан биржаларда ва ярмаркаларда битимлар тузишни солиқдаги имтиёзлар ва ўзга имтиёзлар билан рағбатлантириб бозор ёрдамчи тармоқларининг ана шундай элементларини жадал ривожлантириш лозим.

Банк системаси ислоҳоти. Қатъий қийматга эга бўлган сўм иқтисодий ислоҳотни жадаллаштиришнинг ўзагидир. Уни мустаҳкамлашнинг шарти эса ягона пул системаси, пул-кредит сиёсатида марказ устунлигини сақлаб қолишдир.

Бу эса ССЖИ давлат банкига заҳира система вазифасини бериш учун уни тезда қайтадан ташкил этишни талаб қилади. Шу мақсадда ССЖИ давлат банкини бошқаришнинг олий органи — таркиби ССЖИ давлат банкининг ССЖИ Олий Кенгаши томонидан тайинланадиган раиси ва жумҳуриятлар марказий банкларининг раҳбарларидан иборат бўладиган марказий кенгаш тузилади. Мамлакатнинг марказий банки ҳисобланган ССЖИ давлат банкининг нақд пул чиқаришдаги монополияси, банк назоратининг ягона қоидаларини белгилаб бериши сақлаб қолинади.

Мамлакатнинг бундай банк системасини қабул қилиш зарурати жумҳуриятларнинг мустақиллиги ва шу асосда янгиланган Федератив Иттифоқни тузиш шароитида пул-кредит сиёсатини марказлаштириш зарурати билан боғлиқ.

Бундай ёндашув чоғида жумҳуриятлар банклар ва банк фаолияти тўғрисидаги Иттифоқ қонунларига зид келмайдиган ўз банк қонунларини қабул қиладилар.

Пул муомаласи ва кредит беришни тартибга солиш ёки чеклашга оид бир томонлама ҳаракатлардан воз кечиш ССЖИ давлат банки заҳира системаси вазифаларини бажаришининг асосий шартидир. Жумҳуриятларда марказий банклар ҳукумат ихтиёридан чиқарилади ва улар Олий Кенгашлар олдида ҳар йили ҳисоб бериб турадилар, Олий Кенгашлар марказий банкларнинг кундалик фаолиятига аралашмайдилар.

Ихтисослаштирилган давлат банкларини тижорат банкларига айлантириш кредит ислоҳотининг ҳал қилувчи жиҳатидир. Улар акциялар мумкин қадар кенг тақсимланиб мустақил акционерлик жамиятларига айлантирилади.

Тижорат йўлига ўтказиш банкларнинг. ўз ресурслари ҳамда жалб этилган ресурслар доирасида, қарз бериш объектларини мустақил танлаши, кредит нархлари ва муддатларини мустақил белгилаши асосида ишлашини, барча банклар учун солиқ солиш ва тартибга солишнинг ягона режимини, мижозлар банкни эркин танлашини кўзда тутади.

Универсал коммерция банклари системаси ихтисослашган муассасалар — қарз берувчи кооперативлар ва деҳқончилик банклари, сармоя ва пенсия жамғармалари, брокер ва лизинг фирмалари билан тўлдирилиши мумкин.

Давлат суғурта системаси бир неча ойлар давомида ислоҳ қилинади. Давлат суғуртаси органлари акционерлик асосидаги коммерция муассасаларига айлантирилади, янги суғурта компанияларини, шу жумладан чет эл иштирокидаги компанияларни тузишга рухсат этилади. Давлат суғурта назорати системаси ташкил қилинади. Суғурта ресурслари бюджетга ўтказилмайдиган бўлади.

Банкларни давлат йўли билан бошқариш мижозларнинг манфаатларини ҳимоя қилиш нуқтаи назаридан, уларнинг фаолиятини назорат этишдан иборатдир. Жумҳуриятларнинг марказий банклари зиммасига банклар очилганлигини рўйхатга олиш, уларнинг операцияларини, ҳисоб-китобларини назорат этиш, банкларнинг ўз бадаллари ҳисобига коммерция банклари мижозларининг манфаатларини ҳимоя қилиш воситаларини вужудга келтириш вазифаси юклатилади.

Бозорга ўтиш шароитида пул-кредит сиёсати тамомила янги хусусиятлар касб этади. Пул муомаласини ва қарз беришни тартибга солиш мақсадида кредит ва кассага қараб планлаштиришдан жами пул тушумлари ҳажмини тартибга солишга ўтилади. Дастлабки ойлардаги асосий вазифа — қарз беришни кескин қисқартириш ва пуллар ҳажми ўсишини чеклашдан иборатдир.

Дастлабки босқичда пул-кредит системасини тартибга солиш марказида банклар маблағларининг бир қисмини муомаладан чиқариб, уларни марказий банкда сақлаш учун топшириш вазифаси туради. Резерв системаси резервдаги талаблар нормативларини ўзгартирган ҳолда коммерция банклари кредит ресурсларини тартибга сола билади ва бинобарин, муомаладаги пуллар ҳажмига ва пулнинг қадрсизланиш жараёнига таъсир кўрсата олади.

Фойда сиёсати ҳам муҳим аҳамиятга эга бўлади. Дастлабки 3-6 ой мобайнида фоиз ставкаларининг ўртача даражасидан анча ортиқ бўлган ставкаларнинг янги структураси жорий этилади (узоқ муддатли омонат ставкалари қисқа муддатли омонатларга нисбатан, қарз ставкалари депозит ставкалардан юқорироқ бўлади). Бу эса қарз олишга бўлган талабни чеклаши ва нақд пулсиз эммиссияни камайтириши керак.

Молияни қайтариш системаси — банклардан турли усулларда пулни олиб қўйиш системаси туфайли пул-кредит сиёсатининг вазифаларидан келиб чиқиб белгиланган процентлар қисқаради; Шунга мувофиқ банклар ўз ставкаларини марказий банк ставкасига мувофиқлаштиришга мажбур бўладилар (ставка резерв системасининг барча аъзолари учун ягона бўлиши лозим).

ССЖИ ҳудудида тўловнинг бирдан-бир қонуний воситаси сифатида сўм мақомини белгилаш зарур. Бошқача қоғоз пуллар ва ясама пуллар чиқариш, ажнабий валютанинг тўлов воситаси сифатида муомалада бўлиши тақиқланади, бунда сўмнинг харид қобилиятини барқарорлаштириш мақсад қилиб қўйилади.

Ташқи иқтисодий фаолиятни қайта қуриш. Бозорга ўтиш ССЖИда жаҳон экономикаси билан ўзаро алоқада мусобақада ривожланувчи очиқ типдаги экономика қарор топишини талаб қилади. Шу сабабли асосий йўналишлар бож ҳудудининг, валюта системасининг, сармоя режими ва мамлакат ташқи иқтисодий сиёсатининг бирлигидан келиб чиқади ва бунда ана шу соҳаларда жумҳуриятларнинг ваколатларини кенгайтиришни тақозо қилади. Ана шу мақсадда жумҳуриятлар ваколати иштирокида ташқи иқтисодий алоқаларни бошқаришнинг умумдавлат органи тузилади.

Бозорга ўтиш шароитида корхона ташқи иқтисодий фаолиятда асосий сиймо бўлади. Корхоналарнинг иш соҳасидаги мустақиллигини таъминлаган ва давлат органлари вазифаларини ана шу операцияларни бошқаришга ва рағбатлантиришга қаратган ҳолда коммерция операцияларини корхоналар даражасига ўтказиб, ташқи иқтисодий фаолиятни давлат тасарруфидан чиқариш ва маҳаллийлаштириш кўзда тутилади.

Нефть, газ, олтин, олмос ва бошқа қимматбаҳо тошлар, махсус техника ва, эҳтимол, жумҳуриятлар билан мувофиқлаштириб олинган рўйхат бўйича бошқа айрим моллар умумиттифоқ экспорт ресурси ҳисобланади ва алоҳида реализация қилинади.

Идорага қарашли ташқи иқтисодий бирлашмалар воситачи фирмаларга, шу жумладан, акционерлик фирмаларига айлантирилади, зарур ҳолларда майдалаштирилади ва диверсификация қилинади.

Ташқи иқтисодий фаолиятни рағбатлантириш ва тартибга солиш учун:

Бевосита таъсир нормалари тарзидаги янги бож ва валюта қонунлари, шунингдек янги инвестиция қонунининг асослари қабул қилинади;

Табақалаштирилган валюта коэффициентлари бекор қилинади;

1991 йил 1 январдан валюта тушуми бевосита корхоналар ҳисобига ёзилади; Унинг бир қисми экспортни индустрлаштиришни рағбатлантирувчи нормативлар асосида иттифоқ ва жумҳурият бюджетларига албатта сотилиши керак;

Корхоналарнинг валюта мустақиллигини кенгайтириш учун валютани бозор нархида эркин олди-сотди қилиш йўли билан унинг ички бозори вужудга келтирилади; Жумҳурият банклари ва коммерция банкларининг бир қисми валюта ва кредит операцияларини амалга ошира бошлайдилар; Корхоналар ўз мулклари эвазига чет эл кредитларини мустақил жалб қилиш ҳуқуқини оладилар; 1991 йил март ойигача корхоналарнинг таваккал қилиб боғлаган ташқи алоқаларини суғурта қилиш системаси вужудга келтирилади, ташқи иқтисодий ахборотнинг иттифоқ системаси ишга туширилади, кадрларни тайёрлаш ва коргорлик хизматлари сифатини ошириш мақсадида «Бизнес мактаблари» ва консультация берувчи фирмаларнинг давлат сертификацияси ўтказилади.

Ташқи иқтисодий комплексни бошқариш асосан ҳуқуқий ва иқтисодий негизларга ўтказилади (бож пошлиналари, солиқлар, валюта курси, банк проценти). Мамлакат бозорида ташқи рақобатни тартибга солиб турувчи янги ССЖИ бож тарифи жорий этилади. Марказдан лицензия бериладиган экспорт молларининг сони ниҳоятда камайтирилади. Рақобатнинг ташқи иқтисодий қонунларига ва қоидаларига риоя қилиш устидан назоратнинг кенг кўламдаги системаси вужудга келтирилади, бож ва кўздан кечириш хизмати кучайтирилади.

Мамлакатга чет эл капитали муайян мақсадлар кўзланган ҳолда жалб қилинади. Капитални сармоя қилишнинг имкони бўлган шакллари (корхоналарни тўла мулкка айлантириш, концессиялар, эркин кордонлик зоналари) кенгайтирилади, Уларнинг афзал йўналишлари белгиланади. Чет эл сармоялари аста-секин хорижий маблағларни жалб қилишнинг асосий йўлига айланади. Ҳукуматлараро даражада чет эл давлатларининг ёрдами тариқасида ССЖИга бериладиган маблағларни марказлаштирувчи махсус фонд тузилиб, бу фонддан фойдаланиш қатъий назорат остига олинади.

Ички молияни, янги нархлар ва сўм қадрини барқарорлаштириш, сўмнинг мамлакат улгуржи ва валюта бозорида ички айланишига эришиш негизида совет валютасининг бемалол айланишига босқичма-босқич ўтилади. Бу ўтиш чет эл капитали операцияларидан бошланиб, сўнгра мамлакат тўлов балансининг барча жорий операцияларига ёйилади.

Пинҳона иқтисодиётни суриб чиқариш тадбирлари. Бозорга ўтиш пинҳона иқтисодиётни суриб чиқаришнинг энг самарали йўлидир.

Пинҳона иқтисодиётни тугатиш соҳасидаги асосий тадбирлар ислоҳотнинг энг муҳим йўналишларига мос бўлиб тушади. Жаҳон тажрибаси шуни кўрсатдики, пинҳона иқтисодиёт операциялари ҳажмининг 90 фоизидан кўпроғини бозорни вужудга келтириш соҳасидаги тадбирлар ёрдамида анча тез бартараф этиш мумкин.

Шунингдек, жумҳурият ва умумиттифоқ даражаларида:

Бақувват солиқ инспекциясини тузишни;

Фуқаролар ва жамоаларнинг ишлаб чиқариш воситаларига мулкчилигини ва улардан олинадиган даромадларни ҳуқуқий ва амалий жиҳатдан ҳимоя қилишни;

Иқтисодиётда, хусусан, оширилган солиқ ставкаларини белгилаш, яккаҳокимлар маҳсулотининг нархларини чеклаш ҳамда яккаҳокимликка қарши қонунлар билан белгиланадиган бошқа усуллар йўли билан яккаҳокимликни бартараф этишни;

Фуқаролар томонидан даромадлар ҳақидаги декларацияларни ҳар йили солиқ инспекциясига тақдим этишларини аста-секин жорий қилишни;

Махсус системалар (талонлар, буюртмалар, арзон нархда сотиш ва ҳоказолар) бўйича тақсимлашнинг ҳар хил турларини ниҳоятда қисқартиришни, бундай системалар зарур бўлган ҳолларда (чақалоқлар, беморларнинг алоҳида гуруҳлари учун) белгиланган имтиёзларнинг тўла-тўкис ошкора ва назорат остида бўлишини таъминлашни;

Иқтисодий жиноятларнинг энг хавфли турлари учун оширилган жиноий жавобгарликни кўзда тутувчи янги жиноят ва жиноят-процессуал, фуқаро ва фуқаро-процессуал, маъмурий қонунлар қабул қилишини таъминловчи қарорлар қабул қилиш таклиф этилади.

6. БОЗОРГА ЎТИШ ШАРОИТИДА ИЖТИМОИЙ СИЁСАТ

«Асосий йўналишлар»нинг эътибори ижтимоий руҳдаги бозор иқтисодиётига қаратилганки, бундай хўжалик системасида аҳолининг ҳар бир гуруҳи ва ижтимоий табақаси эркин меҳнат ва шахсий даромадларнинг ўсиши негизида ўз ҳаётий қобилиятлари ва талабларини қондириш учун кенг имкониятлар очади.

Халқ хўжалигида банд бўлган барча одамлар учун ўз билими ва тажрибасини қаерда ва мулк ҳамда хўжаликни юритишнинг қандай шакллари доирасида сарфлашни эркин танлаб олиш имконияти ижтимоий мавқеини оширишнинг муҳим омилларидан бирига айланади. Бунда халқ хўжалигининг белгилаб қўйилган нархлар бўйича маҳсулот ишлаб чиқарадиган таянч тармоқларининг ходимлари учун уларнинг бозор муносабатлари шароитларидаги фаолиятини рағбатлантирувчи тадбирларни кўзда тутиш зарур.

Янги хўжалик системасида ўз ишини бошлаш — кооператив ташкил қилиш, магазин, ресторан, шахсий такси эгаси бўлиш, кичик корхона очиш ёки бошқа бирор хўжалик шаклини ташкил этиш майли бўлганида янги имкониятлар очилади.

Ўз меҳнатини сарфлаш шаклларини эркин танлаб олиш деҳқонлар учун ҳам турмуш шароитини яхшилашнинг муҳим омили бўлади. Улар йирик хўжалик—колхоз ёки совхозни ёки кичик ижарачи жамоани ёки фермерлик хўжалигини эркин танлаб оладилар. Деҳқонлар шахсий даромади тез ўсишининг истиқболлари очилади. Бунда манфаатдорлик шаҳардан юбориладиган маҳсулотнинг тобора кўпайиб бориши билан мустаҳкамланади.

Бозор иқтисодиёти зиёлилар учун ўз билимлари ва қобилиятларини рўёбга чиқариш йўлида кенг имкониятлар очиб беради. Интеллектуал мулк ҳуқуқининг мустаҳкамланиши барча чинакам истеъдодли ва ўзига хос қобилиятларни равнақ топтириш учун шароит ва омил вужудга келтиради. Жамият учун зарур меҳнатни ташкил этиш шаклларини танлаш, турли хилдаги иттифоқ ва уюшмалар тузиш эркинлиги кенгайтирилади.

Шахсий меҳнат даромадларини ўстириш, аҳолининг ижтимоий-маданий ва маиший турмушдаги эҳтиёжларини қондиришда уларнинг ролини ошириш ҳамда шу асосда боқимандаликни тугатиш йўли янги ижтимоий сиёсатнинг муҳим жиҳатларидан бири бўлиб қолади. Аҳолининг барча табақалари учун ижтимоий неъматларнинг гарантияланган даражаси ижтимоий истеъмол фондлари орқали таъминланади ва бу таъминот энг кам даражадаги таъминот деб қаралиши керак. Бунда асосан меҳнатга лаёқатсиз фуқаролар, болалар, ногиронлар пенсионерлар бепул асосда ҳозиргача оладиган янги имтиёзлар ва ҳозиргачаёқ олаётган имтиёзлари эвазига истеъмолнинг юксакроқ даражасига эришадилар. Меҳнатга лаёқатли кишиларнинг ҳаммаси ўз турмуш даражаларини аввало ўз меҳнатлари ва шахсий даромадлари хисобига оширишлари лозим.

Аҳолининг реал даромадлари тушунчаси сифат жиҳатидан янги мазмун билан тўлдирилади. Бозорга ўтиш пайтида аҳоли барча табақалари оладиган энг муҳим неъмат — бозорнинг хилма-хил моллар ва хизматлар билан тўлдирилиши, уларнинг ҳар бир истеъмолчи томонидан эркин танлаб олиш имконияти, бинобарин, ўз талабларининг энг тўла (мавжуд пул маблағларини ҳисобга олган ҳолда) қондириш имкониятидир.

Бундан ташқари, ана шу даромадлар эвазига эркин сотиб олиниши мумкин бўлган неъматлар доираси анча кенгаяди. Аҳоли харажатида сифатли бўлган асосий уй-жойнигина эмас, балки сифатли дала ҳовли сотиб олиш, дам олиш учун харажатлар тобора муҳим ўрин эгаллаб боради.

Меҳнат қобилиятини йўқотган ёки объектив сабабларга кўра, (масалан, фарзандларининг кўплиги сабабли) моддий шароити унча яхши бўлмаган фуқаролар ижтимоий мавқеининг муттасил яхшиланиб бориши ҳам иқтисодиёт самарадорлигининг ошиши билан боғлиқдир. Маълумки, ССЖИ Олий Кенгаши қабул қилган қарорлар асосида яқин вақт ичидаёқ пенсиялар ва нафақалар оширила бошлайди.

Бозор муносабатларига ўтиш шароитида аҳолининг айрим гуруҳлари махсус ижтимоий дастурлар объектига айланиши керак. Бунда гап, аввало алоҳида ва мустақил яшовчи кексалар ва ногиронлар ҳақида, шунингдек етим болалар ва кўп болали оилалар ҳақида боради. Ана шундай дастурлар орқали уларнинг озиқ-овқат, уй-жой, медицина хизмати ва хизматнинг бошқа турларига бўлган ҳаётий муҳим талаблари қондирилиши керак. Минтақа даражасида (маҳаллий Советлар) ана шундай дастурларни амалга ошириш учун махсус хизматлар ташкил этиб, уларнинг фаолиятига жамоат ва диний ташкилотларни кенг жалб қилишлари лозим.

Аслида бозор муносабатлари шароитида одамларнинг икки тоифаси чинакамига ютқазишлари мумкин: биринчи тоифага дангаса ва ишёқмас кишилар кирадики, бозор уларни оқибат натижасида яхши ишлай бошлашга мажбур этади, иккинчи тоифага пинҳона иқтисодиёт соҳасида фаолият кўрсатаётган кишилар кирадики, бозор шаклланиши муносабати билан улар яшашининг иқтисодий негизи кескин тораяди.

Конкрет тарзда ҳозир фойдаланилаётган ижтимоий сиёсат усуллари ва воситаларини қуйидаги тарзда ўзгартириш таклиф қилинади.

Меҳнатга ҳақ тўлашни ислоҳ қилиш. Ишчи кучи қийматининг изчиллик билан ортиб бориши янги ижтимоий сиёсатнинг муҳим натижаси бўлади. Малакали ишчи кучининг ортиб боришига сарфланган реал харажатлар иш ҳақида тобора тўла акс этадиган бўлади, бу эса шахснинг илм олиши, тайёрланиши, маданий ва ижтимоий ривожланишига сарфланган маблағларни энг самарали маблағларга айлантиради. Меҳнатга ҳақ тўлашни ислоҳ қилиш жараёнида давлат тарифларига тегишли малакадаги ходимлар меҳнатига ҳақ тўлашнинг энг кам даражадаги кафолати деб қаралади. Шу нуқтаи назардан бу тарифлар мулк шаклидан қатъи назар мамлакатнинг бутун территориясида тадбиқ этиш учун ва барча корхоналар учун мажбурийдир. Бунда жумҳуриятлар ва корхоналар ўзларидаги мавжуд маблағлар ҳисобидан, лекин давлат тарифларидан кам бўлмаган иш ҳақи ставкаларини ўз билгиларича тайинлашлари мумкин.

Бу жиҳатдан давлат тариф системаси меҳнаткашлар ижтимоий ҳимоясининг омили ва ишлаб чиқариш самарадорлигини оширишнинг қудратли воситаси бўлади.

Янги тариф системаси айни вақтда халқ хўжалигининг ишлаб чиқариш ва ноишлаб чиқариш тармоқларини қамраб олиши зарур, токи маданият, соғлиқни сақлаш ва маориф ходимлари иш ҳақида худди шундай гарантияларга эга бўлишлари ва иш ҳақи даражаси жиҳатидан ишлаб чиқариш соҳасидаги ходимлардан орқада қолмасликлари керак.

Айни вақтда корхона раҳбарларини шартнома бўйича ёллашдан иборат янги система жорий этилади, бунда ҳам давлат тарифи иш ҳақи минимал ҳажми сифатида намоён бўлади.

Меҳнатга ҳақ тўлашнинг қолган барча масалалари — ҳақ тўлаш шакллари ва системалари, мукофот, рағбатлантириш, қўшимча ҳақ ва шу сингариларга оид масалалар давлат идораларининг аралашувисиз корхоналар томонидан мустақил равишда ҳал этилади. Бунда ҳар бир кишининг иш ҳақи чекланмайди ва даромад солиғи билангина тартибга солиб турилади.

Корхоналарнинг акцияларидан олинадиган даромад ва мулкдан олинадиган бошқа даромадлар даромадларнинг янги манбаи бўлади. Акция сотиб олган меҳнаткашлар ўз заводлари, фабрикалари, совхозлари ва бошқа корхоналарнинг хўжайинларига айланадилар, бу эса юқори унумли меҳнат қилишга қўшимча рағбат бўлади.

Меҳнатга лаёқатсиз аҳолини ва ўқувчиларни ижтимоий қўллаб-қувватлашни кучайтириш. Ҳозирги вақтда фуқароларнинг пенсия таъминоти тўғрисида қабул қилинган қонун 1990—1993 йиллар мобайнида амалга оширилади.

Янги пенсия системасининг муҳим хусусияти унинг энг паст истеъмол бюджетига ва бозор иқтисодиётининг ўзгариб турадиган шароитларига боғланганлигидир. Пенсия системасини ўзгартириш тадбирлари пенсияларнинг ўртача ҳажмини тахминан 1,5 баравар ошириш имконини беради.

Иқтисодиёт самарадорлиги ошиб борган сари бундан буён ҳам бола туғилиши ва тарбияси билан боғлиқ турли нафақалар, шунингдек ногиронларга нафақалар марказлаштирилган тарзда ошириб борилади. Талабаларнинг стипендиялари давлат маблағлари ҳисобидан анча кўпайтирилади.

Жумҳуриятлар марказлаштирилган тарзда белгиланган пенсиялар, нафақалар ва стипендия ҳажмини фуқаролар тегишли тоифалари моддий таъминотининг энг кам даражадаги кафолоти деб қабул қилишлари мумкин. Улар зарур маблағларни топиб, тўловлар ҳажмини кўпайтириш ҳуқуқига эгадирлар.

Бундан ташқари пенсиялар, нафақалар, стипендиялар системаси корхоналарнинг ўз фахрийлари, хотин-қизлар, ўқишга юборилган ёшлар учун ихтиёрий равишда жорий этган тўловлар билан мустаҳкамланиши мумкин.

Минимал истеъмол бюджети ва аҳолини пулнинг қадрсизланишидан ижтимоий ҳимоя қилиш воситаси. Минимал истеъмол бюджети кўрсаткичидан янги ижтимоий сиёсатни амалга оширишнинг муҳим воситаси сифатида фойдаланилади. Киши бошига ўртача даромад кун кечириш даражасидан кам бўлган оилаларга маҳаллий ва давлат идоралари биринчи навбатда ёрдам кўрсатадилар.

Айни вақтда бозор иқтисодиёти шароитида шахсий меҳнат даромадларининг ортиб бориши учун қулайроқ шароит яратиш ёрдамнинг асосий шакли бўлади. Бундай оилаларга шахсий ёрдамчи ёки деҳқончилик хўжалигини вужудга келтириш учун ер биринчи навбатда ажратилади, қарзлар имтиёзли асосда берилади ва ҳоказо. Алоҳида ҳоллардагина уларга бевосита моддий ёрдам ва мадад кўрсатилади. Энг кам истеъмол бюджети инсоннинг яшаши учун зарур бўлган турли моллар, хизматлар ва бошқа неъматлар сифатида белгиланади ва яшаш воситаларининг шунчаки минимуми эмас, балки ўсиш ва камол топиш имкониятини, истеъмол молларини танлашнинг муайян даражада эркин бўлишини таъминлаши керак.

Ҳозирги пайтда истеъмол бюджетининг ана шундай даражасини дарҳол белгилаб қўйишнинг иложи йўқ. Гап маблағ йўқлигида эмас. Мамлакатда ҳозирча бу истеъмолни узлуксиз таъминлаш учун етарли шароит йўқ. Истеъмол бозорида ҳамма нарса тақчил бўлиб, нархи турлича бўлган бир хил моллар аслида мавжуд эмас, пулли хизматлар системаси ривожланмаган, уй-жойни эркин сотиш йўлга қўйилмаган.

Шу сабабли биринчи босқичда 1991 йилги энг кам истеъмол бюджети «истеъмол халтаси»нинг чекланган ҳажми билан тасдиқланади. Кейинчалик бу нарса халқ хўжалиги имкониятлари ҳисобга олинган ҳолда қайта кўриб чиқилади.

Белгиланган энг кам истеъмол бюджети жумҳуриятларда тегишли ҳисоб-китоблар учун асосгина бўлиб хизмат қилади, жумҳуриятлар ўз маҳаллий шароитларини ҳисобга олиб ўзларининг энг кам истеъмол бюджетларини тасдиқлайдилар.

Мамлакатимизда бозор иқтисодиётига ўтиш айниқса давлат савдосида давлат нархлари билан сотиладиган истеъмол молларининг ялпи тақчиллиги шароитида рўй бермоқда. Истеъмол бозорини тартибга келтириш, уни моллар билан тўлдириш учун ярим—бир йил вақт талаб қилинади. Шу даврда айрим жумҳуриятлар, минтақалар ва шаҳарларда энг зарур маҳсулотларнинг гарантияланган истеъмолини таъминлаш учун норма бўйича тақсимлашдан фойдаланишга тўғри келади, бу нормани Совет ҳокимияти идоралари белгилайдилар. Бунда давлат энг зарур моллар бўйича шу давр мобайнида аҳоли манфаатларини кўзлаб, нисбатан паст қилиб белгиланган баҳоларни қўллаб-қувватлайди. Айни вақтда нархларнинг ўсиши одамларнинг аҳволини ёмонлаштирмаслиги учун уларнинг даромадларини пул қадрсизланишидан ҳимоя қилиш системаси керак бўлади. Бунга ўрнини қоплашларнинг ҳар хил турлари воситасида, аввало, даромадларни индекслаш ёрдамида, яъни «истеъмол халтаси»даги моллар чакана нархлари индексининг ўсишини ҳисобга олган ҳолда уларни кўпайтириш йўли билан эришиш кўзда тутилади. Бу иш ошкора амалга оширилади.

Пенсиялар, стипендиялар ва нафақалар бўйича юз фоиз ҳажмида, қатъий ойлик олувчи ходимлар (ҳарбий хизматчилар, ўқитувчилар, врачлар, илмий ходимлар, хизматчилар ва бошқалар) бўйича иш ҳақи даражаси ҳисобга олинган ҳолда 70 фоизгача индекслаш мўлжалланади. Хўжалик ҳисобидаги корхоналарда иш ҳақи фондини индекслаш керак бўлади.

Энг кам истеъмол бюджетини белгилаш ва аҳоли даромадларини индекслаш тартиби ССЖ Иттифоқи ва жумҳуриятлар қонунлари билан тартибга солинади.

Иш билан таъминлаш сиёсати. Ишлаб чиқариш самарадорлигининг оширилиши, истиқболсиз ва рентабеллиги паст корхоналарнинг тугатилиши, янги корхоналар ва тармоқларнинг вужудга келтирилиши биринчи навбатда хизмат кўрсатиш соҳасида (бу соҳада янги иш ўринлари вужудга келтирилади), шунингдек кооперативларда ва хусусий шўъбада ишчи кучининг қайта тақсимланишига олиб келади. Бунда ходимларнинг бир қисми вақтинча ижтимоий ишлаб чиқариш-

(Давоми 7-бетда).

ХАЛҚ ХЎЖАЛИГИНИ БАРҚАРОРЛАШТИРИШ ВА БОЗОР ИҚТИСОДИЁТИГА ЎТИШНИНГ АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ

(Давоми. Боши 4-, 5-, 6-бетларда).

дан четда қолади. Вазифа одамнинг ишсиз юрадиган даврини мумкин қадар қисқартиришдан иборат.

Маҳаллий Советлар таркибида иш билан таъминловчи махсус давлат хизмати тузилиб, у иш топиб бериш билангина шуғулланмай, янги иш жойлари ташкил этилишига, қайта ўқитиш ва қайта тайёрлашда ёрдам беради, касбга йўллаш ишларини олиб боради, ниҳоят, вақтинча ишсиз қолган кишиларнинг моддий таъминотини ўз зиммасига олади. Маҳаллий Советлар вақтинча иш билан банд бўлмаганлар учун ҳақ тўланадиган жамоатчилик ишларини ташкил қиладилар. Энг муҳими шуки, иш билан таъминлаш хизмати одамларга бепул хизмат кўрсатади.

Умумиттифоқ ва жумҳурият кўламида аввало, ишчи кучи кўп бўлган районларда аҳолини иш билан таъминлаш юзасидан махсус дастурлар амалга оширилади. Аҳолини иш билан таъминлашга ёрдам фонди тузилади.

Ишсиз қолган кишилар моддий таъминотининг ҳозир амалда бўлган системасига қўшимча тарзда бирор сабабга кўра ходимни ишга тезда жойлаш ёки қайта ўқитиш имкони бўлмаганида ишсизлик бўйича бевосита нафақа жорий этиш кўзда тутилади.

Уй-жой ислоҳоти. Ишчи кучи талаб ва таклифга қараб мамлакатда ва унинг ташқарисида эркин кўчиб юришини тақозо қилувчи меҳнат бозори, агар уй-жой бозори бўлмаса, нормал амал қилолмайди.

ССЖИ Президентининг шу масалага оид Фармонига биноан ишлаб чиқилаётган уй-жой ислоҳотини ўтказиш тартиблари ва шартлари яқин вақт ичида кенг муҳокамага қўйилади.

Бозор шароитида ижтимоий соҳа. Бозор иқтисодиётига ўтиш пайтида халқ хўжалигининг бозордан ташқари шўъбасини, принцип жиҳатидан коммерция мезонларига қараб белгиланиши мумкин бўлмаган тармоқлар ва фаолият турларини Иттифоқ ва жумҳурият даражасида қўллаб-қувватлаш ғоят муҳим вазифадир. Соғлиқни сақлаш, жисмоний тарбия, спорт, таълим, маданият ва санъатнинг катта қисми, табиатни муҳофаза қилиш, асосий фанлар ва ҳоказолар шу жумлага киради. Бозордан ташқари шўъбага кирувчи тармоқлар ва фаолият турлари жамият ҳаётида ниҳоятда муҳим роль ўйнайди: бу соҳаларда жамиятнинг келгусидаги ривожланиши учун илмий, ижтимоий ва маданий имконият яратилади, мамлакатимизда яшовчи халқларнинг тарихий ва маънавий анъаналари сақланади.

Бу экономиканинг шундай бир шўъбасики, ҳатто халқ хўжалигини барқарорлаштириш даврида ҳам бу соҳага молиявий ва бошқа чекланишлар жорий этилмайди. Ижтимоий соҳа бюджети жамият ва қонун чиқарувчи хокимиятнинг маданиятга, таълимга, халқ соғлиғини мустаҳкамлашга, илм-фанга ва табиатни муҳофаза қилиш тадбирларига ҳақиқий муносабатининг бош кўрсаткичи бўлиб қолмоқда.

Соғлиқни сақлаш соҳасида зарур даволаш-профилактика ёрдамидан ҳамманинг баҳраманд бўлишидан иборат қоидани изчиллик билан амалга ошириш, давлатга қарашли бепул медицина муассасалари шохобчаларини ривожлантириш кўзда тутилади.

Бошқа медицина хизматларига нисбатан тиббиёт соҳасидаги коммерциясиз муассасалар билан коммерция корхоналарини қўшиб олиб бориш сиёсати ўтказилиши керакки, коммерция муассасалари хизмат ҳақи ҳисобига юқори сифатли ғоят қулай хизмат кўрсатадилар, «соғломлар учун тиббиёт»нинг барча турлари билан, шунингдек даволанишга эмас, балки парвариш қилишга муҳтож бўлган кишиларга хизмат кўрсатиш билан шуғулланадилар.

Даволаш, касалликнинг олдини олиш ва парвариш қилиш учун харажатларни корхоналар ва фуқароларнинг бюджетга ажратмалари, бадаллари ҳисобига вужудга келтириладиган махсус суғурта жамғармаларидан маблағ билан таъминлашни тақозо қилувчи суғурта тиббиёти вужудга келтирилади.

Таълим соҳасида давлат умумий ва махсус ўрта таълим муассасалари шохобчаларини, шунингдек ҳунар-техника таълимини ва кадрларни қайта тайёрлашни, олий ўқув юртларини кўп жиҳатдан маблағ билан таъминлайди. Маҳаллий идоралар таълим эҳтиёжлари учун аҳолидан махсус солиқ олишни жорий этиш имкониятига эга бўладилар. Бу мақсадларга корхоналарнинг маблағларини жалб этишни ҳам рағбатлантириш зарур.

Бепул давлат муассасалари билан бир қаторда коммерция типидаги ўқув юртлари шохобчаларини кенгайтириш мўлжалланади.

Маданият ва санъат соҳасида маданий-тарихий меросни сақлаш ва қайта тиклашни, эстетик тарбияни, ижодий изланишларни қўллаб-қувватлаш, аҳолининг маданий ижодкорлигини ривожлантириш сиёсати ўтказилади.

Бунда маданият ва санъат соҳасидаги фаолиятнинг ижтимоий жиҳатдан муҳим турларини жамият ва давлат томонидан иқтисодий қўллаб-қувватлашнинг роли кучайиб бориши керак. Бюджетдан маблағ ажратиш билан бир қаторда маданиятга бюджетдан ташқари манбаларнинг харажатлари ҳар томонлама рағбатлантирилади.

Давлат ижтимоий фанларнинг қўллаб-қувватланишини ва ривожланишини таъминлайди.

Табиатни муҳофаза қилиш ва экологик хавфсизлик соҳасида мамлакатимиз олдида айниқса қийин ва долзарб вазифалар турибди. Мамлакатдаги экологик вазиятни тубдан соғломлаштириш ишлаб чиқариш аппаратини тамомила янгилашни ҳамда экология эҳтиёжларига бевосита харажатларни иқтисодиёт зиммасига юкланадиган асосий вазифалардан бирига айлантиришни талаб қилади.

Хўжалик объектларининг экология пухталигини тубдан оширишга, бу объектларнинг бенуқсон ишлашига қаратилган тадбирлар комплексини пайсалга солмасдан ишлаб чиқиш ва амалга ошириш керак бўлади. Фондларнинг эскириб бораётганлиги муносабати билан ва ишлаб чиқариш меъёри бузилишининг кучайиб бориши оқибатида ҳалокатларнинг бундан буён ортиб бориши мумкинлиги эҳтимоли туфайли бу биринчи галдаги вазифага айланмоқда. Чернобиль ҳалокатининг оқибатларини тугатиш соҳасида кечиктириб бўлмайдиган тадбирларнинг амалга оширилиши энг муҳим вазифалардан биридир.

Бозор шароитида маҳаллий Советларнинг атроф-муҳитни ифлослантириш нормасини (ишлаб турган корхоналардан чиқариладиган зарарли чиқиндиларнинг энг кам, эришиш мумкин бўлган даражасини белгилаб қўйиши) белгиланган даражада зарарли чиқиндилар чиқарганлик учун ҳақнинг дастлаб оз даражада (корхоналарнинг молиявий имкониятларини ҳисобга олган ҳолда) белгилаб қўйишлари, бироқ экологияни бузувчи объектларни қатордан чиқаришнинг тасдиқланган муддатлари етиб келган пайтда амалда етказиладиган зарарга даражасига қараб кескин ортиб борувчи тўловларнинг, шунингдек белгиланган миқдордан ортиқча чиқитлар чиқарганлик учун жарималарни белгиланган нормаларни бузиш эвазига олинган даромадларнинг тўла ҳажмида ундириб олиш ғоят муҳим роль ўйнайди.

Табиатдан фойдаланишни тубдан яхшилаш мақсадида табиий бойликлардан — ердан, қайтадан вужудга келмайдиган табиий бойликлардан фойдаланганлик учун ҳақ (солиқ) олишга тайёргарлик кўриш ва жорий этиш, сув учун ва ўрмондан фойдаланганлик учун тўланадиган ҳақни иқтисодий жиҳатдан асосланган даражага кўтариш зарур. Қайтадан вужудга келтирмайдиган табиий бойликлардан фойдаланганлик учун солиқнинг қонун орқали мустаҳкам белгилаб қўйилган улуши маҳаллий бюджетларга тушмоғи лозим.

7. БОЗОР МУНОСАБАТЛАРИГА ЎТИШ ШАРОИТИДА ТУЗИЛИШ ВА САРМОЯ СОЛИШ СИЁСАТИ

Иқтисодиётнинг замонавий тузилишини вужудга келтириш бозор хўжалигига ўтишнинг ва у муваффақиятли ишлашининг зарур шартидир. Вазиятнинг мушкул жиҳати шундаки, вужудга келган бузишларнинг томир ёйиб кетганлиги бозор воситаларига асосланган иқтисодиётга ўтиш йўлидаги ҳар қандай интилишларга йўл қўймайди, бунинг учун айни бир вақтда унинг тузилишини қайта қуриш зарур.

Структурани қайта қуришнинг асосий йўналишлари:

Иқтисодий ўсишнинг ижтимоий заҳираларини сафарбар қилишнинг зарур шарти сифатида иқтисодиётнинг ривожланган индустриал истеъмол соҳасини вужудга келтиришдан;

Бойликларни исроф қилувчи иқтисодиёт ва такрор вужудга келаверишининг асосий сабаби сифатида халқ хўжалигининг тузилиш-технологик номутаносиблигини бартараф этишдан иборат.

Иқтисодиётнинг истеъмол соҳасини илдам ривожлантириш. Тузилиш ва сармоя солиш сиёсати самарасиз қурилишни қисқартириб, айни вақтда куч-ғайратлар ва бойликларни энг кўп самара берадиган, иқтисодиётни ижтимоий соҳага буриб юбориш вазифасига энг кўп даражада мос бўлиб тушадиган соҳаларга жамлашни таъминлаши лозим.

Мол заҳираларининг истеъмол бозори фойдасига тезроқ бўшатиб олиниши корхоналар ва капитал қурилишнинг моддий бойликларига ва пул маблағларига бўлган талабини кескин қисқартиришга ҳал қилувчи даражада боғлиқ бўлади. Шу мақсадда:

ҳозирги вақтда халқ хўжалиги эҳтиёжларига мувофиқ келмайдиган амалдаги сармоя сарфлаш дастурларининг бажарилишини тўхтатиб туриш;

Иқтисодиётнинг тузилишини буриб юбориш ва қурилишни нормаллаштириш учун бошлаб қўйилган ишлаб чиқариш қурилишларининг анча қисмини ёпиб қўйиш;

қурилишни норматив муддатларда туґаллаш учун зарур миқдордаги қурилиш қувватлари билан таъминламаган объектлар қуришни тақиқлаш;

Ноишлаб чиқариш ва уй-жой қурилишига мўлжалланган мустақил қурилиш ташкилотлари ажралиб чиқишини рағбатлантириш йўли билан қурилишдаги ҳокимликни тугатиш зарур.

Айни вақтда эҳтиёж бўлмаган маҳсулотларни ишлаб чиқараётган ёки сармоя солиш дастурлари қисқариши оқибатида маҳсулоти сотилмай қолаётган машинасозлик корхоналарининг соҳасини ўзгартириш ёки уларни ижарага топшириш лозим. Бўшаб қолган материал ва механизмлар сотилади. Қувватларнинг бир қисмидан дарҳол маҳсулот ишлаб чиқариш ва аҳолига хизмат қилиш учун фойдаланиш мумкин.

Бундан ташқари, корхоналарнинг ўз маблағларидан фойдаланишни бир мунча вақт чеклаб қўйишга тўғри келади. Бу тарбия сармоя учун махсус солиқлар ёрдамида таъминланиши мумкин. Шу билан бирга сармоя учун мўлжалланган ссуда фоизларини кам деганда 15 фоиз даражасига (норматив самарадорликка) кўтариш мақсадга мувофиқдир. Иккинчи томонда, банкларга қўйилган маблағ фоизини ошириш ва уни сақлаш муддатларига қараб табақалаштириш корхоналарининг ресурсларга бўлган талабини чеклаш ва сармоянинг самарадорлигини ошириш имконини берган бўлур эди.

Санаб ўтилган тадбирлар берадиган жами самара ёрдамида бюджетдаги камомадни 30-40 миллиард сўм миқдорида қисқартириш мумкин. Бунда қурилишдаги ва машинасозликдаги ишлаб чиқаришнинг қиймат ҳажмлари бироз камайишини кутиш мумкин, аммо бу ҳол тузилиш соҳасидаги ҳақиқий омилкорликнинг табиий белгиси бўлади.

Энергия бойликларини тежаш бениҳоя катта аҳамиятга эга бўлади. Вазифа исрофгарчиликни камайтиришдан, бойликларни қайта ишлаш мукаммаллигини оширишдан ва шу асосда 5-10 йил мобайнида бойликларни истеъмол қилиш ҳажмларини барқарорлаштиришни таъминлашдан иборат. Энергия — хом ашё ресурсларни чет элларга сотишни кўпайтириш одатидан воз кечиш зарур.

Ёқилғи-энергетика комплекси тармоқларини вазминлик билан ривожлантириб, уни ички энергия таъминотини барқарорлаштиришга яқинлаштириш сиёсати истиқболда мамлакатнинг ёқилғи-энергетика комплексига маблағ сарфлашнинг йиллик ўсишини мўътадил даражада ушлаб туриш имконини беради, деб кутмоқ керак.

Ишлаб чиқаришнинг ёрдамчи соҳалари — транспорт, алоқа моддий бойликларини сақлаш соҳалари тузилиш-сармоя сиёсатида алоҳида ўрин олиши керак. Бу соҳаларнинг ҳозирги ҳолати бозорни шакллантиришда танг жой бўлибгина қолмай, халқ хўжалигининг энг муҳим тармоқларини мушкул аҳволга солиб қўйиши ҳам мумкин. Бу соҳаларга сармоя солиш истеъмол моллари ишлаб чиқариш билан баб-баравар устунликка эга бўлиши керак. Капитал маблағ сарфлашнинг технология тузилишидаги каттагина илғор ўзгаришларни мудофаа тармоқларининг соҳасини ўзгартириш ва қурилишдаги хўжалик ислоҳоти туфайли олинадиган самарани эътиборга олиб тармоқлар ва комплекслар бўйича сармоя ресурсларидан фойдаланишнинг самарасиз соҳаларини эҳтимол тутилган тарзда қисқартириш соҳасидаги бевосита тахминлар ўн иккинчи беш йиллик даражасига нисбатан халқ хўжалигининг ишлаб чиқариш соҳаларига капитал маблағ сарфлаш ҳажмини бирмунча қисқартириш йўлини тутиш имконини беради. Бунда ижтимоий дастурларни амалга ошириш учун капитал маблағ кўпайиб боради.

Давлат фан-техника сиёсати. Илм-фан соҳасида давлат фундаментал тадқиқотларни пул билан таъминлашни ва уларни амалга ошириш учун зарур тузилмаларни, замонавий технологиялар ривожланишини таъминлайдиган энг муҳим ташкилотларни, шунингдек халқ хўжалиги тармоқларидаги технологияга инқилобий руҳ бағишлай оладиган истиқболли ишланмаларни қўллаб-қувватлашни ўз зиммасига олади.

Шу билан бирга илм-фан соҳасида ўтказиладиган ўзгартишлар жамиятнинг сиёсий ислоҳотлари, иқтисодий ислоҳот ва фан-техника тараққиётини жадаллаштиришнинг узлуксиз бирлиги асосида амалга оширилиши мумкин. Шу сабабли бозор муносабатларига ўтганда фан-техника имкониятларининг, айниқса мамлакат учун узоқ муддатли, стратегик жиҳатдан муҳим соҳалар ривожланишини таъминлайдиган қисми барбод бўлмаслиги керак. Бир томондан, иқтисодий тадбирларнинг ишлаб чиқаришнинг фан-техника ютуқларига мойиллигини оширишга, ижодий ташаббускорлик ва омилкорликни рағбатлантиришга таъсири бозор муносабатларини шакллантириш соҳасида шу тадбирларнинг бош мезонидир. Иккинчи томондан, илмий имкониятларини сақлаб қолишда ва мустаҳкамлашда, фан-техника тараққиётининг устун йўналишларини ривожлантиришда давлатнинг ролини айниқса ўтиш даврида кучайтириш зарур.

Амалий тадқиқотлар ва ишланмаларнинг жуда кўпчилиги тижорат асосларида ўтказиладиган бўлади. Фан-техника маҳсулоти бозори вужудга келтирилади, илмий-тадқиқот ва тажриба-конструкторлик ишланмалари билан шуғулланадиган муассасаларнинг тузилиши қайтадан ташкил этилади, бош илмгоҳларнинг ҳукмронлигини тугатиш, кордонлик ва рақобатни ривожлантириш мақсадида бу илмгоҳлар кичиклаштирилади. Янги тузилган ва таваккал жамғармаларининг молиявий мадади билан кичик илмий ва муҳандислик фирмаларини тузиш рағбатлантирилади.

Ҳарбий саноат комплексининг соҳасини ўзгартириш. Уни ўзгартириш режаси халқ хўжалигининг умумий иқтисодий дастури сифатида ишлаб чиқилиши, унинг мазмуни мамлакат иқтисодиётининг тузилишидаги ўзгартишларнинг стратегияси барча таркибий қисмлари билан узвий равишда боғланиши лозим.

Бу дастурни амалга ошириш якунида халқ хўжалигининг халқ истеъмоли молларига бўлган эҳтиёжини қондиришга қаратилган янги ишлаб чиқариш соҳалари (деҳқончилик-саноат комплекси, енгил саноат, савдо учун технология машина-ускуналари, тиббиёт техникаси, фуқароларга хизмат қиладиган самолётсозлик ва кемасозлик соҳалари) барпо этилади.

Илмий-тадқиқот илмгоҳларининг, конструкторлик ташкилотларининг қудратли фан-техника имкониятларидан ва мавжуд тажриба базасидан фойдаланиб, саноатнинг мудофаа соҳаларини ўзгартириш жараёнида иқтисодиётни ижтимоий соҳага буриб юборишни кучайтириш, саноатнинг энг муҳим тармоқларида фан-техника тараққиётини таъминлаш вазифаларини ҳал этиш имконини берадиган янги замонавий ишлаб чиқаришлар вужудга келтирилиши керак.

Мудофаа саноати тармоқларидаги фан-техника имкониятларидан фойдаланиш, техниканинг махсус янги турларини, ресурсларни тежайдиган технологияларни ва истиқболли материалларни ишлаб чиқаришни ўзлаштириш мазкур тармоқларнинг имкониятларини мамлакатимиз ва чет эл саноатининг фуқароларига хизмат қиладиган тармоқлари билан бирлаштиришнинг энг муҳим йўналиши бўлади.

Бу эса жаҳон бозорига бир қанча юксак технологиялар билан чиқиш ва ички бозорни алоҳида мураккаб ҳамда илм-фанга асосланган истеъмол моллари ва тирикчилик маҳсулотлари билан яхшироқ таъминлаш имконини беради.

Мудофаа комплексини иқтисодиётнинг бошқа соҳаларидан ажратиб турган тўсиқлар олиб ташланган тақдирда, уни тинч соҳага самарали равишда айлантириш мумкин. Уни мамлакатнинг мудофаа қобилиятини таъминлаш билан жуда чамбарчас боғланган корхоналарни Иттифоқ мулки сифатида қолдириб, уларни бошқаришни юксак даражада марказлаштириш билан бирга қўшиш мумкин.

Ҳарбий буюртмалар қисқариши муносабати билан мудофаа комплекси корхоналари илгари етказиб берилган товар-материал бойликлардан фойдаланиш ва уларни сотиш соҳасида, қувватларни иш билан таъминлаш ва соҳасини ўзгартириш учун зарур бўлган катта сармоялар топиш соҳасида қийинчиликларга дуч келади. Бу муаммоларни қаттиқ молиявий ва қарз бериш сиёсати шароитида ҳал этиб, давлат бюджетига камроқ умид боғлашга, маблағ топиш манбаларини ва мол сотиш бозорларини, жумладан чет эллардан ҳам қидириб топишда омилкорлик кўрсатишга тўғри келади. Айни вақтда мудофаа комплексини тинч соҳага хизмат қилдириш йўлининг иқтисодиётни соғломлаштиришга қўшадиган ҳиссаси аввало мудофаа комплекси корхоналарида фойдаланиладиган техника ва технологияни самарали жорий этиш ҳисобига фуқароларга хизмат қиладиган соҳалардаги ресурсларни кенг миқёсда тежашга буришдан иборат бўлади.

Иқтисодиёт тузилишини қайта қуришнинг давлат йўли билан тартибга солиш тадбирлари. Корхоналарнинг хўжалик соҳасидаги ташаббускорлиги ва аҳолининг кордонлик соҳасидаги фаоллиги иқтисодиёт тузилишини қайта қуриш жараёнининг ҳаракатлантирувчи кучи бўлиб қолиши керак. Мазкур корхоналар ва аҳоли учун таъсирчан ҳуқуқий ҳамда иқтисодий кафолатлар керак. Давлат йўли билан тартибга солиш тадбирлари ёрдамида бу қудратли омил биринчи галда истеъмол бозорини мўл-кўл таъминлашга қаратилган бўлиши лозим.

Давлатнинг марказлаштирилган ва маҳаллийлаштирилган тармоқ, аввало сармоя сарфлаш дастурлари алоҳида роль ўйнаши лозим.

Давлатнинг марказлаштирилган тармоқ дастурлари (масалан, мудофаа, космос, минерал-хом ашё дастурлари) ССЖИ Олий Кенгаши томонидан тасдиқланадиган қатъий режалаштирувчи ҳужжатларга мувофиқ амалга оширилиши керак. Маҳаллийлаштирилган дастурлар (масалан, озиқ-овқат, уй-жой, экология, меҳнатни муҳофаза қилиш, сиҳат-саломатлик ва шу каби дастурлар) учун умумиттифоқ даражасида уларни амалга ошириш қоидалари (шу жумладан Иттифоқ идораларининг ҳуқуқ доирасига ўтказилган тартибга солувчи асосий иқтисодий воситалар ва енгилликлар) ҳамда Иттифоқ бюджетидан ажратиладиган маблағ тасдиқланади.

Аввалбошда камомад шароитида давлат дастурларини бюджетдан ва натурал тарзда моддий-техникавий таъминлашни айни бир вақтда келишиб амалга оширишга тўғри келади.

8. БОШҚАРУВ СИСТЕМАСИНИ ҚАЙТА ТУЗИШ

Кучли ва аниқ ташкил этилган давлат ҳокимияти шароитидагина бозор муносабатларига ўтиш ва бу муносабатларнинг самарали амал қилиши мумкин бўлади. Ривожланган бозор иқтисодиётини вужудга келтиришга ва аҳолининг юксак турмуш даражасига эришган барча мамлакатларнинг тажрибаси шундан дарак беради.

Мамлакатни қамраб олган чуқур инқироз ва бузғунчилик жараёнлари кучайган шароитда ижтимоий иноқликка эришиш, мамлакат ва унинг халқи тақдирини азиз билувчи барча ижтимоий кучларни бирлаштириш орқалигина нуфузли ва кучли ҳокимиятни барпо этиш мумкин.

Давлат ва хўжаликни бошқаришнинг бозор типидаги иқтисодиётни шакллантириш мақсадини кўзлайдиган ҳамда Иттифоқ, жумҳурият ва маҳаллий идораларнинг самарали ўзаро алоқасини таъминлайдиган янги тузилмаларига қатъият билан ўтиш лозим. Иқтисодий ислоҳотларни ҳамда бозор муносабатларига ўтиш дастурларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш давлат бошқарувининг махсус вазифаси сифатида зудлик билан ажратиб қўйилишини иш манфаатлари талаб қилади.

Бунда аввало, ССЖИ Президентига ССЖИ Олий Кенгаши яқинда бериб қўйган ваколатлардан имкони борича кўпроқ фойдаланиш керак. Мана шу вазиятда Федерация Кенгашининг ўрни ва аҳамиятини ошириш лозим бўлур эди, бу Кенгаш жумҳуриятлар ўртасида келишиб олинган қарорларни умумиттифоқ ва жумҳурият ҳокимият органлари орқали ишлаб чиқиб, амалга оширилиши керак. Шу мақсадда Федерация Кенгаши ҳузурида жумҳуриятлараро иқтисодий комитет тузилади, бу комитет жумҳуриятларнинг мухтор вакилларини, мутахассислар ва олимларни ўз ичига олади.

Янги вазифалар ҳамда ССЖИ Президенти билан Федерация Кенгашининг оширилган масъулияти олдида ижроия ҳокимиятнинг, шу жумладан олий поғонадаги ҳокимиятнинг тузилиши ва вазифалари қайтадан идрок этилиши лозим. Иттифоқ даражасидаги давлат ҳокимияти ва бошқарув идораларининг тузилиши тўғрисидаги масала Иттифоқ шартномасини тузиш вақтида ҳал этилади. ССЖИ ҳукумати халқ хўжалигини барқарорлаштириш ва бозор иқтисодиётига ўтиш тадбирларини амалга ошириш учун ўз ваколатларидан фойдаланиши керак. Шу мақсадда ҳукуматнинг тузилиши ва шахсий таркиби муайян даражада янгиланиши зарур. Аввало, ССЖ Иттифоқи ижроия органларида жумҳуриятларнинг вакиллиги, умумиттифоқ ва жумҳурият ҳокимият органларининг чамбарчас алоқаси лозим.

Жумҳуриятларнинг ҳукуматлари ва турли поғоналардаги ижроқўмлар икки ёқлама тобеликда бўлишлари — тегишли халқ депутатлари Советларига ва юқори ижроия идораларига бўйсунадиган бўлишлари учун ижроия органларининг ўзаро бўйсуниш тик занжирини зудлик билан қайта тиклаш керак. Юқори органларнинг ўз ҳуқуқ доирасида қабул этган қарорлари қуйи идоралар учун мажбурийдир.

Иш шундай олиб борилсинки, янги тузилган идоралар бозор иқтисодиётининг талабларига мос келмайдиган идораларни изчиллик билан муқаррар суриб чиқараверсин. Бир мақсадни кўзловчи икки вазифани ҳал этиш: бозор иқтисодиётининг тузилмаларини шакллантириш ва шу тузилмалар ёрдамида маъмурий система идораларини аста-секин суриб чиқариш; воқеалардан илдамлаб кетмаслик, халқ хўжалигида зарур шарт-шароитлар вужудга келишини ҳисобга олмай туриб, мавжуд бўғинларни бузиб ташламаслик лозим.

Яқин вақт ичида бозор муносабатларига ўтиш туфайли пайдо бўладиган янги вазифаларни бажарадиган бир қанча умумиттифоқ ва жумҳурият идораларини тузиш керак бўлади. Давлатнинг шартномавий системасини авж олдириш лозим, бу — давлат эҳтиёжлари учун маҳсулот ишлаб чиқариш буюртмаларини берадиган, пудратчиларни танлайдиган, шартномалар тайёрлайдиган ва тузадиган ташкилотлар мажмуидан иборат бўлади. ССЖИ давлат мол-мулки жамғармасини, қимматли қоғозлар устидан назорат қилувчи давлат инспекциясини, нарх-наво ва стандартлар давлат инспекциясини, маҳаллий ривожланиш сармоя жамғармасини, Умумиттифоқ валюта жамғармасини, иқтисодиётнинг умумиттифоқ валюта жамғармасини, аҳолини иш билан таъминлашга кўмаклашиш жамғармасини, ССЖИ монополияга қарши комитетини, ССЖИнинг давлат суғурта назоратини, ССЖИ пенсия жамғармасини, кичик корхоналарга ва кордонларга кўмаклашиш комитетини ҳамда жумҳуриятларда тегишли ташкилотларни ҳам тузиш керак.

Ташаббус тарзида ва давлатнинг мадади билан жамғарма ҳамда мол биржаларини, суғурта, молиявий фаолиятни назорат қиладиган тафтиш, акционерлик, воситачи компаниялар, коммерция банклари, савдо уйлари, савдо-воситачи фирмалари, тижорат марказлари ва компаниялари, кимошди савдо ташкилотлари, ярмаркалар ва шу кабиларни тузиш режаларини амалга ошириш зарур.

Мамлакат халқ хўжалигини барқарорлаштириш ва бозор иқтисодиётига ўтишнинг масъулиятли даврида ССЖ Иттифоқи ва жумҳуриятларнинг янги иқтисодий шароитларни белгилаб берувчи олий ҳокимият идоралари ўрни ва аҳамияти ортади.

ССЖИ Олий Кенгашига ижтимоий кафолатлар, пул даромадларини индекслаш системасини барпо этишни, банк системаси ва пул муомаласини бошқаришни қайта қуришни кўзда тутувчи қонун лойиҳалари, божхона кодекси киритилган, уларни олий кенгашнинг шу йилги ва келгуси сессияларида кўриб чиқиш белгиланган.

Иттифоқдош ва мухтор жумҳуриятларнинг Олий Кенгашлари ҳамда уларнинг ҳукуматлари умумиттифоқ бозорининг амал қилишига оид келишиб олинган қоидаларга риоя этиш асосида тадбирларнинг комплекс системасини амалга оширишлари лозим. жумладан:

жумҳурият ва коммунал мулкини давлат ихтиёридан чиқариб хусусийлаштириш;

кордонлик фаолиятини ривожлантириш ва қўллаб-қувватлаш;

иқтисодиётдаги ҳукмронликни тугатиш, таркиб топган ташкилий тузилмаларни қайта қуриш;

бозорга кўмаклашувчи соҳаларни фаол ривожлантириш учун ташкилий ва иқтисодий шарт-шароитларни вужудга келтириш;

тузилиш-сармоя сарфлаш сиёсати;

нарх белгилаш системасини либераллаштириш;

даромадларни тартибга солиш ва аҳолини ижтимоий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш соҳаларида шундай қилиниши керак.

Жумҳуриятларнинг қонун чиқарувчи олий органлари бир-бирига тобе бўлган бошқарув органларининг маҳаллий системасини тузишлари ҳам лозим, бу органлар жойларда бозор иқтисодиётига ўтиш дастурини турмушга татбиқ этиш соҳасидаги ишни мувофиқлаштириб турадиган бўладилар.

Давлат секторининг мол-мулкини хатлаш ва экспертизадан ўтказиб баҳолаш соҳасида жумҳуриятлар зиммасига катта иш юкланади, бу мол-мулкни, аввало чала ётган қурилиш объектларини, ўрнатилмаган машина-ускуналарни, бинокорлик материалларини, транспорт воситаларини, савдо, умумий овқатланиш, маиший хизмат корхоналари ва ташкилотларини фуқароларга сотадиган ким ошди савдосини уюштириш лозим бўлади.

Ер ва уй-жой ислоҳотлари асосий принципларини ишлаб чиқиб, амалга оширишга киришиш, кордонлик фаолиятини, деҳқончилик-саноат комплексини, иқтисодиётнинг бозорга тааллуқли бўлмаган секторини қўллаб-қувватлаш дастурини амалга оширишни таъминлаш — жумҳурият идораларининг махсус вазифасидир.

ССЖИ Вазирлар Кенгаши, жумҳуриятларнинг ҳукуматлари Умумиттифоқ бозори амал қилишининг ягона қоидаларига асосланиб ва молиявий соҳани соғломлаштиришга оид чора-тадбирларни зудлик билан мувофиқлаштирган ҳолда рўёбга чиқариш мақсадида асосий йўналишлардан келиб чиқадиган қуйидаги қарорларни қисқа муддатда қабул қилишлари зарур:

аввало, бюджетнинг камомадини қисқартиришга, пул муомаласини барқарорлаштиришга ва сўмни мустаҳкамлашга қаратилган пул, кредит, молия ва валюта сиёсатини кучайтириш тўғрисидаги;

асосий турдаги маҳсулотларнинг, моллар ва хизматларнинг нархларини давлат йўли билан тартибга солиш қоидалари ҳақидаги;

ягона божхона қоидаларига қатъий риоя этиш, мамлакат ҳудудида молларни бемалол сотиш нормаларидан ва бошқа чеклашлардан фойдаланишга йўл қўймаслик ҳақидаги;

бухгалтерия ҳисоб-китоби ва ҳисоботининг ягона услубий асосларини ишлаб чиқиш тўғрисидаги қарорлар шу жумлага киради.

Иқтисодиётни соғломлаштириш ва бозор муносабатларига ўтиш тадбирлари, уларни турмушга татбиқ этиш босқичлари жамиятдаги сиёсий барқарорлик билан, ҳокимият ва бошқарув органларининг нормал ишлаши билан бевосита боғланган. Ишларнинг ҳақиқий аҳволи қарорлар қабул этиш ва уларни ижро қилиш воситаларига, қонун чиқарувчи ва ижрочи маъмурларнинг барча поғоналари иш шакллари ва усулларига зудлик билан тузатишлар киритишни, шунингдек мазкур дастурий чора-тадбирларни амалга оширишга дахлдор бўлган мансабдор шахсларнинг шахсий масъулиятини оширишни талаб қилади.

Умумиттифоқ, жумҳурият, маҳаллий ва тармоқ идораларининг, корхона ва бирлашмаларнинг жамият бошқарув имкониятларини ривожлантиришдаги, ўқув марказлари, кадрлар хизмати, маслаҳат-тадқиқот хизмати системаси фаолиятида туб ўзгаришларни ўтказишдаги, янги ташкилий шакллардан шу мақсадларда фойдаланишдаги куч-ғайратларини мувофиқлаштириб туриш зарур.

Шу мақсадда кадрларни жадал тайёрловчи тармоқ марказларини барпо этишда, энг янги ахборот ва педагогика технологияларини жорий қилишда, бозор иқтисодиёти, бошқарув ҳуқуқи, психологияси ва социологияси муаллимларига таълим беришда жумҳуриятларга, ўлка ва вилоятларга ёрдам берилмоқда. Кадрлар тайёрлаш соҳасида ҳукуматлараро битимларнинг, бошқа халқаро лойиҳаларнинг имкониятларидан самаралироқ фойдаланиш ҳам шу вазифаларни бажаришга кўмаклашади.

1991 йил мобайнида 180-200 та ҳудудий таълим марказини ҳамда йирик саноат бирлашмалари ва ўқув юртлари таркибида 1200-1300 та марказни ташкил этиш, бозор иқтисодиётига, кордонлик ва бошқарув фаолияти асосларига оид ўқув қўлланмалари чиқариш, етакчи ажнабий фирмалар билан ҳамкорликда кўриб ўрганиладиган ва компьютер ўқув программаларини яратиб, ишлаб чиқарадиган моддий базани вужудга келтириш, бошқарув кадрлари ва мутахассисларига маслаҳат бериб кўмаклашадиган кенг тармоқни ташкил этиш лозим. Мамлакатнинг етакчи таълим марказлари Умумиттифоқ тармоқларининг, шунингдек жумҳуриятлардаги бир қанча идораларнинг, йирик концернлар, бирлашмалар, уюшмаларнинг таклифларига мувофиқ, уларнинг раҳбарларига тармоқ таълими беришни йўлга қўядилар. Бозор иқтисодиётининг эҳтиёжларига мос келадиган янги соҳалар бўйича таълим бериш уюштирилади, чет эллик ҳамкорлар билан кооперациялашув, талабалар, аспирантлар, докторантларни чет элларга ўқишга юбориш, қўшма марказлар барпо этиш кенгайтирилади. Жумладан, якка тартибдаги шартномалар асосида совет мутахассисларини чет элларга узоқ муддатга стажировкага юбориш ривожлантирилади.

Қайта тайёрлаш ва малака ошириш илмгоҳларида, менежерлар, бизнес, тижорат мактабларида таълимнинг бошқа усулларини ривожлантириш, таълим ва маслаҳат хизматларининг доирасини анча кенгайтириш ва сифатини ошириш ҳар томонлама қўллаб-қувватланади.

Бозор иқтисодиётининг эҳтиёжларига мувофиқ равишда меҳнаткашларнинг оммавий иқтисодий таълими системаси қайта қурилади.

Ҳеч ким, ҳеч нарса унутилмайди

САДОҚАТ

Тонг яқинлашмоқда эди. Дон эса сокин, тинч оқмоқда. Бепоён чўл узра сукунат ҳукмрон. Бундай сукунат жангчиларга эриш туюлиб, уларнинг юрагига ғашлик чўкди. Раҳим Эшонхўжаев эса фақат жанг олдидагина бу сир маъносини тушунди.

...Бирданига отишма бошланди. Осмонда оловли чизгилар пайдо бўлди. «Катюша»лар кетидан миномётлар, тўплар тилга кирди. Танклар наъраси авжига минди.

— Ўт очинг! Ўт очинг! Бир зумда даҳшатли овоз чўлни ларзага солди.

— Уруш худоси ҳайқирмоқда... Ҳужум бошланди,— деди Р. Эшонхўжаев. — Оғайнилар, 1942 йил 19 ноябрини ёдингизда сақланг.

Артиллерия зарбаси душманни мот қилди. Унинг Дондаги мудофаасини бўшаштирди. Совет полклари шиддатли ҳужумга ўтдилар. Пиёда аскарларнинг зич занжирида Эшонхўжаев ўз тўпи билан олға силжиб борарди. Батареячилар душманга дангал ўт очишда давом этишарди.

Ҳужум тобора кенгайиб бормоқда. Душман шошилинч қарши ҳужум чораларини кўрарди.

Каттагина бир қишлоқда шиддатли жанг авж олди. Р. Эшонхўжаевнинг қуроли ўрнатилган жойга взвод командири лейтенант Турғалиев келиб, тўпни йўл ёқасига олиб чиқинг, дея буйруқ берди. Гитлерчилар танклар паноҳида шу йўл орқали ўз пиёда аскарларига мадад беришга интилардилар. Шунинг учун душман йўлини тўсиб қўйиш ва уларни қишлоққа яқинлаштирмаслик зарур эди.

Раҳим Эшонхўжаев йўл томон ошиқди. От-аравада қурол-яроғ келтирилди. Эндигина тўп жангга ҳозирланган эдиямки, душманнинг учта ўзиюрар қуроли уларга ҳужум бошлади. Снарядлар чийиллар, уларнинг парчалари жангчиларимиз боши узра визиллаб учарди. Довюрак йигит Эшонхўжаев тенгсиз жангга киришди. Наводкачи сержант Шептухин душманнинг асосий машинасига қарши ўт очди. Бир неча отишмадан сўнг машина ўт-аланга ичида қолди. Унинг ортидан келаётганлари эса орқага қайтмасдан жон-жаҳдлари билан жангга киришдилар. Бу олишувда наводкачи Шептухин ва расчёт аъзолари бирин-кетин сафдан чиқишди. Тўп олдида Эшонхўжаев билан лейтенант Турғалиев қолишди. Улар ҳам узоқ жанг қилиша олмади. Тез орада Турғалиев ярадор бўлди. Тўп ёнида фақат Эшонхўжаевнинг ўзи қолди.

Ёлғиз ўзи тўпдан ўт очишда давом этар экан, душман ўзиюрарлари йўлдан ўтишларига йўл қўймади. Лейтенант Турғалиев эса тирсакларига тиралган ҳолда қуролдоши Раҳимни кузатар, ҳаяжонли овозда:

— Бўш келма, Раҳим, бўш келма!.. дея уни руҳлантирарди.

Эшонхўжаев эса унинг юракдан айтаётган илиқ сўзларини ўқтин-ўқтин эшитиб қолар ва оғир жароҳатланган лейтенантга:

— Ўзингизни тутинг! — дея далда беришга ҳаракат қиларди. Раҳим ёнаётган гильзани четга улоқтирар экан, унинг олдига эмаклаб келаётган ўқчига кўзи тушди:

— Тезроқ, тезроқ!— укажон!—уни чақирди Р. Эшонхўжаев, — снарядларни узатиб тур!

Йигит снарядларни узата бошлади. Душман ўзиюрари бироз тўхтади ва Эшонхўжаев тўпига жавоб қайтарди. Аскар йигит жароҳатланди. Эшонхўжаев яна ёлғиз қолди.

Лейтенантнинг овози пасайди: Раҳим!.. Бўш келма, Раҳи-иим!

Дарҳақиқат, Раҳим Эшонхўжаев бўш келмади. Мўъжазгина тўпидан кетма-кет ўт очиб яккама-якка олишувда душманнинг иккинчи ўзиюрарини ҳам тинчитди. Лекин учинчи ўзиюрар ҳали ҳолдан тойган эмасди. Раҳим у билан олишувни давом эттирди. Ниҳоят учинчиси ҳам машъаладек ёниб кетди.

— Халил, қара, ёняпти!— дея бақирди Раҳим.

Бирдан тўп зирҳига снаряд тегди. Унинг зарбидан Эшонхўжаев ерга қулади. У ўрнидан туриб кийимлари чангини қоқа бошлаганда ўрмонзордан бизнинг танклар чиқиб келаётганига кўзи тушди.

— Ўртоқ лейтенант, бизга ёрдамга келишяпти, — дея ҳайқирди қувончидан у. — Қаранг, бизга ёрдамга келишяпти! Бироқ Турғалиев ҳеч нарсани кўрмасди. У ҳушидан кетганди. Довюрак жангчи мажақланган тўпи ёнида кечгача қолиб кетди. У гитлерчилар ҳужумини автомат ва гранаталар билан қайтариб турди. Жасур ўзбек ўғлони тенгсиз олишувларда душман устидан ғолиб чиқди. У бўш келмади. Командирини ҳам ёлғиз қолдирмади. Қуролдошлари ёрдамга етиб келишганда кўплаб фашист жасадларини кўришди.

Раҳим Эшонхўжаевнинг жанговар йўлидан яна бир лавҳани ҳикоя қилмоқчимиз.

...Бинолар деворларидан снарядлар тешиб ўтган... Қора туйнуклар кўзга ташланади. Харобага айланган бинолар томи тутунранг булутлар билан қопланган. Ғишт парчалари ва тупроқ уюмлари билан тўлган кўча бўйлаб қурол-аслаҳа ортган от-аравалар базўр юра бошлади.

Гвардиячилар эндигина тепаликни эгаллашган эди. Сержант Эшонхўжаев ўз расчёти аъзолари билан тўпни тепаликнинг ғарбий ёнбағрига жойлаштириб бўлишганди. Қўққисдан қурол командири гвардиячи катта сержант Эшонхўжаев иккита фашист автомашинаси тепалик этагига жойлашган уйга пиёда аскарларни олиб келганини сезиб қолди. Командир кичик сержант наводкачи А. Колодкинга қуролни жангга ҳозирлашни буюрди. Эшонхўжаев гитлерчилар уйга кириб бўлишларини кутиб турди. Уй устига қаратиб ўт очди. Дастлабки отишмалардаёқ бинони аланга олди. Гитлерчилар ундан чопиб чиқиб, машина томон югурдилар. Лекин кеч бўлган эди. Бир неча отишмадан сўнг автомашиналар алангаси кўкка кўтарилди. Саросимага тушган душман аскарлари ҳар томонга югуришарди. Командир улар устига ажал ўқини ёғдиришни давом эттирди. 50 дан ортиқ гитлерчи ер тишлади.

Ана шу унутилмас жанглар аллақачон ортда қолган. Раҳим ака Эшонхўжаев ўз тўпи билан узоқ жанговар йўлни босиб ўтди. У Днестрда душман мудофаасини ёриб ўтишда, Кишинёвдан жанубироқда гитлерчиларни қамал қилишда иштирок этди. Балатон кўли яқинида фашист танкларининг шиддатли ҳужумларини қайтарди. У ўз жанговар йўлини 3-Украина фронтида 1942 йилнинг 19 ноябрида Сталинград остоналарида бошлаган эди. Жанг майдонларида алоҳида мардлик ва жасорат намуналарини кўрсатди. Она Ватан ўз жасур фарзандининг жанговар хизматларини муносиб баҳолади. Унинг кўксини иккинчи даражали Ватан уруши ордени, «Жасурлиги учун», «Сталинград мудофааси учун» ва бошқа кўплаб медаллар, «Аълочи артиллериячи» кўкрак нишони безади. Қатор фахрий ёрлиқлар билан тақдирланди.

Уруш тугагандан сўнг Янгийўлдаги Куйбишев қишлоқ Советининг «Коммунизм» колхозига қайтиб келди. Бош агроном, раис ўринбосари, партия ташкилотининг котиби вазифаларида ишлади. Унинг урушдан кейинги йиллардаги хизматлари ҳам муносиб баҳоланди. У Ленин ордени ва Ҳурмат белгиси ордени, жумҳурият Олий Советининг Фахрий ёрлиқлари, Бутуниттифоқ Халқ Хўжалиги Ютуқлари кўргазмасининг Кумуш ва Олтин медаллари билан мукофотланди.

Ҳеч ким, ҳеч нарса унутилмайди. Айниқса, жангоҳларда тобланган дўстлик ҳеч қачон унут бўлмайди. Раҳим ака фронтда ўзи билан ёнма-ён жанг қилган, дарё кечган, тоғлар ошган қуролдошлари билан дўстлигини ҳамон давом эттирмоқда. Луганслик Николай Голосной, қозоғистонлик Х. Турғалиев ва бошқалар билан оилавий борди-келди қилишади. Ўзаро хат ёзишади. Улар дастурхон атрофида ўз жанговар йўлларига назар ташлайдилар. Ватан урушидан омон қайтган ва қайтмаган сафдошларини эслайдилар ва хотирлайдилар. Жангларда тобланган дўстлик ҳеч қачон унутилмайди деб, шуни айтадилар-да.

М. МИРЗАМУҲАМЕДОВА.

Қиш синовига тайёрмисиз?

Шериклик бурчи

Шундай меҳнат жамоалари борки, улар фақат ўзларини ўйлашлари камлик қилади. Бундайлар ўзлари бажараётган ишлар билан кўпчиликнинг кафилини олган бўладилар. Ёнилғи тайёрлаб берувчилар ҳам шу тоифага кирадилар.

Нега? Қиш қировли кунлар бошланди ҳисоб. Агар қиш шитобига олса борми, ёнилғи етказиб берувчиларга ҳамма кўз тикиб қолади. Қашқадарё вилоятидаги Муборак газни қайта ишлаш заводи меҳнат жамоаси эл-юрт олдидаги ўз масъулиятини қалбдан ҳис этади. Вилоятгина эмас, қўшни минтақалар тирикчилиги, иссиқ яшаши ҳам кўп жиҳатдан шу корхона фаолиятига бевосита боғлиқ.

Яқинда бир воқеа сабаб бўлиб, завод тўхтаб қолди. Биласизми, ўшанда завод меҳнат жамоаси қанчалик ноқулай аҳволга тушди. Ўз меҳнатлари эл-юртни ёнилғи, иссиқлик билан таъмин этишга кафолат беришини ўйлаб, изчил ҳаракат қилишди. Натижада заводда юз берган фавқулодда ҳодиса оқибатлари жуда қисқа фурсатда бартараф этилди.

Эндиликда бу ерда технология ускуналари янгидан ҳаракатга келди. Завод тўла қувват билан ишлаб, маҳсулот тайёрлаш ҳажмини ошириб бормоқда. Корхона ҳозир бир кеча-кундузда 4 миллион куб метр «зангори ёнилғи» тайёрлаб беряпти. Йил бошидан буён эса 300 миллион куб метр табиий газ қайта ишланди.

Бу рақам ҳозир жарангдор — бироз каттароқ бўлиб туюлиши мумкин. Лекин бу — ҳақиқат. Афсуски, корхона авария — носозлик туфайли бир муддат тўхтаб қолди. Бунинг сабаблари турлича. «Востокэнергомонтаж» трестининг 5-монтажлаш бошқармаси қурувчилари шанига эътирозлар бор. «Ёнилғи олтингугуртдан тозалайдиган янги блокдаги электр усулида монтажлаш ишлари совуққонлик билан бажарилган» деган важ ҳам сабаб қилиб кўрсатилмоқда. Айбдорлар жазосини олади, албатта.

Бироқ ачинарлиси шуки, кейинги вақтларда корхона участкаларида «фавқулодда ҳолат» туфайли корхона ишлаб чиқариши фаолиятини чегаралаб қўювчи сунъий тўсиқлар ҳам тез-тез учрамоқда. Бу эса қиш таҳдид қилиб турган айни кунларда ноқулай вазият туғдираётганини алоҳида таъкидлаб ўтиш керак. Негаки, бундай «ҳолат» корхона ишлаб чиқариш қувватига сезиларли таъсир кўрсатмоқда.

Газни қайта ишловчилар ҳадиксираб қолдилар. Энди улар монтажлаш ишларини олиб бораётган шерикларига ишонмай қўйишди. Бу — энг ёмони. Аслида бир ишни адо этаётган — эл-юртга зарур бўлган ёнилғи етказиб беришдан иборат муштарак ишни бажараётган икки меҳнат жамоаси бир-бирига панд бермаслиги керак. Шериклик бурчи оқлансагина, у наф келтиради. Буни монтажчилар раҳбарлари инобатга олишлари лозим.

Бизнингча, интизом мустаҳкам бўлиши, ўзаро ҳурмат-иззат қарор топиши муҳим. Бусиз корхонада аварияcиз ишлашга кафолат бериш қийин. Агар янги қувватларни ишга тушираётган қурувчи ва монтажчилар билан иссиқлик энергияси маркази меҳнат жамоалари баҳамжиҳат ишлашса, корхонанинг мунтазам фаолият кўрсатишига ишониш мумкин.

Бундай дейишимизга асос бор. Айни кунларда завод барқарор ишлашга ўтяпти. Смена нормалари ошириб адо этилмоқда. Эришилган бу маром изчил сақлаб турилса, уйларимизни иситувчи табиий газ мунтазам етказиб берилишига умид қилса бўлади.

М. КАРОМОВ,
«Совет Ўзбекистони» мухбири.

Реклама ва эълонлар

БУХОРО ОЗИҚ-ОВҚАТ ВА ЕНГИЛ САНОАТ ТЕХНОЛОГИЯСИ ИНСТИТУТИ

кафедралар бўйича бўш лавозимларга

ТАНЛОВ ЭЪЛОН ҚИЛАДИ

мудирлар: жисмоний тарбия, фалсафа, сиёсий тарих, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини сақлаш ва қайта ишлаш технологияси, енгил саноат технологияси;

доцентлар: умумий ва ноорганик кимё, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини сақлаш ва қайта ишлаш технологияси, фалсафа, умумий электротехника, иссиқлик техникаси ва иссиқлик энергетика воситалари;

катта ўқитувчилар: социализм назарияси (2), тиллар (ўзбек тили—2), органик кимё, олий математика, машинасозлик технологияси, иқтисод, ишлаб чиқаришни ташкил қилиш ва режалаштириш; мухандислик педагогикаси ва таълимнинг техникавий воситалари (таълимнинг воситачилари ва таълим системалари), механика (2-«қурилиш механикаси», «материаллар қаршилиги»); умумий овқатланиш технологияси ва уни ташкил қилиш, меҳнатни ва атроф муҳитни муҳофаза қилиш («меҳнатни муҳофаза қилиш»), тўқимачилик ва енгил саноат машиналари ва аппаратлари, сиёсий иқтисод;

ўқитувчилар: жисмоний тарбия (3);

ассистентлар: олий математика, органик кимё (2), умумий овқатланиш технологияси ва уни ташкил қилиш (3), нон пишириш, макарон ва шакарпазлик ишлаб чиқариши технологияси; меҳнатни ва атроф муҳитни муҳофаза қилиш, енгил саноат технологияси (2), машинасозлик технологияси, чизма геометрия ва чизмачилик; иқтисод, ишлаб чиқаришни ташкил қилиш ва режалаштириш; сиёсий иқтисод.

Танлов муддати — 4 ноябргача.

Манзилимиз: 705017, Бухоро шаҳри, Ленин комсомоли шоҳкўчаси, 15-уй.

Ўзбекистон ССР Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги

АБУ РАЙҲОН БЕРУНИЙ НОМИДАГИ ТОШКЕНТ ПОЛИТЕХНИКА ИНСТИТУТИ

кафедралар бўйича

ПРОФЕССОР—ЎҚИТУВЧИЛАР ТАРКИБИДАГИ

лавозимларга

ТАНЛОВ ЭЪЛОН ҚИЛАДИ

мудирлар: минерология ва кристаллография, атроф муҳит муҳофазаси, автоматика ва телемеханика, физикавий электроника ва микроэлектрон асбоблар, гидротехника иншоотлари;

профессорлар: силикатлар умумий технологияси, техникавий ва конструкцияли (тархий) керамика;

доцентлар: жисмоний тарбия, 1-олий математика, 2-олий математика, 2-умумий ва ноорганик кимё фойдали конлар қазилмаларини очиқ ҳолда ишлаш технологияси ва уни комплекс механизациялаш, таҳлилий кимё 3, коллоидли кимё, мойлар технологияси, ачитқи ишлаб чиқариш технологияси, умумий ва ноорганик кимё, электр станциялари, электр тармоқлари, электр машиналари, иссиқлик электр станциялари, 2-назарий ва умумий электро техника, саноат иссиқлик энергетикаси (2), тажрибавий ва назарий физика (3), ахборот ва ҳисоблаш техникаси, робот-техника ва ахборот системалари, металл ёғоч ва пластмасса конструкциялар, сув таъминоти ва канализация, қурилиш материаллари, қурилишда иқтисод ва бошқарув;

катта ўқитувчилар: рус тили, чизма геометрия, геология, металл,, ёғоч ва пластмасса конструкциялар, қурилиш ишлаб чиқаришини ташкил қилиш, бошқариш ва режалаштириш, амалий геодезия;

ўқитувчи: 1-жисмоний тарбия;

ассистентлар: социализм назарияси, нефть ва газ конларини ишлаб чиқиш, газ-нефть қувурлари, газ омборлари ва нефть базаларини лойиҳалаштириш ва ишлатиш, кимё саноати иқтисоди ва уни ташкил қилиш, саноат корхоналари ва шаҳарларнинг электр таъминоти, гидротехника қурилмалари ва гадравлика машиналари, 2-назарий ва умумий электротехника, саноат иссиқлик энергетикаси, тажрибавий ва назарий физика, қурилишда иқтисод ва бошқарув.

ОЛИЙ ЎҚУВ ЮРТИГА ТАЙЁРЛАШ ВА ҚАСБГА ЙЎНАЛТИРИШ БЎЛИМИ

доцент: математика.

КЕЧКИ-СИРТҚИ БЎЛИМ

Тошкент шаҳрида

доцент: чизма геометрия.

Чирчиқ шаҳрида

катта ўқитувчи: кимё ва кимёвий технологияси;

ассистент: ижтимоий фанлар.

Олмалиқ шаҳрида

ассистент: саноат ва фуқаро қурилиши.

Жиззах шаҳрида

доцент: физика;

катта ўқитувчилар: умумтаълим фанлари, физика;

ассистентлар: физика, қурилиш материаллари ва конструкциялари ишлаб чиқариши (2), кимё.

Танлов муддати — 12 ноябргача.

Ҳужжатлар қуйидаги манзилга юборилсин: 700095, Тошкент шаҳри, Олий ўқув юртлари шаҳарчаси, ТошПИ бош корпуси, 312-хона.

«ЎЗБЕККОНЦЕРТ»

В. И. ЛЕНИН НОМИДАГИ СССР ХАЛҚЛАРИ ДЎСТЛИГИ САРОЙИДА

6, 7, 8, 9 ноябрь соат 16.00 ва 19.30 да

«ҚИЗИҚЧИ—90» кўригининг ғолиби, кулги устаси

ҲОЖИБОЙ ТОЖИБОЕВ

ВА

хушовоз хонанда

АБДУРАУФ ОЛИМОВ

ижросида

БАЙРАМ КОНЦЕРТИ

Касса соат 11.00 дан 19.00 гача ишлайди.

Телефонлар: 41-74-30, 45-92-13.

Муштарийлар мактуби

ТЕКШИРУВЧИ КИРОЙИ ШУНДАЙ БЎЛСА

Корхонамизда ўтган йили меҳнатга ҳақ тўлашнинг янги тартиби жорий қилинди. Афсуски, бу ишда хатоликларга йўл қўйилди. Корхонада ишлаб умри ўтган, 24–25 йиллик иш стажига эга олий маълумотли мутахассислар маҳорати, иззат-нафсонияти оёқ ости қилинди. Уларнинг маоши кечагина техникумни сиртдан тамомлаган тажрибаси оз ёшлардан ҳам кам қилиб белгиланишига йўл қўйилди.

Бу ноҳақлик ҳақида кўп жойларга шикоят қилдик. Текширишга келган вакиллар мутахассислар у ёқда турсин, шикоятчилар билан ҳам учрашишмади. Корхона раҳбарларининг гапини эшитиб, маъқуллаб кетаверишди. Текширувчилардан ҳафсаламиз пир бўлди. Ҳеч кимга ишонмай қўйдик. Бироқ...

Биласизми, текширувчида ҳам текширувчи бор экан. Биз Ўзбекистон Халқ назорати қўмитасидан келган инспектор Аъло Абдураҳмонович Қаюмов фаолиятидан мамнун бўлдик. У корхонада бир ҳафтадан ортиқ вақт мобайнида текшириш ўтказди, Турли тоифадаги ишчи, хизматчи, мутахассислар билан дилдан суҳбатлар қилди. Унинг ёрдамида ҳақ жойида қарор топди. Бизга август ойидан бошлаб тегишли маош тайинланди, олдинги маошимизнинг бир йиллик фарқи тўланди. Баъзи ходимларга масъулияти, маҳорати ва соғлиғига яраша иш берилди.

Албатта, бу иш осон кечмаган. Инспектор Газли, Тошкент шаҳарларида тегишли раҳбарларга ўз нуқтаи назарини тушунтириш учун жон куйдирган. Биз «Совет Ўзбекистони» рўзномаси саҳифаси орқали А. А. Қаюмовдек ўз вазифасига виждонан муносабатда бўлувчи, довюрак, ҳақиқатгўй мутахассислар бор бўлсин, демоқчи эдик.

В. УСМОНОВА,
Д. ПИРИМЖОНОВ,
М. ХЎЖАЕВА,
Бухоро вилоятидаги Газли «Трансгаздобича» корхонаси хизматчилари.

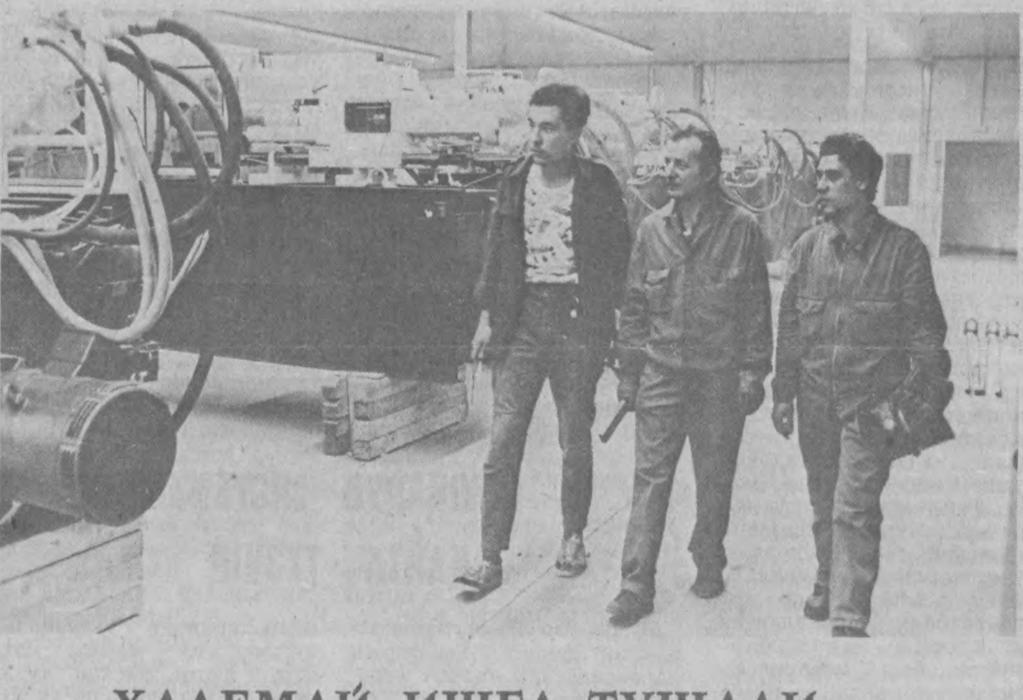

ҲАДЕМАЙ ИШГА ТУШАДИ

ТОШКЕНТ. Шу кунларда бир марта ишлатиладиган шприцлар ишлаб чиқаришга ихтисослашган акционер ишлаб чиқариш корхонасида ёрдамчи жиҳозларни пайвандлаш ишлари қизғин. Уни ҳамюртларимиз билан бирга Испаниянинг «Фаберсаннтас» фирмаси мутахассислари қуришяпти. Айни пайтда компрессор ва совутгич қурилмалари, электр ёритгичлар, ҳаво ҳайдовчи, ёнғин хавфсизлиги жиҳозлари ҳам ўрнатилмоқда. Шунингдек, қуюв агрегатини ўрнатишга тайёргарлик кўрилмоқда. Шприцлар келгуси йилнинг биринчи кварталидан жиҳозларни синовдан ўтказиб, дастлабки туркум маҳсулотларни ишлаб чиқаради. «Медиз» бир йўла 100 миллион дона бир марта ишлатиладиган шприц ишлаб чиқариш қувватига эга.

Суратларда: 1. Пайвандловчи мутахассислар Отабек Галибеков, Хосе-Мария Пуэльто ва Хуан-Хосе Треволлар асосий цехда. 2. Жиҳозларни пайвандлаш бўйича мутахассислар (чапдан ўнгга) Мухаш Жақсибаев, Антонио Мигель ва Феликс Лопес Диас.

А. ГОРОКРИК суратлари (ЎзТАГ).

Шифокор огоҳлантиради

ЭЪТИБОРСИЗ БЎЛМАНГ

Шу йилнинг саккиз ойи мобайнида жумҳуриятимиздаги 9 та хонадонда кўнгилсиз воқеа содир бўлди. Айни мактаб ёшидаги 9 бола қутуриш касаллигидан вафот этди. Нега шундай бўлди? Бирор ҳайвон тишлаган одамга қандай ёрдам бериш керак? Биз шу мақсадда Ўзбекистон ССЖ Соғлиқни сақлаш вазирлиги санитария-эпидемиология Бош бошқармасининг эпидемиология бўлими мудири Н. Ж. ЖЎРАЕВга мурожаат этдик.

— Биласизми, — деди Носир Жўраевич. — Ўтган йили шу хасталикдан 14, бу йил эса 9 нафар киши вафот этганлиги қайд этилди. Бу кўнгилсиз воқеалар Самарқанд, Андижон, Қашқадарё, Сурхондарё вилоятларида, Қорақалпоғистон мухтор жумҳуриятида кўп учрамоқда.

Кўча-кўйда дайди ит, мушук кўпайиб бормоқда. Болалар эътиборсизлик туфайли турган ҳайвонлар билан ўйнаётганлиги бунга сабаб бўлаётир. Бу хасталик ҳайвонларда клиник аломатлар бермасдан бир неча кун, ҳатто бир йилгача яширин кечиши мумкин.

Қутурган ҳайвон тишлаган жой ёмон оғрийди. Жароҳатланган киши дармонсизланади, иштаҳаси йўқолади, Касалликка чалинган беморнинг уйқуси бузилади. Боши оғриб, тана ҳарорати кўтарилади. Ёруғлик, шовқин, ҳатто сувнинг шалдираши ҳам ёқмайди. Бемор озиб, оғзидан сўлак оқади, бўғилиш аломати пайдо бўлади...

Кўнгилсиз воқеанинг олдини олиш керак. Бунинг чораларидан бири болаларни дуч келган ҳайвонлар билан ўйнашга йўл қўймасликдир. Қолаверса ҳар бир ит, мушук ва бошқа уй ҳайвонлари мунтазам ветеринария назоратида бўлиши зарур.

Суҳбатни жумҳурият саломатлик марказининг матбуот шуъбаси ходими А. ЭРГАШЕВ ёзиб олди.

Ҳодиса

ГАРОВГА ОЛИНГАНЛАР ОЗОД ҚИЛИНДИ

Тошкентдаги 1-тергов изоляторидаги тергов қилинаётганлар гуруҳи гаровга олган кишиларни озод қилиш учун Ички ишлар вазирлиги бўлинмасига атиги тўрт дақиқа керак бўлди.

Жумҳурият Давлат хавфсизлиги қўмитасининг жамоатчилик билан алоқалар марказида ва Ўзбекистон ССЖ Ички ишлар вазирлиги матбуот марказида хабар қилишларича 29 октябрь куни тунги соат иккиларда вазирликнинг навбатчилик қисмига тергов изоляторида фавқулодда ҳодиса юз берганлиги ҳақида хабар қилинди.

Беш нафар маҳбус уч киши — тергов изоляторининг назоратчиларини гаровга олган. Назоратчилардан бири аёл киши бўлган. Қамоқдагилар изолятордан бемалол чиқиб кетиш учун машина ва қурол сўрашган.

Узоқ вақт музокаралар олиб борилганидан кейин муросага келинди — гаровга олинганлар ҳаётини сақлаб қолиш мақсадида жиноятчиларга машина бериш ваъда қилинди. Бунинг устига машинани яна бир марта алмаштиришга тўғри келди: жиноятчиларни автомобилнинг маркаси қаноатлантирмади — улар ойналари ичкари кўринмайдиган қилиб қорайтирилган «Жигули» берилишини талаб қилдилар.

Бунинг жиноятчилар яна бир шарт қўйишди — гаровга олинганлардан бирини олиб кетишларини айтишди. Шу кўчага кириб қолди. Шунда прокуратуранинг розилиги билан ва унинг ходимлари иштирокида гаровдагиларни озод қилиш юзасидан операция ўтказилди.

Соат 17 да фаол муҳофаза воситалари ёрдамида гаровдагилар озод қилинди. Икки жиноятчи ва назоратчилар турли даражада жароҳатланди.

(ЎзТАГ).

Муҳаррир Р. РАҲМОНОВ.

«Силикат» ишлаб чиқариш бирлашмаси жамоаси қурилиш материаллари саноати ветерани Э. М. Ражаббековга ўғли

Улуғбек РАЖАББЕКОВнинг

вафот этганлиги муносабати билан чуқур таъзия изҳор қилади.

Ўзбек давлат филармониясининг жамоаси собиқ яккахон хонанда, Ўзбекистон ССЖда хизмат кўрсатган артист

Меҳрихон АБДУЛЛАЕВАнинг

вафот этганлигини чуқур қайғу билан билдириб, марҳуманинг оила аъзоларига таъзия изҳор қилади.

Ўзбекистон ССЖ Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги вазирликнинг қурилиш бошқармаси бош инженери С. М. Саидовга онаси

Ходияхон САИДОВАнинг

вафот этганлиги муносабати билан чуқур таъзия изҳор қилади.

Тошкент халқ хўжалиги институти раҳбарияти, фалсафа кафедраси жамоаси мазкур кафедранинг доценти Т. К. Каримовга отаси, истеъфодаги подполковник, Улуғ Ватан уруши ва меҳнат ветерани

Наримон Эсонбекович ЭШОНҚУЛОВнинг

вафот этганлиги муносабати билан чуқур таъзия изҳор қилади.

«СОВЕТ ЎЗБЕКИСТОНИ» («Советский Узбекистан») Орган ЦК Компартии Узбекистана, Верховного Совета и Совета Министров Узбекской ССР

БИЗНИНГ АДРЕС: 700083, Тошкент, Ленинград кўчаси, 32.

БЎЛИМЛАР: партия турмуши — 33-34-69, 32-53-97, 32-57-19, пропаганда — 32-55-70, саноат, қурилиш ва транспорт — 33-47-80, 32-53-14, 32-54-09, қишлоқ хўжалиги — 33-76-04, 32-53-15, 32-53-70, совет қурилиши — 33-12-46, 32-57-20, 32-54-18, фан, маънавият ва халқ таълими — 33-44-51, 32-57-21, адабиёт ва санъат — 33-20-36, 32-54-35, 32-55-16, ахборот ва спорт — 33-14-24, 32-55-17, халқаро ҳаёт — 32-54-14, хатлар ва оммавий иш бўлими — 32-21-43, 32-53-16, 32-53-20, 32-53-21, 33-11-49, 32-54-06, коммунистик ахлоқ — 32-54-29, фельетонлар — 32-54-27, иллюстрация — 32-57-22.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси, 700083, Тошкент, Ленинград кўчаси, 32.

Газета офсет усулида, А—2 форматида босилган.

№ 250. ИНДЕКС 64583. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12